

MASARYKOVA UNIVERZITA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV PEDAGOGICKÝCH VĚD

SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A PORADENSTVÍ

Bc. Tereza Packová

Nové partnerské vztahy v seniorském věku

Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Knotová, Ph.D.

2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím všech uvedených pramenů a literatury.

.....

Bc. Tereza Packová

Poděkování

V první řadě bych ráda poděkovala paní doc. PhDr. Dana Knotová, Ph.D. za odborné rady, cenné připomínky, za lidský přístup a ochotu. Dále bych věnovala poděkování všem účastníkům výzkumného šetření, bez kterých bych realizaci nemohla uskutečnit. Závěrem bych chtěla poděkovat mým nejbližším tj. rodině a manželovi, kteří mě podporovali nejen při psaní diplomové práce, ale i po celou dobu studia.

Obsah

Úvod	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Demografické údaje stárnoucí populace	10
1.1 Demografický fenomén stárnutí populace	11
1.2 Demografické stárnutí v České republice	12
2 Stáří a stárnutí	14
2.1 Stárnutí	14
2.2 Stáří	15
2.3 Adaptace a přijetí stáří	16
2.3.1 Přijetí stáří	17
3 Senior	20
3.1 Potřeby a hodnoty seniorů	21
3.1.1 Potřeby seniorů	21
3.1.2 Hodnoty seniorů	23
3.2 Aktivní život seniorů	25
3.3 Senior a trh práce	27
3.4 Mýty a předsudky o seniorech	29
4 Rodina seniora	31
4.1 Ztráta životního partnera	33
5 Partnerské vztahy seniorů	35
5.1 Vývoj partnerství v seniorském věku	35
5.2 Nesezdané soužití	37
5.3 Citové a sexuální soužití seniorů	39
6 Shrnutí teoretické části	42
II. EMPIRICKÁ ČÁST	43
7 Metodologie výzkumu	44
7.1 Téma výzkumu	44
7.2 Výzkumný cíl	44
7.3 Výzkumné otázky	45
7.4 Volba výzkumného designu	46
7.5 Technika sběru dat	47
7.6 Vstup do terénu	48

7.7	Výzkumný vzorek a jeho výběr	48
7.7.1	Účastníci výzkumu	49
7.8	Etické aspekty výzkumu	51
7.9	Limity výzkumu	51
8	Analýza dat	53
8.1	Interpretace analyzovaných dat	53
8.2	Půjdu do toho?	53
8.3	Naše začátky	56
8.4	Náš společný život	65
8.5	Rodinné vztahy	81
8.6	Naše strasti a radosti	89
8.7	Můžeme radit?	93
9	Shrnutí empirické části a diskuze	96
	Závěr	105
	Seznam použité literatury:	108
	Elektonické zdroje:	112
	Seznam příloh:	113
	Příloha č. 1 : Tazatelské schéma	114
	Příloha č. 2: Ukázka rozhovoru paní Modrá	116
	Příloha č. 3: Ukázka rozhovoru paní Červená	117
	Příloha č. 4: Ukázka rozhovoru paní Žlutá	118
	Příloha č. 5: Ukázka rozhovoru paní Zlatá	119
	Příloha č. 6: Ukázka rozhovoru pan Zelený	121

Úvod

Dnešní společnost si prochází řadou proměn, které jsou globálního rázu. V současnosti je velice diskutovaným tématem stárnutí populace. Většina z nás se dostane do této životní fáze. Z toho důvodu si dovoluji poznamenat, že diplomová práce se může dotknout každého z nás. Seniori v dnešní době mají mnohem větší možnosti než staří lidé v dobách minulých. Nejvýraznějším faktorem zůstává, že se dožívají vyššího věku. Můžeme vidět babičky a dědečky, kteří již zdaleka neodpovídají vyobrazení z dětské literatury. V důsledku dožití vyššího věku se seniorům otevírá mnoho potencionálních možností, které mohou ve svém životě vykonávat. Někteří zůstávají nadále pracovně aktivní, aby si mohli dopřát cesty do zahraničí či zajistit větší životní komfort. Někteří potřebují mladistvý kolektiv a zejména sociální kontakt, který získají díky zaměstnání.

V závislosti na všech širokých možnostech se senior také dostává do fáze vztahové, která nebývá mnohdy ve spojitosti s touto cílovou skupinou zmiňována. Lidé ve starším věku se ocitají v situaci, kdy děti zakládají vlastní rodiny a zůstávají s manželem sami. V těchto chvílích se vztah upevní, nebo zkrachuje. Setkávají se také s nelehkou životní situací a to je ztráta životního partnera, která je bohužel smutnou součástí vyššího věku. Po překonání těžkých chvílí si starší jedinec v mnoha případech hledá někoho, s kým chce trávit svůj volný čas, a s kým chce sdílet všechno dobré i zlé a to dokonce své poslední fáze života. O nových vztazích seniorů se ve společnosti nemluví, pro některé je dokonce tato představa jakýmsi tabu tématem. Walker (1997) upozorňuje na skutečnost, že se jen málo empirických výzkumů zabývá, právě sexualitou seniorů. Hovoří však o negativní reakci společnosti, která je založená na mýtech a stereotypch.

Diplomová práce je rozčleněna do dvou hlavních částí. První úsek je zaměřen na teorii, která je důležitým pilířem pro následující empirickou část. Teoretická část práce je zaměřena na pochopení celého procesu demografického stárnutí obyvatelstva, který je hlavním milníkem skutečnosti, která odpovídá vyššímu dožití seniorů. Dále je přiblížena terminologii spojená se stářím a stárnutím, s jeho přijetím a celkovou adaptací jedince, na tuto životní etapu. Plynule navazuje kapitola, zaměřená na status seniora, jeho potřeby a hodnoty, které prochází určitou transformací, a které jsou individuální u každého z nás. V souvislosti na nezbytnosti v životě seniora je rozebrána náplň života seniorů a jejich aktivní život, který je spojený s pozitivním statutem aktivního seniora. Poté bylo na místě poznamenat, pracovní angažovanost samotných seniorů a jejich zapojení na trhu práce. Následně jsou zmíněny

mýty, předsudky a stereotypy, které jsou ve společnosti spojovány se stářím. Další důležitou složkou je samotná rodina seniora, která má velký vliv na jeho psychický stav a život ve stáří. Důležitost rodiny senior pociťuje s přibývajícím věkem stále silněji. Matoušek (2003) zmiňuje důležitost rodiny, ve které je pro jedince výraznější zájem o rodinné příslušníky, než o něj samotného. V této návaznosti není opomenuta ztráta životního partnera, se kterou se senioři musí často vyrovnat. Někteří lidé si i v pozdním věku hledají nové partnery, jelikož chtějí svůj život prožívat. V následujících částech jsou objasněny partnerské vztahy obecněji. Postupně se rozkrývá samotný vývoj i proměny nově utvořených vztahů v seniorském věku. Dále jsou specifikovány citové a sexuální vazby, které jsou pro mnohé mladší jedince neprozkoumaným územím.

V souvislosti s teoretickou částí byla vytvořena empirická část, kde jsou rozkryty postupy samotného výzkumného šetření diplomové práce. Zprvu je definováno výzkumné téma, poté výzkumné cíle a otázky, které byly stanoveny pro bádání. Posléze je odůvodněna technika sběru dat, kde je zmíněn také zvolený design pro samotný výzkum. Následně je popsán vstup do terénu a zvolený výzkumný vzorek, kde jsou poznamenány postupy i samotní účastníci výzkumu. Pro správnou realizaci výzkumu nebudou opomenuty ani etické zásady, které je nutné dodržovat při bádání, a také možné limity, které může výzkumné šetření mít. Následně jsou rozkryty výsledky výzkumného šetření, které jsou postupně interpretovány. Vzniklé výsledky výzkumu jsou poté zmíněny v diskuzi. Celou diplomovou práci zakončuje závěr.

Ráda bych zmínila motivaci, která mě vedla k rozkrytí této problematiky. Volba mého tématu na diplomovou práci prošla určitým vývojem. Domnívala jsem se, že se budu chtít věnovat cílové skupině zaměřené na seniory. Práce se seniory mou osobu určitým způsobem naplňuje. O seniory začíná být v posledních letech zájem zejména, co se týká psaní odborných textů a závěrečných prací, proto jsem hledala problematiku, která není natolik rozkryta, a které bych se chtěla věnovat. Po konzultaci s vedoucí mé diplomové práce se objevilo téma nového partnerství v seniorském věku, které se dotklo mé osoby. Jelikož jsem čerstvě vdaná, tak samotné partnerství mi bylo velmi blízké a začala jsem se zajímat o poutavou skutečnost, nově utvořených párů v seniorském věku. Z počátku se u mě objevoval určitý zažitý stereotyp, který mě vedl k myšlence, že seznámení v seniorském věku musí být zcela odlišné. Zajímala mě nejenom počátky vztahu, ale jeho fungování, sexuální aktivita, rodinné vztahy či rozdělení financí. Tato úvaha mě lákala, tento stereotyp, který možná má i mnoho dalších

potvrdit či vyvrátit. Tato myšlenka byla hlavní milníkem, pro rozhodnutí mého tématu na diplomovou práci.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Demografické údaje stárnoucí populace

Demografické stárnutí populace je bezesporu jedním z nejdiskutovanějších témat současnosti. O tomto jevu diskutují jak laikové, tak i odborníci z různých odvětví. Vznikly různé definice a pohledy na danou problematiku, avšak hlavní myšlenka zůstává stejná.

Pro správné porozumění názvosloví demografické stárnutí je potřebné si vymezit samotný pojem demografie. Koschin (2005) uvádí, že tento termín se skládá ze dvou slov řeckého původu a to démos, který znamená lid a grafein, který vyznačuje sloveso psát. Vymezuje tedy demografii, jako vědu o lidské populaci, která není však zcela přesná, jelikož samotným popisem se věnuje i mnoho dalších věd. Pro přesnější definování uvádí, že demografie se zabývá studiem reprodukce populace.

Kalibová, Pavlík & Vodáková (1993) popisují demografické jevy, které jsou součástí demografické reprodukce. Mezi tyto jevy, respektive události se řadí sňatek, rozvod, ovdovění, nemoc aj. Samotná demografie se poté zabývá obecnou pravidelností spojenou se zákonitostí reprodukce lidské populace a specifickými projevy u konkrétního obyvatelstva.

Klufová & Poláková (2010) líčí proměnu člověka, která postupem času nastává. Proměňuje se v biosociální jednotku, a to z důvodu, že se snaží o zachování druhu reprodukováním nových jedinců. Na druhou stranu se stará i o materiální stránku v jeho životě, pod kterou si můžeme představit vztah společenský. Samotná reprodukce lidské populace se ve společnosti může chápat, jako proces narození jedince či jeho úmrtí. Všechny tyto procesy se dají posoudit jako přirozená obnova stavu obyvatelstva. Mezi tuto renovaci můžeme zařadit stěhování nebo migraci. Avšak podstatná demografická struktura je tvořena stavem obyvatelstva podle věku a pohlaví, které označujeme za hlavní znaky demografie.

Nutno podotknout, že demografie nás všechny provádí celým životem a mnoho z nás vyhledá demografické údaje jen pro zábavu, nebo pro pochopení určitých souvislostí. Demografické stárnutí je však fenoménem, který je blízký široké veřejnosti, a který je středem zájmu nejedno státu.

1.1 Demografický fenomén stárnutí populace

V západním světě probíhá od 19. století fenomén, který je často spojován s modernizací společnosti. Tento jev je znám jako stárnutí populace, který z hlediska demografie pojednává o změně moderního demografického režimu. Pod tím je možné si představit, že v tomto období značně klesá porodnost a současně se prodlužuje průměrný věk seniorů. Tento jev stárnoucí populace vyvolává čím dál tím vyšší počet starších osob v populaci (Tomeš, 2011, s. 171).

Rychtaříková (2002) uvádí, že v důsledku nízké porodnosti a poklesu specifických měr úmrtnosti dochází k neustálému prodlužování naděje dožití, což vede k častějšímu dožívání se vyššího či vysokého věku. To však vyvolává u společnosti obavy spojené s predikovanou udržitelností financování důchodového systému. V tomto důsledku vzniknou vysoké náklady na sociální zabezpečení a zdravotní péči. Další obavy vznikají ve spojitosti s možným nedostatkem pracovních míst.

Společnost mnohdy vnímá stárnutí populace negativně a má obavy, jak se s tímto jevem vypořádá. Rabušic (2002) se snaží tyto obavy vyvrátit a ukázat společnosti pozitivní přístup k této dlouhodobé problematice. Ve své monografii popisuje tento fenomén, jako jev nevyhnutelný a nabádá společnost, aby svůj pohled změnila a brala tento jev jako příležitost. Baker (2006) sdílí tento kladný přístup ke stárnutí populace a je si plně vědom, že obsahuje řadu sociálních, ekonomických či zdravotních nejistot, ale nabádá společnost, aby situaci aktivně řešila. Pokládá za velký úspěch skutečnost, že jedinci mají možnost žít mnohem déle a zdravěji. Pobízí všechny jednotlivce, aby zásadním způsobem změnili svůj přístup ke starším osobám.

Na tento jev reagují již několik let i světová organizace, které se snaží nastalé změny řešit. ¹Organizace spojených národů reagovala na prodlužování lidského života již v 80. letech minulého století. Nárůst byl tak markantní, že v roce 1982 proběhlo první světové shromáždění, které projednalo akční plán, který posléze přijal. Stárnutí již nebylo starostí pouze vyspělých zemí, ale začalo se výrazně projevovat i v zemích rozvojových. V roce 1999 se na shromáždění OSN stanovil Mezinárodní rok seniorů, jehož hlavní ideou byla inkluze pro všechny věkové kategorie. Tento krok pomohl obeznámit lidstvo s danou problematikou a zvýšil úsilí o integraci všech seniorů (United Nations, 2002).

¹Dále OSN

Další shromáždění se konalo v roce 2002, kde byl vytvořen akční plán, který otevřel nové otázky problematiky stárnutí v 21. století. Nastal zde zásadní zvrát v přístupu společnosti k výzvě vytvořit lepší místo pro všechny věkové kategorie. Nastavily se roviny plánu, které hovoří o třech oblastech, kterými jsou starší osoby a jejich rozvoj, rostoucí zdraví a zajištění podpůrného prostředí. Tento plán je vodítkem pro vládu, nestátní organizace a pro další obyvatelstvo, které pečuje o starší jedince. Hlavním cílem je, aby se každému člověku dostala možnost prožít důstojné stáří, žít v bezpečí, aby každý měl možnost aktivně se podílet na různých činnostech, bez ohledu na věk. Důležité je však změnit postoje v politice i praxi na různých úrovních a v různých sektorech. Jedině za těchto předpokladů může být naplněn velký potenciál stárnutí 21. století (United Nations, 2002).

Stárnutí populace vyvolává u mnoho jedinců na celém světě smíšené pocity. Někteří mají obavy z nestability finančního trhu, trhu práce, nebo zabezpečení státu. Na celém světě se prožívá stárnutí obyvatelstva jinak v ohledu na situaci dané země. Je však nutné si uvědomit, v souladu s názorem Rabušice (2002) výše, že problematika stárnutí populace je nevyhnutelná, a proto je podstatné ji vnímat spíše jako příležitost, a pokud možno se na ni připravit i na našem území.

1.2 Demografické stárnutí v České republice

Česká republika prošla v průběhu posledních desetiletí velkými demografickými změnami. Po roce 1989 se začala velmi shodovat se zeměmi západní, severní i jižní Evropy. Došlo k výraznému poklesu porodnosti a mírnějšímu poklesu úmrtnosti. Tyto dva jevy mají významný vliv na demografické stárnutí, lépe řečeno jejich klesající hodnoty a vzájemný vztah (Fiala, Langhamrová, 2011).

Štyglerová, Němečková & Šimek se zmiňují o předpokládaném zvýšení indexu stáří. Toušek a kol., (2008) popsal tento ukazatel, který udává počet obyvatel ve věku 65 let na 100 dětí ve věku 0-14 let. Od roku 2007 započala situace, kdy skupina osob starších 65 let výrazně převyšuje skupinu mladistvých do 15 let věku. Predikce hovoří o neustálém růstu indexu stáří, který vyvrcholí k 1.1 2063, kdy se předpovídá na 100 dětí až 277 seniorů. Tento stav, kdy seniorů bude 2,5 krát více než dětí bude probíhat celou druhou polovinu století (ČSÚ, 2014).

Štyglerová, Němečková & Šimek popisují, že stárnutí se nevyhneme projekci obyvatel do roku 2100. Vysvětlují změnu věkové struktury populace, zmiňují se, že je způsobena

nepravidelností věkového složení jedinců v našem státě. V průběhu první poloviny 21. století se změní zastoupení osob starších 65 let. Předpokládá se, že počet seniorů z jedné šestiny zvětší na jednu třetinu. Jejich množství vyvrcholí ke konci 50. let na úroveň 3,2 milionu osob v seniorském věku oproti 1,8 milionu dle dnešních čísel (ČSÚ 2014).

Situace stárnutí českého národa může mít různé odezvy a je nutno se k těmto proměnám postavit. Dufek & Minařík (2008) zmiňují dopady stárnutí populace v České republice, primárně hovoří o současném stavu a budoucím vývoji českého obyvatelstva a apelují na přijímání nutných opatření, které by mohli zabránit či zmírnit negativní dopady. Zmiňují se o opatřeních, které by měli zabezpečit intenzivnější nároky na zdravotní, ekonomický a sociální systém. Nelze opominout také pečovatelské služby, nebo další organizace, které mohou pomoci osobnímu, rodinnému životu a k vytváření aktivit, které odpovídají dané věkové struktuře obyvatel.

Demografické stárnutí je bezesporu jedním z nejvíce sledovaných a diskutovaných fenoménů dnešní doby, kterému nelze zabránit. Tvrdá data hovoří za vše, nicméně je podstatné otevřeně hovořit o kladných i negativních dopadech stárnutí a dopřát těmto lidem možnosti poklidného dožití. Zaměřit se na problematiku nejenom stáří a stárnutí, ale i aktivit, které jsou s touto věkovou skupinou spojovány. Nutno poznamenat, že seniorům se s vyšším věkem dostává více možností, co se týče práce, volného času, ale také vztahů, kterým mohou dále rozvíjet. Proměna aktivního seniora v dnešní době je aspektem, na který by se měla společnost zaměřit.

2. Stáří a stárnutí

„Vědět, jak zestárnout, to je mistrovské dílo moudrosti a jedna z nejdůležitějších kapitol velkého umění žít.“

Henri Amiel

2.1 Stárnutí

Proces stárnutí proběhne postupem času u každé živé bytosti. Jde o biologický proces, kterému se nikdo z nás nevyhne. Mühlpachr (2009) uvádí, že stárne každý člověk už od svého narození. Charakterizuje stáří jako obecné pojmenování pozdní fáze ontogeneze, neboli zcela přirozený vývoj života. Langmeier a Krejčířová (2006) více specifikují změny, které se v procesu stárnutí objevují. Zmiňují transformaci organismu, která se projevuje zvýšenou zranitelností, či poklesem výkonnosti a dalších schopností jedince. Tyto změny se v období stárnutí kumulují.

Samotný proces stárnutí má podle Čevely, Kalchava a Čeledové (2012) tři různé podoby, které popisují tento životní děj. První nazýváme jako úspěšné a zdravé stárnutí, čímž je myšlena určitá adaptace člověka na stáří po různých stránkách života. Těmito hledisky autoři myslí zdravotní, funkční, psychické, ale i ekonomické aspekty bytí. Když se jedinec adaptuje na požadavky prostředí a sociální situace, tak výsledkem je spokojenost jeho samotného. Jednotlivci jsou seberealizováni a participováni až do jejich vysokého věku. Následující podoba stárnutí autoři definují jako obvyklé stárnutí, které je chápáno jako nesoulad mezi stavem zdravotním i funkčním. Jedinec vnímá, že zmíněné stavy nejsou v tak vysoké kvalitě, jako doposud. Nastává tak situace, kdy senior může vnímat nedostatečnou seberealizaci a participaci, které může zapříčinit sníženou míru spokojenosti jedince v daném období života. Tento stav koresponduje se současnou situací mnoha seniorů v naší společnosti. Poslední podobou je patologické stárnutí, kde je už patrné zhoršení zdravotního i funkčního stavu, ke kterému došlo dříve než u stejně starých vrstevníků jedince. Důsledkem je, že senior zastává stanovisko rezignace, výrazné maladaptace, ztrácí soběstačnost a to vše může vést také k sociálnímu vyloučení. Svůj podíl na této podobě stárnutí má také okolí seniora, seniorovo vnímání podpory, laskavosti, vstřícnosti, vysoké nároky prostředí, snížená schopnost navazování kontaktů, nebo životní události, které seniora mohou potkat.

Pacovský (1990) charakterizoval stárnutí v užším slova smyslu, jako určitou periodu mezi dospělostí a stářím. Zmíněné přechodné vývojové období vyvolává funkční a strukturální změny, které se neopakují, nedají se vrátit. Z toho důvodu je stárnutí dějem neodvratným, který člověka vede k cestě pojmenované stáří.

Stárnutí je velmi úzce spojováno s pojmem stáří. Nelze se dostat do fáze stáří, bez procesu stárnutí. Je potřebné tyto dva koncepty neoddělovat a vnímat je jako nerozdělitelné sourozence.

2.2 Stáří

Poslední etapou ontogenetického vývoje člověka se vyznačuje jako stáří. V této fázi probíhá mnoho involučních změn, které cirkulují různou rychlostí a výraznou individuální variabilitou. Mezi faktory, které ovlivňují stáří, se řadí například životní styl jedince, jeho zdravotní stav, nebo i vlivy sociálně ekonomické či psychické (Kalvach a kol., 2004).

Mühlpachr (2009) ve své literatuře neopomenul také zmínit skutečnost, že samotná charakteristika stáří je závislá na mnoha faktorech. Souhrnné informace těchto autorů nám napovídají, že obecná definice, pro tento pojem není možná. Z toho důvodu jsou v odborné literatuře definovány druhy stáří, jako biologické, kalendářní, neboli chronologické a stáří sociální.

Pro správné porozumění této problematiky je potřebné si tyto termíny správně definovat. Biologické stáří vymezuje Čevela, Kalvach, Čeledová (2012) jako soubor nelze zvrátitelných a nenávratných biologických změn, které predikují zvýšený výskyt nemocí, funkčních deficitů a i samotné úmrtí. Mezi změny, které senior může vnímat, se řadí úbytek výkonnosti, fenotyp stáří, u kterého může vnímat změny postavy, chůze, vlasů, pokožky, nebo také chování. U biologického stáří lze říci, že líčí biologické stárnutí organismu. Dalším druhem je kalendářní, neboli chronologické stáří, které je dáno datem narození jedince, tudíž je můžeme zcela přesně určit. Kalendářní stáří nám však nemůže nic říci o involučních změnách daného jedince a v historii se neustále mění. Posledním druhem je sociální stáří, které, jak už název napovídá, představuje určité společenské postoje a změny v tomto období. Nastává ve chvíli, kdy jedinec nastupuje do důchodu, nebo dosažením věku, kdy jedinec má nárok na starobní důchod. Sociální stáří obsahuje sociální změny, u kterých se mění sociální role, potenciál, nebo postoje. V tomto období se jedinci musejí vyrovnat také s různými

životními událostmi, které mohou mít velký vliv na jejich následující život. Mohou se potýkat se snížením životní úrovně, pojení se s ukončením zaměstnání, a tedy i příjmů, nebo se ztrátou životního partnera.

Pozitivně na problematiku stáří nahlíží Grün (2010), který objasňuje seniorům situaci, kdy se sami dostanou do této životní etapy. Podstatné je být si vědom skutečnosti, že stáří není jen ukončení předešlého životního období, ale nový začátek. Jedinec by si měl uvědomit, že vždy je v našem světě, co prozkoumat, objevit nebo taky zažít. Ve stáří se může dozvědět nejen něco nového o sobě, ale také o lidech, s kterými tráví čas, nebo také poznat někoho zcela nového.

Proces stárnutí nelze ovlivnit a každý z nás postupem času získá status starého člověka. Avšak záleží na jedinci, jak se s touto nezbytnou etapou života vyrovná. Lidé jsou různí a nelze mít jeden vzorec na všechny. Každý zaujímá jinou přípravu a postoj k samotnému stáří, toto stanovisko však může ovlivnit vnímání a celkovou existenci jedince v seniorském věku.

2.3 Adaptace a přijetí stáří

Stáří zastihne každou žijící bytost, avšak zvyknout si na změny ve stáří, může být pro jednotlivce obtížné. Haškovcová (1990) uvádí, že by člověk měl být na stáří připraven. Zmiňuje strach, který lidé v předdůchodovém věku zažívají. Tento strach pramení ze společenského vyřazení, proto lidé odchod oddalují. Jejich obavy vyplývají také z nenaplnění denních aktivit. Dle autorky jen část seniorů vnímá nástup do důchodu radostně.

Každý z nás zaujímá jiná stanoviska vůči vlastnímu stáří. To, jak se na stáří připravujeme, jak o něm smýšlíme, závisí na osobnosti jedince, na jeho fyzické i psychické pohodě a určitému sociálnímu statusu. Záleží na připravenosti jedince na stáří. Je uvedena myšlenka, že každý jednotlivec v rámci průchodu napříč vývojovými stádii, si sebou nese zkušenosti, vědomosti, prožitky, které ho připravují na následující období života. Člověk se dle autora neustále vyvíjí a jeho vývoj nekončí pouhým věkem (Pichaud, 1998).

Tato skutečnost, však může být pro mnoho jedinců připravující se na stáří pouze prázdnými slovy, kterým v daný okamžik nechtějí důvěřovat. Poláková (2007) definovala tři formy přípravy na stáří, které mohou jedincům pomoci přípravu na životní etapu lépe uchopit. První formou je příprava dlouhodobá, která začíná již od útlého dětství. Probíhá učením jedinců k úctě ke starším osobám, jak se mají k těmto lidem správně chovat, jak ctít a jednat

s rodiči a prarodiči. Tím svoje děti formuje a ukazujeme jim, jak by se k nám samotným měli chovat, až zestárneme. Následující forma se nazývá středně dlouhá, kdy se jedinec dostává do středního věku a měl by se cíleně začít připravovat na stáří. Mělo by docházet k sebehodnocení sebe sama, kdy se začne jedinec smiřovat a přijímat stáří jako nedílnou součást jeho života. V tomto období by se lidé měli snažit zlepšovat svou životosprávu, rozvíjet nebo hledat nové koníčky a upevnit rodinné a přátelské vztahy. Poslední forma se jmenuje krátkodobá a nastává asi 3 roky před starobních důchodem. Kdy by jedinci měli svoje obydlí upravit, tak aby pro ně samé nebylo nebezpečné a vyměnit si spotřebiče. Hlavním důvodem výměny může být následující úbytek financí či fyzické síly. Udržovat vztahy s přáteli a rodinnou, zdravý životní styl a vyplnění svého penzijního času koníčky bude mít pro váš posun do stáří mnoho výhod, které povedou k pozitivnímu stavu ke stárnutí (Poláchová, 2007).

Každý jedinec má možnost připravit se na stáří, je však zcela individuální, jak tuto šanci starý člověk využije. Jednotliví lidé také přistupují ke stáří různě, samotné uvědomění si této situace je pro mnoho jedinců stresující. Existují však strategie a nápady, které mohou pomoci k pozitivnímu přijetí této životní fáze.

2.3.1 Přijetí stáří

Přijmout stáří je pro každého jedince jinak těžké. Někteří senioři na stáří nejsou zcela připraveni a nehledají ani žádné cesty, jak se s touto životní etapou vyrovnat, ale někteří potřebují pouze ukázat správný směr. Kladné vyrovnání se stářím je podmíněno mnoha rysy jedince. Jiráček et al., (2013) řadí mezi tyto rysy například inteligenci jedince, jeho fyzický, psychický a zdravotní stav.

Bromley in (Zacharová, Šimíčková-Čížková, 2011) popsal několik strategií k přijímání stáří. První uvádí konstruktivní přístup, který je ideálem přijmutím stáří. Jedinec stáří akceptuje a jeho snaha přizpůsobit se životu ve stáří je viditelná. Je to člověk optimistický, soběstačný, tolerující a dychtivý po schopnosti adaptovat se na nové podmínky. Další strategií je závislost, kdy jedinec soustřeďuje veškerou pozornost na sebe. Jedinec mnohdy své problémy zveličuje a manipuluje s lidmi. Často vede rozhovory o jeho zdravotním stavu a vyhledává lítost a pomoc od ostatních. Je pesimistický, často si stěžuje a na svou situaci nehledá řešení. Dále jedinec může zaujmout obranný postoj, v kterém se osoby snaží být soběstačné za každou cenu. Nedokážou svůj život přizpůsobit svému fyzickému a

psychickému stavu. Mají obavy ze závislosti na druhé osobě a nechtějí se smířit s vlastním stářím a přijmout, tak svou roli seniora. Mezi další strategii je postoj nepřátelský, kdy jsou jedinci nenávistní většinou k mladým lidem. Jsou to samotáři, za vším vidí proti sobě a stáří pokládají za velkou nespravedlivost. Mnohdy svalují vinu na ostatní a nedokážou projevit toleranci. Na tento nehezký postoj navazuje i poslední strategie, kterou je sebenenávist. Kde jedinci vše špatné, co se jim promítá v hlavě, otáčí proti sobě. Jsou pesimističtí, úzkostní a mají velký sklon k depresím a sebevraždám. Považují svůj život jako promarněný (Zacharová, Šimíčková-Čížková, 2011).

Formy strategií, nemusí být jen kladné. Stáří má také velký vliv na psychiku a je důležité si to v sobě urovnat, tak aby se jedinec mohl, co nejlépe vyrovnat se stářím. Švancara (in Langmeier, 2006) popisuje, zde pět bodů, které by měl, každý senior znát, aby své stáří prožil spokojeně. Prvním je perspektiva, která zachová si orientaci na budoucnost osobní i nad osobní. Dalším je pružnost, kterou je myšleno pohotově akceptovat nové podněty a umět být i sebekritický. Následuje prozíravost, která vede ke schopnosti umět si organizovat svůj život podle svých možností. Dále je porozumění pro druhé, které vede jedince k toleranci různých názorů. A posledním je potěšení, kterým je myšleno naučit se mít radost a uspokojení nejen ze sebe sama, ale i z ostatních (Langmeier, 2006).

Přes všechny strategie a body, které seniorovi pomáhají se na stáří připravit a srovnat se svým životem, existují i tací jedinci, kteří bagatelizují či ignorují všechny inputy. Křivohlavý (2002) uvádí, že mnoho jedinců v seniorském věku tyto rady nevyužívají z důvodu, že jednoduše nejsou na stáří připraveni. Příčinou je nedostatečná zralost osobnosti, kdy si jedinec nedokáže uspořádat minulost, přítomnost ani budoucnost do smysluplného komplexu. Když tento proces nedokáže, tak se stává bezradným. Autor však zmiňuje zásadní rozdíly mezi lidmi, kteří žijí v rodině a mohou se vším novým lépe vyrovnat, než lidé, kteří žijí mimo ni například v ústavních zařízeních či jiných jim podobným.

Přijetí a postoje k samotnému stáří vnímají rozdílně také ženy a muži. Stárnoucí muž není závislý na vnějších sociálních faktorech. Zásadním mezník je však pro něj odchod do penze, kdy se projevuje změna společenského statusu. Svoje sebeuvědomění řeší individuálně a pouze vnitřně. V mnoha případech se stárnoucí muž začíná cítit ohroženě a nejistě. Stárnoucí žena si prochází mnohem výraznějším sociálními a biologickými změnami. Ve stáří u ženy končí definitivně její plodnost. Pokles mateřských povinností je v mnoha případech nahrazen pečováním o své rodiče. V tomto období se však nemění hlavní náplň ženy a tou je chápána udržování rodiny a podporování mezigenerační solidarity. Stárnoucí žena se však

v mnoha případech stává volnější, rozhodnější a sebevědomější, což bývá rozdílné v rámci genderové složky (Vágnerová, 2007).

Jsem si jistá, že každý z nás stárí přijme jinak a je možné, že i mnoho jedinců si projde různými formami i strategiemi stárí, avšak akceptací a určitým dodržováním těchto pěti P bychom mohli být na dobré cestě, žít aktivně, spokojeně a přijmout konečnou životní etapu.

3. Senior

Pojem senior je ve společnosti známý a používaný, avšak není pravidlem, že by každý z nás věděl, jak toto pojmenování vysvětlit. Janečková (in Matoušek, 2005) charakterizovala seniora jako osobu starší šedesáti let, respektive šedesátipěti let. Takový jedinec získal i sociální status důchodce, kdy senior se stává neaktivním na trhu práce. Lze u něj predikovat i zdravotní problémy, které mohou vést ke ztrátě soběstačnosti. Autorka popisuje společnost, která seniora vidí jako stejnorodé seskupení lidí, které jsou pro ni velkou zátěží z důvodu čerpání finančních zdrojů na pokrytí jejich zdravotních a sociálních nákladů.

V odborné literatuře, která byla publikována za minulého století, je za seniora považován člověk, kterému vzhledem k jeho kalendářnímu věku vznikl právní nárok na starobní důchod. Senior, který začne pobírat starobní důchod, se automaticky cítí jako starý člověk, a pro většinu lidí ve společnosti je odchod do důchodu začátkem stáří (Haškovcová, 1990). Tato definice stáří se však jeví velmi problematicky. Hranice důchodového věku se vlivem demografického charakteru neustále mění.

Vágnerová (2000) popisuje odchod do důchodu jako ztrátu profesní role a společenské prestiže. Tato transformace mění rovnováhu dosavadních rolí, které jedinec za svůj život má, či měl. Nová role seniora či důchodce se považuje za nižší sociální status, který má pouze omezená privilegia. Mezi nejobecnější privilegium se považuje skutečnost, že člověk již nemusí navštěvovat zaměstnání. Tato výsada však mnohdy vede k nižšímu sebehodnocení seniora.

Sak, P., & Kolesárová (2012) definoval seniora ve dvou složkách, které nazval následovně. První je sociologická složka, která říká, že věk seniora nám popisuje dvě číslíce, úřední, a formální identitu seniora. Podle této složky si senior uvědomuje sebe samého a jeho vlastní jedinečnost. Jeho životní styl, sociální pole, zdravotní stav, nebo kondici nelze zajistit v jeden daný okamžik. Uvedli čísla, která popisují, co pociťují jedinci, kteří přichází do seniorského věku. Uvedl, že 52% seniorů se těší na dobu strávenou se svými vnoučaty, 37% se bojí změny životního stylu, 36% se obává nedostatku lásky, 26% si myslí, že bude mít nedostatku sexu a 23% se bojí, že jim rodina nebude dopřávat respekt a úctu.

Ačkoli nemusí každý přesně znát definici seniora, určité povědomí, co tento pojem znamená, má. Všichni v průběhu svého života přijímají mnoho rolí - roli matky, manželky, čtyřicátníka a dalších. K těmto rolím se řadí, také senior. Procházíme v životě spoustou změn, máme různé potřeby a hodnoty a i tyto atributy absolvují transformaci ve stáří. Některé se

dostanou zcela do popředí a některé jsou v seniorském věku potlačovány. Mít však hodnoty a potřeby patří k našemu životu a je nezbytné si je uchovávat pro kvalitnější prožití svého bytí.

3.1 Potřeby a hodnoty seniorů

Nejdříve se zmíním o potřebách seniora, které jsou důležitým pilířem pro pozitivní způsob života seniora. Následně popíši i hodnoty jedince ve stáří, které jsou v souladu s potřebami. Charakteristika těchto nezbytností je potřebná pro lepší porozumění činů, prožívání a samotného jednání seniorů.

3.1.1 Potřeby seniorů

Pod slovem potřeba si mnoho jedinců představí různé věci. Není však nic nového, že každý z nás v jakémkoliv věku má nějakou potřebu. Šamánková (2011) definovala lidské potřeby jako stav, který určuje dynamickou sílu, vznikající z pocitu přebytku či nedostatku. Tento stav je také ovlivněn snahou získat něco v různých oblastech, jako jsou například sociální, biologické, psychologické či duchovní. Naplnění těchto potřeb značně ovlivňuje kvalitu našeho života a určité rovnováhy organismu. Jak často určité potřeby vyžadujeme je ovlivněno výchovou, intelektem, zkušenostmi, zdravotním stavem, ale také pohlavím, věkem, prostředím, ve kterém žijeme a dalšími různými faktory.

Příbyl (2015) hovoří o uspokojování potřeb různými metodami. Zmiňuje dva základní způsoby, které nazval jako žádoucí a nežádoucí. Pod žádoucími můžeme zařadit takové metody, které neohrozí nás ani společnost. Tyto způsoby jsou zcela v souladu se zákonem, za to nežádoucí jsou přesným protipólem. Může se však stát, že požadavek, který jedinec má na uspokojení jeho potřeb, nebude naplněn. V tomto případě hovoříme o saturaci potřeb, kdy může u jedince dojít k frustraci. Je to status jedince, v kterém on sám nemá možnost uspokojit subjektivně významnou potřebu, přesto že ji dopředu očekával. Tento stav je krátkodobý a lze poměrně snadno vyřešit, či jej překonat. Například posílením vůle, odložením problému nebo změnou motivace. Může se však objevit těžší frustrace, které se nazývá existenciální, při které jedinec ztrácí smysl v životě, v těchto případech si mnohdy nemůže pomoci sám.

Šamánková (2011) zmiňuje významného amerického psychologa Abrahama Maslowa, který v roce 1943 vymezil hierarchii potřeb. Rozdělil potřeby na fyziologické potřeby, pod

kterými si můžeme představit potřebu dýchat, pít, či jíst. Dále potřebu bezpečí a jistoty, kdy jedinec potřebuje ochranu, pomoc či péči. Následující je potřeba lásky, přijetí a sounáležitosti, kdy jedinec má potřebu milovat a být milován. Další potřebou je uznání, ocenění a sebeúcta, která se řadí mezi vyšší potřeby. A poslední je potřeba seberealizaci, kdy je pro člověka přirozené toužit po plnění svých snů, naplnění schopností a talentů.

Tyto potřeby, které Maslow popsal, má každý z nás, a proto jsou to základní potřeby. V seniorském věku potřeby prochází přirozenou transformací. Jarošová (2006) zmiňuje změnu hierarchie potřeb ve stáří, kdy má pro jedince velký význam jistota, potřeba bezpečí, blízkost rodinných příslušníků a naopak klesá potřeba nových podnětů a změn. Na první příčky v potřebách se dostávají biologické potřeby. Nešporová et. al. (2008) zmiňuje, že potřeby každého jedince jsou subjektivní a uzpůsobeny časem a také prostředím, ve kterém člověk žije. Pokud správně chápeme proces stárnutí, ve kterém dochází k transformaci zdravotního i funkčního stavu a změnám v rodině, partnerství i sociálních vztazích, tak je potřebné brát na vědomí, že i v těchto sférách se mění priority seniora.

Příbyl (2015) rozděluje a následně popisuje potřeby seniorů. Mezi prvními zmiňuje potřebu zdraví, která by měla patřit mezi nejdůležitější priority každého z nás. Zdravotní problémy či komplikace se stávají součástí života mnoha seniorů. Velké množství starých lidí se setkává s různými onemocněními či chronickými bolestmi, z toho důvodu používají různá analgetika či hypnotika. Pro seniory je potřeba zdraví na prvních příčkách hierarchie potřeb. Další prioritou, která je velmi vysoko je potřeba soběstačnosti, kdy starší lidé mívají často obavy z omezení soběstačnosti, z pádu nebo snížení samotného vnímání a prožívání. Pokles soběstačnosti nesou mnohem hůře dominantní jedinci, kteří si mnohdy tento úbytek nechtějí připustit. Následující potřeba se pojí s ekonomickou jistotou, kdy senioři vyžadují být finančně samostatní. Tato nezávislost pramení z potřeby nebýt druhým na obtíž a chtějí ovládat schopnost materiálního zabezpečení sebe sama. Ekonomická situace bývá pro seniory tématem velmi choulostivým a mnohdy se o jejich hospodaření nechtějí bavit. Mezi další potřeby zařadil potřebu bezpečí a jistoty, kdy jednotlivci vyhledávají u rodinných příslušníků, či přátel porozumění, důvěru. Může se však stát, že senior si utvoří blízkou citovou vazbu na osoby, které mu tyto potřeby naplňují. Další prioritou v hierarchii je potřeba bydlení, kdy senior je zvyklý na svou domácnost, ve které má svůj specifický systém a plní si zde svoje rituály a stereotypy. Proto pro něj může být obtížné si zvykat na nové domácnosti. S přibývajícím věkem a různými zdravotními omezeními se může pro seniora stát jeho domácnost nebezpečnou, a proto je nezbytné ji pro něj adekvátně uzpůsobit.

Vágnerová (2007) zmiňuje stejnou hierarchii potřeb a jako další přidává potřebu podnětů. Hovoří o prioritách stimulů, které bývají ve stáří zredukovány, avšak není pravdou, že starší jedinci tyto podněty nepotřebují. Nové podněty nutí seniora k jeho aktivizaci, tím oddalují závislost na druhých osobách. Tyto stimuly se však musí podříditi tělesnému i psychickému stavu seniora. Mezi poslední potřeby Vágnerová řadí potřebu struktury a řádu. Kdy vysvětluje, náchylnost seniorů na nové situace či změny a jejich horší adaptaci proměny v jejich životě. Přizpůsobení se situacím trvá mnohdy delší dobu a ostatní jedinci by měli mít pro seniory pochopení.

Zachrlová a Šimíčková-Čížková (2011) k potřebám seniorů přidali ještě další dva požadavky, které nejsou zmíněny výše. První je potřeba otevřené budoucnosti. Je zcela přirozené myslet na budoucnost v kontextu starších osob, které přemýšlejí již otevřeně nad smrtí a nejeví zájem ji nijak popírat. Rodina často tyto rozhovory spojené se smrtí seniorům zamítá. Je však potřebné pochopit, že rozhovory o této nevyhnutelné situaci starým jedincům pomáhá se situací vyrovnávat. Poslední potřebou je sebeúcta, kterou senioři vyžadují respekt v jednání od ostatních.

S potřebami každého člověka, jsou spojovány také hodnoty. Ve vyšším věku jsou pro nás důležité jiné věci než v mládí. Jedinec vnímá, že tato etapa je poslední, a proto je více nakloněn rodině a přátelům. Obává se však, aby nebyl svým blízkým na obtíž. Transformace potřeb v seniorském věku se prolíná také do hodnot a hodnotové orientace seniora, ty však nemusí procházet, tak markantní změnou. Velmi závisí na individualitě jedince, na jeho zkušenostech, které získal v průběhu jeho života.

3.1.2 Hodnoty seniorů

Každý člověk má jiné potřeby a jiné hodnoty. To samozřejmě platí i pro seniory. Člověk může vidět hodnotu v přírodě, v umění, v rodině, v náplni volného času, nebo například v práci. V seniorském věku to není jiné. Mnoho seniorů v důsledku svého volného času prochází proměnou určitých potřeb, ale i hodnot, které v průběhu života získali. To, jaké hodnoty senior má, může ovlivnit jeho další život a pozitivní přijetí samotného stáří.

Abychom mohli charakterizovat hodnoty seniorů, je důležité pochopit význam slova hodnota. Hartl & Hartlová (2000) vymezují hodnotu jako rysy, které jedinec přisuzuje situaci, činnosti, nebo předmětu, které úzce souvisí s jeho potřebami a zájmy. Tyto vlastnosti prochází

v průběhu života jedince mnoha proměnami. Hodnoty, které jsou spojovány s výchovou osobnosti, pokládáme za tzv. vyšší hodnoty. Hofstede (2007) definici zjednodušil a popsal lidské hodnoty, jako všeobecný sklon jedince, který dává přednost určitým stavům, před jinými stavy. Nemusí však tyto hodnoty zaujímat sám, ale může je například sdílet se skupinou lidí. Hodnoty jsou úzce spjaty s hodnotovou orientací, která ovlivňuje životní styl člověka.

Prudký (2009) líčí smysl hodnotového zaměření, ve kterém jde především o vytváření hodnot, které postupně přichází v souvislosti na čas a směr, kterým se jedinec bude ubírat. Důraz je kladen především na působnost, tendenci, intencionalitu a celkové zacílení hodnot. Hodnotovou orientaci přibližuje také Duffková & Urban & Dubský (2008), kteří popisují, že součástí jsou hodnoty, které jsou seřazeny dle různých kritérií, podle toho, jaký člověk je. Každý z nás má věcem, či situacím pokládá jiný význam, sílu či důležitost. Z toho důvodu v životě dává jedinec určitým věcem větší důležitost než jiným. S hodnotovou orientací jsou úzce spjaty životní cíle a prostředky, jimiž dotyčný, chce svého cíle docílit. Žebříček hodnot je ovlivněn získanými zkušenostmi, vlastních prožitků, ale také společností, rodinou, nebo přáteli. Hodnotová orientace se mění v průběhu života a je ovlivněna zkušenostmi a zážitky, které lidé prožívají. Změna nastává s přechodem jedince do důchodu, kdy se mění motivace k aktivitám či vnitřní hodnoty.

Frankl, rozdělil životní hodnoty do tří oblastí. Jako první popsal postoje hodnoty, které představují jedince, jenž zaujímá stanovisko ke každé životní události podle jeho postoje. Pro seniora tím je odchod do důchodu, kdy si jedinec uspořádává své hodnoty, tak aby jeho počínání v nové etapě života, bylo pro něj šťastné a kvalitní. Následující je zážitková hodnota, které jsou podstatnou součástí našeho života, které nelze vymazat. Tyto životní cennosti pro jedince byli důležité, jsou, a i v poslední fázi života budou. Týkají se všeho, co v seniorovi probouzelo pozitivní emoce. Poslední jsou hodnoty tvůrčí, které se ve stáří mnohdy negativně projevují. Jedinec má pocit, že ve stáří už nemůže nic tvůrčího vykonat a poddá se pocitu neúčinnosti. Avšak i v tomto období je možné najít mnoho možností pro vytvoření tvůrčího díla a rozvinutí celkové kreativity (Klvetová, Dlabalová, 2008).

V souvislosti s hodnotami a hodnotovou orientací se objevuje žebříček hodnot, který uceluje a prolíná konkrétní postoje každého z nás. Ve stáří se však tento žebříček může měnit od vztahu seniora k jinému jedinci. Mikšik (2001) obsazuje na první místo v hodnotovém žebříčku podporu a porozumění, která je úzce spjata s povzbuzením a ohleduplností. Senior vyžaduje laskavé zacházení, zájem a naslouchání jeho příběhům, které v průběhu života zažil.

Pro starého člověka je velmi důležité, aby tyto hodnoty byly naplněny. Další hodnotou je uznání, kdy senior pokládá za důležité, když ho okolí respektuje. Pro starého člověka je významný krok, když může mladší generaci předávat svoje zkušenosti a ti mu naslouchají a uznávají ho. Do pozadí se dostávají hodnoty spojené s penězi a bohatstvím, nebo také sex. Posledním hodnota, která se stává pro seniora podstatnou, je nezávislost. S přibývajícím roky člověk touží po moci rozhodovat sám o sobě a po určité svobodě. Tyto činnosti pro mladší generace jsou naprosto samozřejmé, ale ve stáří nabírají úplně odlišných rozměrů.

Vyrovnaní se statusem seniora nemusí být vždy lehké. Každý jedinec je jiný, můžeme cítit odlišné pocity, mít jiné potřeby, hodnoty a touhy. I když ve stáří dochází k transformaci, tak je důležité si všechny hodnoty a sny uspořádat, aby senior nepocíťoval zmatky a nesrovnalosti v jeho životě. Jsou však pozitivní i negativní hodnoty, které člověku zůstávají a drží se jich celý život. Záleží však na každé lidské bytosti, jak si život ve stáří obohatí a jak konec života chce prožít.

3.2 Aktivní život seniorů

V dnešní době mají senioři mnoho možností, jak svoje stáří prožít. Mají příležitosti využít svůj volný čas pro svůj prospěch a rozvíjet svoje schopnosti nebo získávat nové vědomosti. Existuje mnoho aktivit, kterým se ve stáří mohou věnovat intenzivněji, než dříve. Sak & Kolesárová (2012, s. 165) popisují změnu životního stylu a celkového života dnešních seniorů oproti seniorům, kteří byli v minulém století. Senioři jsou v dnešní době mnohem aktivnější v mnoha směrech. Často vedou aktivnější život než nynější mladá generace. Avšak je pravdou, že generace seniorů je diferencovaná. A to z důvodu, že seniorem může být jedinec, kterému je 60 let, ale také 100. Proto je jasné, že nebudou mít stejný život, životní styl a volný čas. Tento rozdíl však zapříčiňuje nejenom věk, ale také jejich zdravotní stav.

Na seniora působí mnoho vlivů, které ovlivňují trávení jeho volného času. Manhell (in Janiš & Skopalová, 2016) vymezil jednotlivé determinanty, které určují, jak člověk ve stáří tráví volný čas a co jej ovlivňuje. Jako první zmiňuje hodnoty a postoje, které představují všechny životní hodnoty, které jedinec za svůj život získal, a to z různých oblastí, kterými jsou například zdraví, či životní styl, nebo rodinný život. Dalším činitelem jsou zdroje, které zastupují veškeré prostředky a možnosti, díky kterým se můžeme věnovat určitým volnočasovým aktivitám. Lze sem zařadit zdroje materiální či finanční, které nám pomáhají

danou činnost vykonávat. Následující determinantou jsou vnímaná omezení a situační facilitátory. Znamená to tedy, že jedinec může mít určitá přesvědčení, která mu zabraňují ve vykonávání volnočasových aktivit. Mezi facilitátory se mohou objevit přátelé, rodina či samotné organizace nebo místa kde se volnočasové aktivity provádí. Dalším činitelem jsou znalosti a dovednosti, které senior získává během života na základě svého vzdělání, nebo shromažďování informací z různých zdrojů. Poslední determinantou je motivace. V případě volnočasových aktivit seniorů a celkové náplně volného času hraje motivace zásadní roli, zejména motivace vnitřní. Je však nutné podotknout, že samotná motivace je velmi výrazně ovlivněna všemi předešlými determinanty.

Haškovcová (1990) zmiňuje skutečnost, která ovlivňuje navštěvování či využívání aktivit v seniorském věku. Celková realizace je závislá od zájmu samotného jedince. Hovoří o zodpovědnosti každého z nás za kvalitu svého vlastního života a to znamená také odpovědnost za kvalitu života ve stáří. Mezi činnostmi, které senior může využívat, jsou cestování, či navštěvování různých akcí, divadel a podobně. V České republice také mohou svůj volný čas trávit v různých v neziskových sektorech, nebo v dalších organizacích zajištěných státem.

Bočková et al., (2011) uvádí, že záleží na velikosti obce, v které senior žije. V menších obcích jsou omezené možnosti a spíše dochází k svépomoci mezi místními. Vzniká zde prostor pro realizaci aktivit ze stran samotných seniorů. Vesnice lidem může dopomoci například prostorem, nebo vybavením. Ve větších městech bývá soudržnost obyvatel menší, ale výběr aktivit, které jsou určeny přímo pro seniory, je veliký. Pod aktivním životem seniora si toho můžeme hodně představit je nutné však charakterizovat, co si můžeme představit pod samotným aktivním seniorem.

Suchomelová (in Georgi, H., Höschl, C., & Vidovičová, L., 2014) vymezuje aktivního seniora jako vitálního jedince podílejícího se na pestré nabídce vzdělávacích a volnočasových aktivit, které jsou určeny pro třetí věk. WHO² definovala odborný termín aktivní stáří v devadesátých letech minulého století. Dvořáčková (2012) popsala, jak WHO nahlíží na aktivní stáří. Podle organizace je tento termín chápán, jako stáří zdravé, a to z důvodu, že samotný pojem je rozsáhlý a koncentruje se na mnoho základních oblastí života. Mezi tyto oblasti můžeme řadit účast na společenském životě, seberealizaci sebe samého, nezávislost, důstojnost osob vyššího věku a jejich péči. Hanson (2004) připomíná, že řada již provedených

²Světová zdravotnická organizace

výzkumů uvádí, že jedinci, kteří se stanou aktivními seniory, jsou ve svém životě spokojenější a lépe se adaptují na nové poznatky či změny, než jejich vrstevníci, kteří mají negativní postoj ke stáří. Také dodává, že udržování každodenních činností, které jsou klíčové pro zachování životní harmonie a spokojenosti v této fázi života.

Klimeš (1983) se zmiňuje o potřebnosti cvičení, procházek a chůze. Tyto aktivity mají pozitivní vliv na zdraví seniora. Zejména na zpomalování úbytku svalové hmoty, na klouby i na lepší fungování mozku. Celkový zdravý životní styl, může dopomoci ke zlepšení života člověka ve stáří. Glass (1999) zdůraznil vysokou potřebnost využívání také společenských aktivit pro seniory, mezi které řadí také zahradničení, nakupování, nebo například vaření. Všechny tyto aktivity dopomáhají seniorovi se dožít vyššího věku.

S příznivým výrokem a zároveň i radou pro seniory přichází Farková (2009), která říká, že pokud si jedince chce seniorský život opravdu plnohodnotně prožít, měl by sám od sebe očekávat nejvíc. Dnešní společnost seniora zahrnuje mnoha možnostmi, které může využívat. Podstatné je, aby je senior využíval a nedostával se do denních stereotypů a neztratil chuť a elán do života. Jako prevence proti těmto negativním jevům ve stáří slouží právě dostatek činností a aktivit, které jsou v dnešní společnosti seniorovi plně k dispozici.

Dnešní doba seniorovi nabízí širokou paletu aktivit, které může dělat, důležitá je však jeho vlastní odhodlanost a motivace. Senior prochází v přítomnosti velkou proměnou a mnohdy se setkáváme s pojmy aktivního stárnutí či aktivního seniora. Pokud seniorovi jeho zdravotní stav dovolí přivydělávat si, a být stále činným na trhu práce, tak má větší možnosti, jak se zabezpečit, nebo se realizovat v jeho koníčcích. Finance na víc mu také dovolí více cestovat. Nejde však jen o peněžité zabezpečení, ale i o sociální kontakt, pocit být stále výkonný a potřebný. Tyto motivace mohou být seniorovi nápomocny k lepšímu psychickému zdraví.

3.3 Senior a trh práce

Mnoho seniorů pokračuje na trhu práce, i přesto že mají nárok na starobní důchod. Někteří pracují dobrovolně, jiným nic jiného nezbyvá. Tomeš, Bočková (in Tomeš & Šámalová, 2017) hovoří o aktivním stárnutí jako o situaci, kdy jedinci pokračují na trhu práce a zapojují se do nehraných aktivit, pod kterým si můžeme představit například

dobrovolnictví, péči o jiné, například o vnoučata. Tito jedinci po dobu stárnutí se udržují zdraví, nezávislí a snaží se žít bezpečné životy v průběhu celé etapy.

Petrová Kafková (in Georgi, H., Höschl, C., & Vidovičová, L., 2014) uvádí, že z důvodu stárnoucí populace je potřebné reagovat na zátěž státního rozpočtu, který ohrožuje udržitelnost poskytování financí v sektoru zdravotnictví a již existující penzijních systémů. Z toho důvodu stát více podporuje pracovní příležitosti pro starší osoby.

Avšak zaměstnavatelé si necení zaměstnanců v seniorském věku pouze, protože jim přináší příspěvek od státu. Bočková et al., (2011) zmiňuje kvality, kterými vyniká osoba v seniorském věku nad mladší generaci. Pro tyto hodnoty si zaměstnavatelé seniory vybírají, nebo se snaží je i v důchodovém věku udržet v práci. Mezi hlavní kvalitu se řadí zkušenost a praxe. Senior za dobu v práci nasbíral mnoho vědomostí a dovedností, které nejdou vždy získat studiem. Považují se v mnoha případech za odborníky ve svých oborech a mají velmi prohloubené pracovní návyky, které mladší generace často postrádá. S tím jsou také velmi úzce spjaty psychické vlastnosti, pod nimiž si můžeme představit vyzrálou, spolehlivou, zodpovědnou či důkladnou osobu. Další hodnota, které si zaměstnavatelé na seniorech cení, je postoj k práci a k samotnému zaměstnavateli. Lidé v seniorském věku jsou obvykle loajální k firmě. Velmi často si váží své práce a jsou za ni vděční, a proto v některých případech jsou ochotni přehlédnout i nevhodné podmínky k práci. Poslední kvalitou jsou životní priority a hodnoty. Jedinci na sklonku důchodového věku mají větší množství času, a z toho důvodu se stávají více časově flexibilní. Jsou motivováni snahou udržet si zaměstnání, nemají důvody soupeřit s ostatními v pracovním kolektivu, většinou se snaží konflikty nevyhledávat či je vyřešit v dobrém. Pro zaměstnavatele je senior, ať pobírající starobní důchod či ještě nikoli velmi důležitým členem pracovního týmu. Jeho účast v pracovním kolektivu zvyšuje kvalitu firmy.

Senior může zaměstnavateli poskytnout kvality, které nasbíral za celý svůj život. Avšak to že práci vykonává, má obohacující vliv převážně na jeho osobu samotnou. Nejenom, že se může cítit stále potřebný a chtěný, ale také může být prospěšný pro sebe samého a i pro společnost. Největší kladem je sociální kontakt se svými spolupracovníky, který jedince může omladit a zachovat jej v aktuálním dění společnosti. Senioři jsou v mnoha firmách vítáni, avšak může se stát, že narazí na stereotypy a mýty, které společnost přejímá o stáří. S těmito nepravdami se však mohou setkat i mimo zaměstnání.

3.4 Mýty a předsudky o seniorech

Dnešní společnost je plná mýtů a předsudků vůči seniorům. Abychom mohli všechny tyto zaujatosti a pověry popsat je důležité si je definovat. Slovo mýtus pochází z řečtiny a jeho původní výklad „mýthos“ se vykládá jako vyprávění. V literatuře se pojmenování používá jako popis události z dávné minulosti, která se nazývá báj či příběh. Obsah mýtu se převádí z generace na generaci a jeho zdroj je anonymní. V běžném životě je však slovo spojováno s nepravdou, nepodloženým tvrzením či výmyslem (Kratochvíl, 2009). Předsudek je považován za zvláštní druh stereotypu, který je založen na základě nepřesné, neúplné či nepravdivé informace či údaje, které jsou společnosti všeobecně přijímány. Tento postoj může negativně ovlivnit úsudek jedince o daném člověku či skupině (Jandourek, 2012). S těmito pojmy je úzce spojován také stereotyp, který vymezil Walter Lippmann, který se zmínil, že člověk mimovolně přijímá názory o libovolném tématu, aniž by byl o skutečnosti sám přesvědčen na základě vlastní zkušenosti. Stereotyp je definován jako navyklé schéma chování a myšlení (Kutnohorská, 2013).

V dnešní společnosti existuje mnoho mýtu spojených se stářím. Představa společnosti o stáří není optimistická. Lidé jsou pod vlivem mýtů, předsudků a stereotypů, a proto mají pocit, že starý člověk není už společnosti nijak prospěšný. Média často zmiňují o seniorech jako o starých nemocných, nemohoucích, šedivých, impotentních stvoření. Vznikají také mezigenerační rozdíly, které jsou způsobeny nedostatečnou mezigenerační komunikací, která prohlubuje mezery mezi mladší generací a starší (Haškovcová, 1990).

Tošnerová (2002) popsala představy, které má společnost o stáří. Zmiňuje zde mylné domněnky o tom, jací staří lidé jsou, kde žijí a co potřebují. Myslí si, že období stáří přináší ekonomickou zátěž společnosti a nemají jak společnosti dále přispět. Zmiňuje se také o nepravdivých úsudcích, že stáří žen a mužů je stejné a že staří jedinci jsou všichni stejní. Také zde zmiňuje skutečnost, která však nelze převést na všechny jedince a tou je, že stáří je křehké a všichni potřebují péči a pomoc.

Mnoho jedinců na seniory nahlíží s odporem a pohrdáním, které jsou často podporovány různými předsudky. Vigué (2007) popisuje skutečnost, která podporuje špatný obrázek na seniory. V dnešní společnosti jsou trendy mladí, krásní lidé, bez vrásek, šedin či jiných příznaků stáří. Senioři se však ve svém věku mohou cítit stále atraktivně a chtěně.

Mnoho lidí si neuvědomuje, že škatulkování seniorů a nepřijetí této přirozené etapy života, může mít na seniory opravdu neblahý vliv. Schirmacher (2005) označil mylné

představy o seniorech a o stáří, jako vražedné a všechny ostatní druhy stereotypů a nepravdivých výroků o dalších skupinách, které jsou považovány za méněcenné. Slovo vražedné vysvětluje, tak že v dnešní době je dokázáno, že tyto výroky mohou mít neblahý vliv na starší osoby a jejich duševní odolnost, která je jimi narušena může zapříčinit zkracování jejich života.

Stereotypem však nemusí být jen záporné představy, ale také kladné, které mohou seniorovi ublížit. Přehnaná péče nemusí být vždy na místě a ohrožuje seniorovu autonomii. Je potřené se vyvarovat mýtům, předsudkům a stereotypům spojených se stářím. Každý jedince by si měl uvědomit, že stářím život nekončí a je na místě mít k seniorům určitý respekt. Jelikož za pár let mnoho z nás se tohoto ctihodného věku dožije a bude chtít tyto mylné představy společnosti rozbít.

4. Rodina seniora

Nejenom pro seniora je velmi důležitá rodina, avšak v tomto věku prochází různými proměnami obě strany, tedy jak jedinec, tak i jeho rodinní příslušníci. Když popisujeme vztahy lidí ve familiárních vztazích, tak se vždy dostaneme k působení rodiny na jedince. Lovasová (2010) uvádí, že rodina je chápána jako základní prvek společnosti. Můžeme si pod tím představit, že právě rodina slučuje všechny věkové kategorie. Popisuje rodinu také jako společenství, které je úzce spjato nejrůznějšími vztahy, které se mohou objevovat navenek i uvnitř. Mnohdy se rodina dle potřeby světa otevře, nebo naopak uzavře. Tímto se toto společenství stává samostatným světem. Jeho hlavní prioritou je zabezpečit ochranu a péči všem členům.

Hrozenká & Dvořáčková (2013) zmiňují pozitivní vliv rodiny na seniora, který dopomáhá k lepšímu fyzickému i duševnímu zdraví. Senior, který je obklopen rodinou je šťastný a v mnoha případech, aktivní setkávání s rodinou může dopomoci k dožití vyššího věku. Starému člověku rodina poskytuje pocity jistoty, sounáležitosti a bezpečí. Každý z nás v jakémkoli věku potřebu vědět, že je na světě někdo, komu může bezmezně důvěřovat a na koho se může vždy obrátit. Rodina také jedinci pomáhá se vyrovnávat se změnami, které jsou spojeny se stářím, a také seniorovi dokazuje, že ho stále potřebuje. Rodina v životě starého jedince má nenahraditelnou úlohu.

Montousse & Renouard (2005) popisuje rodinu z jiného pohledu. Charakterizuje ji jako místo, kde si jedinci mezi sebou projevují mezigenerační solidaritu. Mezi jedinci vzniká taky potřeba oplácet si skutky, které rodiče svým dětem poskytovali. Řadí se sem nejenom strava a přístřeší, ale i samotná péče. Jirásková (2005) pokládá za důležité, udržování vzájemných kladných vztahů mezi generacemi, které bývají přínosem pro všechny jedince. Avšak neopomíná skutečnost, která hovoří o mezigeneračních konfliktech, které se řadí vedle manželských problémů k nejvíce objevovaným konfliktů mezi jedinci. To však může vést k ohrožení zdravotního i psychického stavu seniora.

Pro člověka v seniorském věku se v období raného stáří stává důležitým sourozenec, a to zejména v případech, kdy přišel o partnera, po rozvodu apod. Sourozenecké vztahy se stávají podstatnými právě v případech, kdy jiné vztahy skončily a vazby chybí. V mnoha případech sourozenci uspokojují citové jistoty seniora. Další skupina osob, která se objevuje v seniorově životě, mohou být přátelé, nebo sousedi. Pokud rodina neplní svou funkci, tak

tyto jedinci mohou mít pro seniora velký význam i například v podobě kompenzace (Vágnerová, 2007).

Jedinec, který stárne, se obvykle stává více závislý na svých potomcích. Mnohdy více než jeho děti na něm samém. Tato vazba vzrůstá s přibývajícím roky života, s nemocí nebo také s ubývajícím počtem přátel Řičan (2004). Potřebu závislosti potvrzuje i Vágnerová (2000), která dodává, že v tomto období se senioři mohou také potýkat s konfliktem mezi potřebou nezatěžovat svoji rodinu vlastní neschopností dělat určité činnosti a potřebou citové jistoty, která zlepšovala jeho psychický stav. Pro seniory jsou důležité v tomto období vztahy s vnoučaty. Poskytují jim zdroj uspokojení a zastupují citové jistoty a zázemí. I když spojitost mezi vnoučaty a rodinou se pokládá za zásadní pro kvalitní život seniora, mohou v těchto vztazích vznikat generační rozdíly.

Pichaud & Thareau (1998) se zmiňují o těchto generačních odlišnostech, které mohou ve značné míře zkomplikovat soužití celé rodiny. Tyto odchylky se nejvíce objevují ve vztahu dětí, rodičů a prarodičů. Mladší generace je v rodině zastoupena dynamikou a změnami, za to starší generace je vnímána, jako ti co uchovávají tradice hodnoty a prezentují se jako jistota a stálost. Prarodiče mají v mnoho případech na děti více času, avšak není pravidlem, že tyto vztahy jsou bezproblémové. Avšak nutno podotknout, že právě u vnoučat se starý člověk mnohdy dočká většího pochopení, jak u jeho vlastních potomků. Rodina je elementem složitým, proto v několika případech se senior v rodině může dočkat různých reakcí. Tyto odezvy se pomohou lišit v závislosti na věku, původních vztazích, či již prožitých společných zážitků.

Rodina seniora má také mnoho podob a struktur. Jedinci spolu žijí v seskupení dvougeneračních či více generačních, nebo také pobývají senioři pouze sami, jejichž rodina může být daleko. Haškovcová (1990) vymezuje gerontologickou rodinu jako starý manželský či partnerský pár. V tomto páru žijí jejich potomci samostatně. Vágnerová (2007) hovoří o vysoké hodnotě manželství v seniorském věku, kdy se jakékoliv strasti a radosti týkají manželů mnohem intenzivněji než v mládí. Oběma jedincům, je jasné, že při ztrátě manžela či manželky může dojít ke zhoršenému zvládnání životních situací.

Rodina má na seniora velký vliv může seniorovi dopomoci nejenom k lepší psychické a fyzické pohodě, ale také k lepšímu dožití. Velkým pohonem pro seniory bývají jejich děti a vnoučata, aktivní styk a společně strávený volný čas tvoří velkou část šťastného života jedince. Omezený kontakt může zapříčinit zhoršení psychického stavu. Důležitým faktorem

v interakci rodiny a jedince mají také sourozenci a životní partneři. Ztráta partnera je pro starého člověka skutečností, se kterou jsou vnitru smířeni, avšak nedá se na ni nikdy zcela připravit a její přijetí je opravdu náročné.

4.1 Ztráta životního partnera

Senior se musí po ztrátě životního partnera srovnat s mnoha změnami. Jednou z nejsmutnějších změn je ztráta životního partnera. V této životní etapě si jednotlivec prochází velkým traumatem, ve kterém se dostávají pocity opuštění, samoty a prázdnoty. Člověk pociťuje nenahraditelnou ztrátu, kterou v tu chvíli nemůže nic zaplnit. Postupem času se však senior s touto situací naučí žít a dále fungovat. Někteří jedinci se s touto ztrátou smířit nechtějí, což může zapříčinit rychlejší vlastní skon (Mlýnková, 2011).

V tomto smutném období se projevují odlišnosti mezi prožíváním žen a mužů. Ženy se ztrátou partnera umějí lépe vyrovnat než muži. Žena truchlí emotivně, avšak dokáže se svěřit a vyplakat. Muži mají větší problémy se srovnat se ztrátou své ženy. Většina z nich projevuje smutku pokládá za slabost, a proto svůj zármutek potlačují a zůstávají s ním sami. Z toho důvodu se pro muže stává vyrovnání se s úmrtím partnerky delším a náročnějším procesem. (Vágnerová, 2007).

I když tato smutná situace může nastat kdykoliv během života a nic se nemění na síle trápení či srovnáním s danou situací tak pro seniory je toto téma obvyklejší (Říčan, 2004). Se ztrátou je opravdu náročné se vyrovnat a někteří jedinci s bolestí mohou žít i několik let. V případě, že manželský život byl prožit radostně, tak o to těžší je se vyrovnat s vdovstvím. I když partner zemřel po těžké nemoci, tak i přes to senior tento fakt nepokládá za polehčující okolnost (Hamilton, 1999).

V tomto období se senior v mnoha případech vyhýbá společnosti a má problém s navazováním kontaktů stálých i nových. George & Caine (2003) popisuje výrazné problémy jedince s novými vztahy a s obnovením sexuálního života. Senior, který ztratil partnera, může trpět pocitem viny, které se projevují depresi. Také mohou způsobit ztrátu nového vztahu, či celkové chuti na sex. Je potřebné se se smrtí partnera či manžela vyrovnat. Odborníci seniorům doporučují změnu bydliště, aktivit nebo činností, které by seniorovi mohli připomenout bývalého partnera. Při navazování nových vztahů či provozování sexu s novým

partnerem může vést k pocitu viny. Jedinci, kteří si z potencionálního sexu nesou neblahý dojem, mohou být citově nevyrovnaní se ztrátou blízké osoby.

Úmrtí blízké osoby je nepochybně těžký složitým pro každého z nás. Pro seniory ztráta životního partnera znamená, že nemají vedle sebe osobu, se kterou prožili celý život, sdíleli spolu celý jejich svět. Každý člověk se s touto smutnou zprávou vyrovnává jinak, rozdíly jsou mezi ženami i muži. Jedinci, kteří si projdou úmrtím partnera, mají v mnoha případech problémy navázat novou známost. O to složitější je tato skutečnost v seniorském věku, avšak jsou i tací senioři, kteří chtějí žít dál a chtějí dát šanci životu v nově utvořeném páru i ve vyšším věku.

5.Partnerské vztahy seniorů

V životě partnerské vztahy hrají velkou roli. Někdo může za svůj život vystřídat partnerů mnoho, někdo má jednoho partnera dokonce života. A jsou tací, kteří svou lásku potkají až ve stáří. Vztahy náš život v určitém smyslu obohacují. Díky nim se poučíme z chyb a získáme mnoho zkušeností do života.

McCubbin a Dahl (1985) charakterizoval vztah jako úzké spojení dvou osob, které vydrží po určitý čas. Autoři také tvrdí, že definovat termín vztah je velice problematické a jeho široké rozpětí, může být chápáno různě. Popisují, že za slovem vztah si můžeme představit chození spolu, zasnoubení, manželství i milenecký poměr.

Výrost (in Výrost, Slaměník, 2008) pojmenoval vztah obecněji a vymezil jej jako interpersonální. Zmiňuje se o slovech vzájemná závislost, blízkost, a délka vztahu. S těmito slovy se při popisování vztahů nejčastěji setkáváme. Podmnožinou interpersonálního vztahu jsou vztahy blízké a osobní, které mají vlastní dynamiku a ovlivňují i sociální sféru. S definicí osobních vztahů přišel Kelley (2010), který popsal tři základní složky vztahu. První je vzájemná závislost, dalším je interakce, která je citlivá vůči benefitům druhé osoby. Pod čímž si můžeme představit, že se jedinec vzdá něčeho, ve prospěch druhého jedince. Posledním je atribut interakcí. Autor také neopomenul, že podoby osobních vztahů se neustále mění.

Reis (1995) definoval blízké vztahy, jako ty které se charakterizují vysokou mírou zaangażovanosti účastníků. Uvádí, že definic je velmi mnoho, ale nejčastějším způsobem, jak můžeme nazírat na blízkost, je stupeň vzájemné zavislosti, který můžeme zjistit na vzájemné péči, lásce, nebo třeba znalosti druhého.

Nelze zpochybnit, že partnerství je důležitým prvek pro každého jedince, který jej obohacuje po různých stránkách. Mnoho seniorů se v tomto věku nepouští znovu do manželství. Někteří jsou už poučení ze zkušeností, které získali během života a někteří v tom nevidí jednoduše smysl. Avšak najdou se mezi seniory i případy, kteří tento zásadní životní krok jsou schopni podstoupit i ve vyšším věku.

5.1 Vývoj partnerství v seniorském věku

Vztahy a partnerství prochází v průběhu života mnoha proměnami. Vágnerová (2000) popisuje začátek těchto změn mezi 45. a 60. rokem, kdy se mění složení rodiny. Děti

dospívají a opouští domov, tím pádem rodiče zůstávají doma sami a přichází fáze prázdného hnízda. Dochází ke změně přístupu k partnerovi a k jejich vztahu. Jedinci mají větší pocit svobody, více volného času, který najednou začnou pociťovat mnohem intenzivněji. Tyto činnosti a aktivity byly potlačovány z důvodu orientace páru na výchovu dětí. V této době se mnohdy projevují výrazné rozdíly v názorech, postojích, v hodnotách, které ve fázi vychovávání dětí nebyly tak zřejmé. Lidé stárnoucí svého partnera už neidealizují, ale buď jej akceptují a jsou smíření s ním samotným, nebo naopak dochází k rozpadům vztahů a manželství.

Říčan (2004) popisuje proměny vztahů z jiné perspektivy. Hovoří o partnerství mezi lidmi v seniorském věku jako o průměrném. Jsou to vztahy, v kterých nalezneme radosti i strasti. Lidé ve starším věku rádi vzpomínají na hezké chvíle i překonané krize a mnohdy se objevují neshody spojené s utříbením minulosti. Z tohoto důvodu se rozpadají některá manželství v seniorském věku. Jelikož senioři nechtějí dožít život sami, hledají si nové partnery.

Jedinci v seniorském věku mohou ve stáří navázat různé druhy vztahů. Koren (2014) rozdělil ve svém výzkumu čtyři typy vztahů, ve kterých senioři mohou žít. První typ A představuje dva jedince, kteří spolu žijí v jedné domácnosti a fungují spolu po fyzické stránce, tak i po emocionální. Tyto dva jedinci se zcela respektují. Uznávají svoje vlastní chyby, umí najít rovnováhu a hranici mezi intimitou a autonomií. Prožívají aktivní a uspokojivý sexuální život a rodiny obou partnerů jejich vztah pozitivně přijímají. Druhým typ B je odlišený od prvního typu hlavně oddělenou domácností, avšak emoční blízkost je stále v popředí vztahu. V tomto typu lze rovnováhu dosáhnout právě tím, že jedinci spolu nesdílí jednu domácnost, právě tento styl soužití pomáhá k respektování odlišností jedinců. Následující typ C je charakteristický k emoční nestabilitě či distanci obou partnerů, který vidí smysl života v jiných věcech. Jedinci v tomto typu vztahu sdílejí jednu domácnost, ale mají velký problém nalézt rovnováhu mezi intimitou a autonomií. Může se stát, že problém se bude prohlubovat, když jeden z partnerů bude po druhém požadovat sexuální aktivitu. Posledním typ D je vyvrcholením všeho špatného ve vztahu typu C. Když jedinci problémy nevyřeší a v důsledku jejich nevyřešených problémů a značných rozdílů v uspořádání domácnosti a jejich vlastních potřeb se může stát, že sebou budou pohrdat navzájem.

De Jong Gierveld (2004) rozčlenil vztahy na dvě skupiny, a to konkrétněji na sdílenou společnou domácnost a oddělenou domácnost. Sdílená domácnost jedinců není podmíněna uzavřením manželství, může jít pouze o kohabitaci. Žít s partnerem ve sdílené domácnosti

však může přinášet vzájemné pečování, intimitu, podporu a také aktivní podílení na společné domácnosti. Avšak každá mince má dvě strany a negativem tohoto soužití může být nestejněměrné úsilí na zvelebování domácnosti, pod kterým si může představit nízkou časovou angažovanost jedno z partnerů či nedostatek přispívání financí. Dalším negativem se může stát opuštění rodiny, či snížením kontaktu s přáteli a rodinou, zvláště v případě, kdy se senior stěhuje k partnerovi. V těchto případech může docházet k frustraci.

Proměna a celkový vývoj vztahů v seniorském věku je dynamičtější, než by se mohlo zdát. Některé manželství vydrží všechny strasti a radosti a některé podniknou kroky k rozvodu. Poté vzniká prostor pro nově utvořené vztahy v seniorském věku. Někteří senioři chtějí s partnerem sdílet domácnost, jiní si nechtějí zvykat na nic nového. Někteří jedinci mají plnohodnotný vztah se všemi náležitostmi a někteří vyžadují jen jakýsi kontakt s jinou osobou. Najdou se páry, které svou pozdější lásku chtějí zpečetit slibem věrnosti. Avšak drtivá většina párů ve starším věku spolu fungují bez potřeby manželství.

5.2 Nesezdané soužití

Motivace se vdát a nabít status manžela či manželky se stává v seniorském věku pro mnoho seniorů již nepřipustná. Mnoho z nich má zkušenosti z předešlých manželství a hledají něco jiného. Když najdou partnera, s kterým sdílí svoje koníčky, názory a život, nechtějí se pouštět do manželství, ale chtějí spolu žít jako partneři v nesezdaném soužití. Tento termín je v sociologickém slovníku definován jako kohabitace či konkubinát (Jandrourek, 2012, s. 215).

Rabušic (2001 s. 193) vymezil kohabitaci jako o určitou podobu soužití muže a ženy, kteří spolu fungují ve vztahu, který se podobá manželství. Tedy vedou intimní sexuální život, společně bydlí a společně hospodaří, ačkoli nejsou oficiálně sezdáni. Singly (1999 s. 88-89) uvedl jiný náhled na problematiku. Zmiňuje se o výhodách, které ženy a muži mohou vidět za kohabitací. Oba dva mohou zůstat sami sebou ve svém rodinném životě. Manželství se může zdát jako neatraktivní z důvodu uzavření se do předem určených rolí, které jedince mohou uvádět do neklidu. Nesezdané soužití je chápáno jako více vyhovující a tolerující individuální požadavky.

Kohabitaci lze rozdělit do skupin, které charakterizují jejich soužití. Rabušic (2001) vymezil typologii nesezdaného soužití do čtyř skupin. Soužití mimo manželství, soužití dočasné, soužití snoubenecké a soužití porozvodové. Senioři se obvykle řadí do soužití

porozvodového, v kterém už nemají v plánu vstupovat do dalšího manželského svazku. Soužití dočasné se však může také objevovat a to z důvodu, že tito jedinci také už nemají myšlenky na svatbu, avšak z důvodu, že zcela neví, jak vztah bude nadále probíhat.

Je předmětné se zamyslet nad skutečností, z jakého důvodu senioři volí kohabitaci. Není pravidlem dnešní doby, že kohabitaci si volí pouze mladé páry. Francová a Novotný (2008) hovoří o volbě života v nesezdaném páru u seniorů. Důchodci si tuto formu volí z důvodu, kdy například nechtějí sepisovat majetkové dokumenty, nebo si chtějí ponechat vdovský či vdovecký důchod.

Hamplová aj., (2010) rozdělila důvody, proč si lidé volí tento způsob života. Mnoho z nich se však spíše vztahuje na kohabitaci v mladším věku. Rozdělila je na vnitřní a vnější důvody. Vnější příčinou volby u jedinců v seniorském věku může dle autorky být špatná zkušenost s manželství v rodině, kde může na rozhodnutí mít vliv okolí. Vnitřním důvodem, který se setkává v jakémkoliv věku, je strach z možných změn, které by uzavření manželství mohlo přinést, nebo prostý nesouhlas s manželstvím. Pro partnery to nemusí mít už takový význam jako v mládí, nebo také rozhodnutí mohla ovlivnit špatná zkušenost z předešlých manželství partnerů.

Jedinci, kteří vstoupí do nového partnerského vztahu v seniorském věku, se mohou od společnosti dočkat odmítavého přístupu. Tuto pózu mohou zaujímat také rodinní příslušníci. V mnoha případech jedincům přijde milenecký vztah dvou starých lidí jako nepatřičný, směšný, nebo nerealistický (Alan, 1989).

Je podstatné si na začátku vztahu určit, jaké mají oba jedinci představy. V seniorském věku je výhodou, že si už jednotlivci ujasnili své priority a mají dostatek zkušeností na to, aby věděli, co od vztahu očekávat. Avšak lidé jsou různí, proto nemůžeme zcela vše očekávat a myslet si, že teprve v seniorském věku jsme schopni vést plnohodnotný vztah. Vztah je potřebné rozvíjet a budovat v jakémkoli věku. Důležitým aspektem pro utvoření kvalitního vztahu jsou bezesporu vzájemné city a sexuální angažovanost obou partnerů, bez ohledu na to kolik jim je let.

5.3 Citové a sexuální soužití seniorů

Tak jako v každém vztahu je podmíněné, aby vztahu fungoval po citové stránce, ale i po té sexuální. Priority vztahu v seniorském věku prochází určitou proměnou. Ale i tato proměna je individuální. Velmi záleží na každém, jak chce nový vztah v seniorském věku prožívat.

Kratochvíl (2009) definuje rozdílná očekávání partnerů u mužů a žen. Popisuje, že ženy od vztahů chtějí především pochopení a porozumění, emoční podporu a také otevřenost. Očekávají partnera, který, bude otevřeně konverzovat a naslouchat všem jejím potřebám. Žena si představuje partnera, který pozná, že ho potřebuje, a dokáže ji vyjadřovat lásku každým dnem až dokonce života. Muži mají jiné očekávání o dlouhodobém partnerství. Což znamená, že přijde domů a žena mu uvaří, uklidí, poskytne mu domov a nebude ho zatěžovat problémy a starostmi. Přejí si, aby žena k nim vedla neustálý obdiv. Očekávají také určitou frekvenci sexu, která se bude v nejlepším případě podřizovat hlavně jim.

De Lamater J., Moorman, S. (2007) popisují významnou roli sexuálního života a pozitivního vztahu mezi spokojeností a kvalitou samotného vztahu. Zmiňuje dynamický proces, který prochází proměnou s věkem a také s fázemi vztahu. Zmiňují se o fyzických změnách, které probíhají v procesu stárnutí. Tyto změny mají výrazný vliv na sexuální život a jeho prožívání v tomto věku. Snižuje se hladina sexuální touhy i frekvence sexuálních aktivit. Tyto změny může jedinec pozorovat po 45. roce života. I když přesto, že se sex považuje za důležitou součást vztahu, tak lidé v seniorském věku často hovoří, o emocionální blízkosti a jistou sdílenou intimitu, kterou spolu mohou prožívat.

Borneman (1993) popisuje sexualitu ve vyšším věku, která je ovlivněna skutečnostmi, které jednotlivec v průběhu života zažil. Seniorovi je ve stáří otevřeno mnoho možností, které dříve dělat nemohl nebo na ně neměl čas. Avšak nikdy není zcela schopen dohnat všechny sexuální zážitky, které nestihl. Jedinec, který neprožil aktivním sexuálním životem, i za cenu dobré kariéry, postavení a dostatku peněz může být ve stáří frustrovaný.

O nelibém pocitu hovoří také Hartl & Hartlová (2000), kteří dodávají, že starý člověk, který se nechá ovlivnit předsudky, může zaujmout tento postoj. Dodává, že odborné výzkumy hovoří o udržitelnosti sexuálních potřeb až do vyššího věku jedince. Pokud je senior zdravý a netrpí vážnými nemocemi, tak je schopný vést aktivní sexuální život a dokonce mnohem bohatěji než v mladších letech. Tato aktivita je způsobena hlavně úbytkem pracovních a

rodinných povinností, které odpadají nebo se zmenšují. Senior má více klidu a času na partnera.

Někteří starší jedinci však využívají svého statusu a změn, kterými procházejí jako výmluvu k ukončení nebo k omezení svého sexuálního života. Mnohdy sebe a svého partnera přesvědčují, že jsou na tento akt příliš staří, a že jednoduše by tyto hrátky měli zanechat mladším generacím. Tyto promluvy však opravdu mohou vést ke snížení sexuální potřeby a samotné touhy (Kratochvíl, 2002).

Watson, Bell & Stelle (2010) zmiňují společenský mýtus, který pojednává o poklesu sexuality ve stáří, a který mnohdy ovlivňuje seniory vést sexuální život. Jedinci se domnívají, že hledat partnera, s kterým by chtěli vést romantický vztah, a sexuální život může být pro společnost krajně nevhodné. Butler & Lewis (1987) potvrzují negativní vnímání sexuální aktivity seniorů. Společnost se dostává do rozpaků, co se týče samotného sexuálního aktu i v minulém století byl popsán autory tento přirozený jev jako tabu téma společnosti.

Nejenom společnost nazírala na sexuální aktivitu seniorů negativně, ale i samotní senioři veřejně svůj sexuální život nezveřejňovali. Bortz, W. M. (1995) uvedl, že starší generace po mnoho let popírala svou sexualitu, čímž popírala i svou lidskost. Senioři se mnohdy nechtějí se svými dětmi, vnuky a dalšími rodinnými příslušníky na téma jejich sexuality.

S přibývajícím věkem se jedincům mění hodnoty, názory, ale také postoje. Vigué (2007) však zmiňuje, že pro mnoho seniorů je pocit blízkosti, vzájemné doteky či například vůně stále silnou hodnotou. Sexuální tužby mohou být proměněny na pocit důvěry, úcty, či citové lásky, které jsou založeny na emocionálních vazbách mezi jedinci. Ovšem objevují se mezi seniory i výjimky, kterým nestačí nový vztah, ani jeho proměny. Převládá u nich potřeba být v neustálé kondici a vyhledávají mladší partnery pro sexuální aktivity.

Láska, city a sex jsou důležitou součástí všem vztahů v jakémkoli věku. Senioři prochází mnoha změnami, které mají vliv na jejich sexuální aktivitu. Avšak nemít sex v seniorském věku je opravdu pouze tabu tématem, o kterém mnohdy společnost nechce otevřeně hovořit. Mnohdy však ani senioři sami nechtějí sdělovat svoji sexuální aktivitu, jelikož žijí v obavě, jak na to budou lidé reagovat. City a sexualita nicméně zůstávají věci soukromou, avšak je nutné tento zaběhlý stereotyp rozbít. Jedinci totiž mohou milovat, být milováni a milovat se i ve vyšším věku.

6. Shrnutí teoretické části

V teoretické části jsou zmíněny všechny hlavní atributy, které byly potřebné pro správné pochopení celkové problematiky. Nejdříve je objasněn celý demografický proces stárnutí, který je aktuální fenoménem. Obecné informace jsou doplněny o tvrdá data ze statistik a predikcí do dalších let. Demografické stárnutí je také přiblíženo na území České republiky.

V návaznosti na předchozí informace bylo podstatné objasnit samotné procesy stáří a stárnutí. S těmito pojmy se pojí také adaptace na samotné stáří a jeho přijetí. Poté byl charakterizován status seniora, který se starším lidem přisuzuje. V této oblasti byly zmíněny náležitosti spojené se seniorem, jeho potřeby i hodnoty. Nebyl opomenut ani způsoby trávení jeho života, které byly zaměřeny na aktivní činnosti. V návaznosti na velké možnosti seniorů byly zmíněny seniorovy pracovní možnosti na trhu práce. Se stářím jsou také spojovány mýty, předsudky či stereotypy, na které jsem se zaměřila v následující kapitole.

Další nezbytnou složkou teoretické části byla rodina, která je důležitou součástí života seniora. Zde jsou představeny důležité faktory rodiny, ale také obavy ze strany seniora, který si prochází změnou sociálního statusu. S další zvratem, se kterým se jedinec ve stáří musí vyrovnat je ztráta životního partnera, který je bolestivou součástí života ve stáří.

V návaznosti na předchozí kapitolu jsou zmíněny partnerské vztahy, které jedinci mohou dát ve stáří nový smysl života. Nejprve jsou charakterizovány samotné partnerské vztahy, následně jejich vývoj, který je postupně rozkrýván na možnosti v seniorském věku. Je zde blíže specifikován nejčastější způsob soužití v seniorském věku, za který se pokládá nesezdané soužití. Poslední kapitole je zakončena samotným vrcholem lásky, které se projevují v samotném vyjádření citů či sexuální aktivity seniorů.

Skrze získanou literaturu a postupné prohloubení znalostí v rámci celé problematiky, která je propojena s tématem práce, jsem mohla progresivně pracovat na empirické části a na samotném výzkumném šetření.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

7. Metodologie výzkumu

V empirické části nejdříve popíši metodologii výzkumu, cíle a výzkumné otázky mého bádání. Následně představím výzkumný vzorek a konkretizuji jeho výběr, objasním techniku sběru dat a vstup do terénu. V empirické části nebudou opomenuty etické aspekty výzkumu či limity výzkumu. Hlavní částí bude analýza a interpretace získaných dat, která je zakončena diskuzí a závěrem.

7.1 Téma výzkumu

Mnoho studií se zabývá partnerstvím jako takovým. Jak se správně v partnerství chovat, jak se vzájemně tolerovat, jak vést vztah, tak aby kvetl. Ideálem partnerství je stabilní manželství a rodina, které bude trvat po celý život. Avšak ne každému se poštěstí mít jednoho partnera do konce života. Je také možné, že životního partnera nalezneme až ve stáří.

Pro mnoho z nás je nově utvořené partnerství v seniorském věku, čímsi nepředstavitelným. Neexistují početné publikace, které boří mýty a ukazují seniorům, kteří kupříkladu přišli o partnera, nebo se rozvedli, že i ve stáří může vést další cesta k lásce. A opravdu není uzavřená, jak si mnozí lidé myslí. Chtěla bych svým výzkumem přispět ke zboření určitého tabu a osvětlit prožívání každodenního života seniorů v nově utvořených vztazích. Láska kvete v každém věku a v mé práci bych tuto ideu chtěla přiblížit.

7.2 Výzkumný cíl

Hlavním cílem mého výzkumného šetření bylo zjistit, jak nové partnerské vztahy v seniorském věku fungují. Mým záměrem bylo vyzkoumat, jak senioři celkově nahlíží na vztah, jaké je jejich společné soužití, jak nově utvořené páry komunikují se svými rodinami (i nově získanými) nebo jak partneři řeší finanční a majetkovou otázku soužití.

Pro správný postup práce jsem si nejdříve utřídila cíle. Maxwell (in Švaříček & Šed'ová, 2007) definoval tři typy cílů, které po jejich naplnění vedou k splnění záměru výzkumného šetření. Prvním je cíl intelektuální, který definuje rozšíření obzorů a také odborných vědomostí v rámci bádání. Dalším cílem je, jak mohou být výsledky v praxi aplikovány. Tento cíl nazýváme jako praktický. Posledním cílem je cíl personální, který se zaměřuje na samotného výzkumníka, a to tím, jak práce může obohatit jeho osobu.

Intelektuálním cílem mé diplomové práce byl záměr prohloubit znalosti o životě seniorů, ale i porozumět partnerství v tomto věku. Abych dokázala pochopit skupinu seniorů a sestavit vhodné otázky k rozhovorům bylo nutné si nastudovat problematiku demografického stárnutí, která je úzce spjata s fenoménem stárnutí a nových možností, které seniři mohou mít díky prodloužení délky života. Vnikla jsem také do témat, které se zabývají stářím a stárnutím a celkovým přijetím nové etapy života. Záleželo mi také na porozumění partnerských a rodinných vztahů, které mohou mít velký vliv na seniora a jeho nově utvořený vztah. Publikace o životě seniorů v nově partnerských vztazích nejsou k dispozici ve velkém měřítku. Proto získané informace mohou být vodítkem, pro všechny seniory, kteří si nejsou jisti, jestli vztah mají hledat, nebo jak jej mají uchopit.

Praktický cíl je úzce spjat s cílem intelektuálním. Jelikož tyto dva cíle na sebe navazují, tak získané data mohou být nápomocny samotným seniorům, kteří nemají odvalu si hledat protějšek v seniorském věku z různých důvodů. Chtěla jsem osvětlit témata, která jsou ve společnosti tabu, nebo se o nich nemluví, tak často. Seniorům může práce dopomoci k zorientování se ve své životní situaci a k určité motivaci mít vztah i po šedesátém roku života.

Personálním cílem bylo obohatit zkušenosti ohledně problematiky aktivních seniorů, kteří jdou s dobou a chtějí ještě život žít a naplno jej prožívat. Zároveň mým velkým cílem bylo právě zbořit mýty a tabu témata, jako je sexuální aktivita starých jedinců. Za podstatné pokládám, že vyhotovení celé práce mou osobu velmi naplnilo a rozhovory mi předaly mnoho zkušeností a informací, se kterými budu zacházet i v osobním životě.

7.3 Výzkumné otázky

Pro dosažení výzkumného cíle jsem si určila hlavní výzkumnou otázku:

HVO: Jak seniři prožívají nový vztah?

Na základě hlavní výzkumné otázky byly vytvořeny dílčí specifické otázky:

SVO1: Jak nově utvořené vztahy v seniorském věku fungují?

SVO2: Jaké jsou kontakty se svými rodinami v nově utvořených vztazích ve stáří?

SVO3: Jak řeší nově vzniklé páry majetkovou a finanční situaci?

7.4 Volba výzkumného designu

Pro nalezení informací a zodpovězení hlavní výzkumné otázky byl zvolen kvalitativní přístup. Jelikož mým cílem bylo dostat subjektivní pohled na partnerské vztahy seniorů a také podrobný vhled do zkoumané problematiky jevil se mi kvalitativní výzkum, jako nejschůdnější řešení.

Samotný kvalitativní výzkum popisují autoři různými definicemi, ale hlavní myšlenka je uchopena podobně. Například Švaříček & Šed'ová (2007) definují kvalitativní přístup, jako určitý proces zkoumání jevů a problémů v původním prostředí, jehož záměrem je získání souhrnného obrazu zmíněných jevů. Zmíněný proces je založen na hloubkových datech a určitému specifickému vztahu mezi samotným výzkumníkem a respondentem výzkumu. Cílem badatele, který provádí kvalitativní výzkum je objasnit za pomoci mnoha postupů a metod a představit, jak jedinci chápou, prožívají a produkují sociální realitu. Tento popis zmíněného výzkumu rozšiřuji o vymezení autorů Strausse & Corbinové (1999), kteří kvalitativní výzkum charakterizují, jako jakékoliv bádání, jehož výsledky nezískáváme skrze statistické techniky, nebo jiné metody kvantifikace.

Kubátová (2006) uvádí, že je nutné u kvalitativního výzkumu si nejprve nastudovat odbornou literaturu. Tento proces je však zásadní během samotného výzkumu opakovaně provádět a informace neustále doplňovat. Důvodem, proč mě jako badatele zaujal kvalitativní výzkum, jsou termíny, který popisuje Miovský (2006). Autor uvádí názvy jako **jedinečnost** a **neopakovatelnost**, která poukazuje na odlišné vnímání jedinců na danou problematiku. Dále **kontextuálnost**, která popisuje skutečnost, která hovoří o tom, že ne vše lze zobecnit. Následuje termín **procesuálnost**, která vystihuje flexibilitu případů, které mohou zanikat, vznikat, nebo se zcela měnit a výzkumník musí tyto procesy respektovat. Dalším názvem je **reflexivita**, která dovoluje výzkumníkovi být součástí procesu. Výzkumník může být bádáním ovlivněn, nebo jej ovlivňovat. Miovský vymezuje kvalitativní výzkum jako interaktivní proces, ve kterém není pevně dán postup práce, což z něj dělá vysoce flexibilní bádání.

Ze všech těchto důvodu můj zájem o vytvoření kvalitativního výzkumného šetření byl zásadní. Oceňuji všechny výklady i významy kvalitativního přístupu, avšak výklad autora Miovského mi byl nejbližší a stal se takřka mezníkem v rozhodování pro můj výzkum.

7.5 Technika sběru dat

Před vyhotovením mého výzkumu na diplomovou práci jsem v rámci seminárního úkolu provedla pilotáž. Disman (2000) vymezuje cíl pilotáže, kde je podstatné zjistit, zda potřebné informace existují a jestli je badatel může získat. Chápe se také jako neformální sběr dat od respondentů. Gray (2009) sumarizuje pojem pilotáž a předvýzkum v jeden souhrnný termín a tím je „piloting“.

Předvýzkum mi pomohl ujasnit si hlavní výzkumnou otázku, s kterou jsem manipulovala a doladit tazatelské otázky, které jsem se snažila více přiblížit na seniory. V tomto období jsem také zmapovala situaci dostupnosti respondentů. Před tím než proběhla tvorba otázek, rozšířila jsem si obzory v oblasti odborné literatury, kde jsem hledala informace, které by mi mohli dopomoci vytvářením otázek a s komunikací se seniory.

Jelikož jsem si pro svoje výzkumné šetření zvolila kvalitativní přístup, tak mým dalším krokem bylo určení metody, díky které získám potřebná data. Stanovila jsem si metodu hloubkového rozhovoru. Švaříček (in Švaříček, Šed'ová& kol., 2007) definuje hloubkový rozhovor, jako nejvíce využívanou metodu, která se využívá u sběru dat v kvalitativním výzkumu. Tento vědecký postup probíhá, tak že výzkumník se nestandardizované ptá respondenta pomocí otevřených otázek. Těchto dotazů může být libovolné množství. Gavora (2000) hovoří o tom, že pokud výzkumník hledá bezprostřední, důvěrnou či osobní odpověď, tak ať upřednostní hloubkový rozhovor před dotazníkem. Všechny výroky těchto autorů mou osobu motivovaly se přiklonit k této volbě metody sběru dat.

Následující krok byl pro volbu formy rozhovoru. Pro moje bádání se mi zdála nejschůdnější varianta polostrukturovaného rozhovoru, který je realizován z předem připraveného seznamu okruhů a otázek. Hendl (2016) charakterizuje zmíněnou podobu rozhovoru, jako interview, kdy výzkumník má předem připravené otázky, na které se chce zeptat. Záleží však na badateli, jak otázky uzpůsobí, a v jakém pořadí se bude dotazovat. Tento postup pomáhá výzkumníkovi vést bádání správným směrem a neopomenout žádné náležitosti. Sekundární důvodem mé volby bylo také utvoření samotných otázek. Pro uskupení jsem využila pyramidový model, ten popisuje Wengraf (in Švaříček&Šed'ová 2007). Popisuje rozložení hlavní výzkumné otázky, která je pak dále rozdělena do specifických otázek a následně rozčleněna do tazatelských. Tento model mi dopomohl lépe si otázky zformulovat již v době pilotáže, kde jsem zkoumala, zda jsou otázky zodpověditelné a dostatečně srozumitelné.

Časový harmonogram mého výzkumného šetření vymezuje časovou osu, která se týká organizace, která se dělí do několika fází. V první fázi jsem provedla předvýzkum, který byl uskutečněn v říjnu 2019. Zde jsem se zaměřila na zpracování hlavní výzkumné otázky, specifických otázek i tazatelských. V tomto čase jsem provedla první rozhovor s respondentkou, který mi osvětlil možná úskalí otázek a pomohl mi, určit si hlavní cíle mého výzkumného šetření. Druhá fáze probíhala v lednu 2020, kdy jsem se zaměřila na samotné rozhovory s dotazovanými mého hlavního bádání pro zpracování diplomové práce. V této fázi, byla získána všechna kvalitativní data, potřebné pro výzkum. V třetí fázi výzkumného šetření probíhala v rozmezí února 2020 až března 2020, která byla specializována na vyhodnocení získaných dat a korekci v samotném textu.

7.6 Vstup do terénu

Kvalita dat je podle Gavory (2000) závislá na určité otevřenosti a důvěře mezi badatelem a respondentem. Z tohoto důvodu jsem se snažila navodit přátelský a klidný vztah mezi dotazovanými a mnou. Snažila jsem se otázky přizpůsobit mému výzkumnému vzorku. Tempo hlasu jsem zpomalila a otázky jsem se snažila podat, tak aby mu senioři rozuměli.

Se všemi respondenty jsem komunikovala prostřednictvím mobilního telefonu. Následné setkání proběhlo na různých místech. U třech dotazovaných byl rozhovor proveden v jejich zaměstnání. U další v její domácnosti a poslední dotazovaný mi poskytnul rozhovor v kavárně v blízkosti jeho bydliště.

Komunikace v terénu probíhala bez problémů. Dotazovaní byli velmi otevření a vstřícní navzdory poněkud citlivému tématu. Rozhovory trvaly v rozpětí od 36 minut do 54 minut. Respondenti neměli žádné problémy odpovědět i na citlivé otázky. Několikrát dokonce zabrousili k zajímavým skutečnostem, které nebyly zcela předmětem rozhoru. V průběhu rozhovoru se stalo, že respondenti měli tendenci rozkrýt jiné témata, a proto jsem v některých případech použila doplňující otázky, nebo jsem je nepatrně přeformulovala, aby otázkám dotazovaní lépe rozuměl.

7.7 Výzkumný vzorek a jeho výběr

Švaříček a Šedřová (2007) se zmiňují o výběru výzkumného vzorku v kvalitativním výzkumu. Poukazují na skutečnost, že samotný vzorek se nevztahuje na obyvatelstvo, ale na

daný problém. Kvůli této skutečnosti, která nelze opomenout, je výběr výzkumného vzorku záměrný.

Výzkumný vzorek byl specifikován, tak aby respondenti splňovali věk nad 60 let. Podstatné bylo, aby žili ve vztahu, který vznikl v seniorském věku. Předmětem mého zkoumání však nebylo, zda jsou či nejsou sezdáni. Na tomto ohledu mi zcela nezáleželo. Dalším aspektem, který nebyl závratný pro můj výzkum, bylo společné bydlení. Důvodem mého rozhodnutí, bylo velmi náročné shánění respondentů, kteří by odpovídali požadavkům pro můj sběr dat. Proto jsem požadavky, které jsem měla zpočátku bádání, musela v následujících krocích upravit. Pro moje výzkumné šetření bylo velmi náročné sehnat muže. Partneri žen, které odpověděly na otázky bádání, se nechtěli výzkumu zúčastnit.

Při výběru respondentů jsem využila příležitostný výběr a dále techniku sněhové koule neboli lavinový výběr. Což znamená, že výzkumník v první řadě do svého výzkumného šetření zahrne osoby, které má k dispozici. Tento model představuje metodu sněhové koule, kdy výzkumník nejprve osloví danou osobu či osoby, které se dají považovat za obtížně dostupné. V mém případě to nebylo zcela jednoduché někoho takového najít. Další osoby poté nominovaly další respondenty pro můj výzkum (Ferjenčík, 2010).

7.7.1 Účastníci výzkumu

Všechny dotazované jsem seznámila s etickými aspekty mého výzkumu, které budou popsány níže. Všechny respondenty jsem zachovala v naprosté anonymitě a jejich jména jsem pozměnila. Zvolila jsem pojmenování barev, které s dotyčnými nijak nesouviselo.

Respondentka.1 – Paní Zlatá

První respondentka je žena ve věku šedesáti pěti let, která patří do mé pilotáže. Její nejvyšší dosažené vzdělání je středoškolské. Čtvrtým rokem je vdaná za svého manžela Karla, kterého poznala v minulém zaměstnání, kde pracovala jako účetní. Bydlí ve společné domácnosti u manžela. Z rodiny se stýkají se sestrou paní Zlaté a s rodinou od manžela, kde ze začátku byly nesrovnalosti ze strany zetě. Paní Zlatá se svou dcerou nestýká kvůli špatným rodinným vztahům, které s novým vztahem, ale nesouvisí. Svůj volný čas tráví na zahradě společně. Zahrada je velkým koníčkem obou partnerů. Jejich vztah je ovlivněn finančním závazkem paní Zlaté, který vznikl po smrti její matky. Důvodem bylo zaplacení, jejího posledního rozloučení.

Respondentka č. 2 – Paní Modrá

Druhá dotazovaná je žena ve věku šedesáti sedmi let, která stále pracuje jako lékařka. Tudíž její nejvyšší dosažené vzdělání je vysokoškolské. Paní Modrá je ovlivněna výchovou svých rodičů a životními zkušenostmi s předešlými partnery. Má pětiletý vztah s partnerem Mojmiřem pět let, s kterým nebydlí ve společné domácnosti. Stýkají se přes víkendy na její chalupě. Chodí společně na procházky a na kola v okolí bydliště. Partner nerad cestuje do zahraničí. Společně budují chalupu. S oběma rodinami mají blízký vztah a vídají se, avšak každá rodina zvlášť. Paní Modrá ani partner nechtějí další svatbu.

Respondent č. 3 – Pan Zelený

Následujícím dotazovaným je muž ve věku šedesáti sedmi let, který je parkinsonik. Jeho nejvyšší dosažené vzdělání je vysokoškolské. Momentálně si nepřivydělává, ale do budoucna to plánuje. Po šedesátém roku svého života prošel třemi rozdílnými vztahy. První partnerku jsem nazvala Zuzana. Druhou družku jsem pojmenovala jménem Eva, s kterou jeho vztah byl nejhlubší a nejdelší. Poslední vztahem byla Leona, se kterou se nedávno rozešli. Se všemi partnerkami hodně cestoval a sportoval. Všechny partnerky také spojuje velmi dobrá finanční zaopatření a také skutečnost, že ani s jednou nebydlel. Pan Zelený se čerstvě s jednou partnerkou rozešel, ale popsals všechny tři vztahy, které v seniorském věku měl. I když měl partnerský vztah, rozvedl se teprve před čtyřmi roky, kdy už však s exmanželkou spolu dávno před tím nefungovali. Se svou rodinou se aktivně stýká a rodinami partnerek neměl nikdy problém. Pan Zelený má mnoho specifických zálib mezi, které patří například pěstování orchidejí.

Respondent č. 4 – Paní Červená

Čtvrtá respondentka je žena, které je šedesát pět let. Její nejvyšší dosažené vzdělání je středoškolské. Momentálně si k důchodu nepřivydělává, ale do budoucna by se o to chtěla pokusit. Žije s partnerem čtyři roky ve společné domácnosti u něj doma. S partnerem neměli lehké začátky, jelikož se vyrovnával se ztrátou jeho exmanželky. Jejich vztah se velmi proměnil, když začali být finančně neaktivní. Mnoho času tráví s přáteli v hospodě. Společně jezdí na chatu a pečují o zahradu. Jejich rodiny se společně stýkají. Rodina partnera je vřeleji přijímána z jeho strany, než rodina paní Červené. Pro tu platí některá omezení.

Respondetka č. 5 – Paní Žlutá

Poslední dotazovanou je velmi aktivní seniorka, které je šedesát šest let. Její nejvyšší dosažené vzdělání je středoškolské. Pracuje jako pokladní. Přivydělává si proto, aby mohla cestovat. S partnerem žije šest let ve společné domácnosti. S druhem mají různé koníčky. Paní Žlutou trápí, že s ní nejezdí na dovolené, pouze společný čas tráví na chatě, kde to mají rádi

oba. S rodinou od paní žluté se aktivně vidají a prožívají spolu mnoho radostných zážitků, zatímco s rodinou od partnera se nevidají skoro vůbec.

7.8 Etické aspekty výzkumu

Dodržování etických principů patří mezi hlavní kritéria sběru dat v terénu. Před každý rozhovorem jsem dotazovaným představila moje téma a sdělila jim cíl mého výzkumu. Současně jsem respondenty ujistila, že informace, které mi sdělí, jsou důvěrné a budou použity pouze pro účely mé diplomové práce. Dále jsem jim představila důležitou zásadu etických aspektů výzkumu, kterou byla anonymita. Švaříček & Šed'ová (2007, str. 45) upozorňují na skutečnost, která hovoří o zákazu sdělování dat, podle kterých by se mohla identita dotazovaných rozpoznat. Také jsem jim sdělila, že všechny údaje včetně jejich jmen v mé diplomové práci budou pozměněny. Na závěr jsem respondentům sdělila informaci o nahrávání našeho rozhovoru prostřednictvím mobilního zařízení.

U každého výzkumného šetření by se měla dodržovat určitá etická stránka věci. Britská asociace pedagogického výzkumu zhotovila podklady, v kterých přezkoumala etický kodex. Ve výzkumu jsou uvedeny směrnice, podle kterých má výzkumník k dotazovaným přistupovat rovně, bez žádného rozdílu. Nezáleží na pohlaví, věku, barvě pleti, nebo náboženství (BERA, 2004).

Dodržení všech zásad etického chování v době výzkumného šetření je považováno za nutné. Pokud všechny pravidla správně dodržíme lze považovat postup práce za korektní a můžeme dále pokračovat v rozkrývání výzkumného cíle práce.

7.9 Limity výzkumu

Při provedení výzkumného šetření jsem si vědoma určitých limitů. Jelikož každý výzkum, který badatel vede, má svoje specifika, ale také omezení. Hendl (2016) popsal limity kvalitativního typu výzkumu, kde jsou zmíněny poznatky, které však vždy nelze zobecnit.

Data jsem v terénu sbírala pomocí rozhovorů. I když jsem vedla předvýzkum, ve kterém jsem měla šanci si zvolený nástroj vyzkoušet na respondentce a najít nedostatky, tak existují omezení, které výzkumník zcela nemůže ovlivnit. Například dotazovaným anonymita nemusí připadat natolik přesvědčivá a může se stát, že jejich výroky budou zkreslené či zcela zatajené. I když jsem všechny respondenty před rozhovorem ubezpečila o tom, že v mém výzkumu budou dodrženy všechny etické zásady, neovlivním skutečnost, jak

tomu každý člověk naslouchal. Nutno podotknout, že téma je velmi citlivé a mnohdy dotazovaní sklouzávali k minulosti z toho důvodu, abych lépe pochopila jejich jednání. V několika rozhovorech jsem dotazované nechala mluvit a čekala na další skutečnosti, které by mi mohli pomoci, ale u některých případech jsem jednotlivce musela přerušit a přeměřovat je k hlavnímu tématu.

Každý výzkumník se může v průběhu výzkumu potýkat s různými obtížemi, avšak je zásadní, aby se dokázal s možnými překážkami vyrovnat či je dokonce překonat.

8. Analýza dat

Až výzkumník v terénu posbírá všechny potřebné data ke svému bádání, je na místě si všechny získané informace utříbit. Hendl (2016) uvádí, že v této fázi výzkumník musí přepsat získané rozhovory do textové formy, čehož dosáhne technikou přesné transkripce. Pro analýzu údajů jsem si zvolila metodu otevřeného kódování. Švaříček & Šedřová (2007, s. 211) charakterizovali kódování jako úkon, ve kterém se získané data rozebírají a sestavují novým způsobem. Text se rozkládá na jednotky, kterým jsou přiřazena nová pojmenování, s kterými poté výzkumník dále v bádání pracuje. Strauss & Corbinová (1999, s. 42) popisují tento proces, většinou v počáteční fázi analýzy dat, jako prozkoumávání, porovnávání, rozebírání, konceptualizaci a následné kategorizaci získaných údajů.

U získaných rozhovorů byla provedena transkripce dat a následně jsme provedla tisk všech rozhovorů. Samotné kódování probíhalo přímo do vytištěného textu rozhovoru, kde jsem si odsadila řádky, které jsem následně očíslovala. Rozčlenila jsem text na jednotky, kterými byly ve většině větší úseky textu, ale také slovní spojení, či věty. Kódy byly přiřazovány dle podobnosti a poté byly rozdělovány do kategorií. Pro větší přehlednost jsem si na další papír vypsala všechny kódy, ke kterým byl přiřazeno číslo řádku a posléze i následná kategorie. Tento postup mi dopomohl k lepší orientaci textu a následné kategorizaci. Analyzování kategorií probíhalo postupně. Všechny získaná data vycházely z výpovědí dotazovaných, které byly doplněny přesnými citacemi z provedených rozhovorů.

Ze získaných dat vyplynuly následující kategorie: **Půjdu do toho?, Naše začátky, Náš společný život, Rodinné vztahy, Naše strasti a radosti, Můžeme radit?**

8.1 Interpretace analyzovaných dat

V této kapitole budou představeny výsledky výzkumného šetření, které budou postupně interpretovány.

8.2 Půjdu do toho?

Rozhodnout se pro nový vztah v seniorském věku je velkým krokem. Každý člověk může být jinak motivován. Existuje mnoho aspektů, které vedou k zásadnímu rozhodnutí jít do nového vztahu právě ve stáří. Mohou se také objevovat různá očekávání v mnoha

oblastech, nejen osobnostních. Někteří starší jedinci se chtějí vyvarovat svým chybám z minulosti a přemýšlí nad schopnostmi a dovednostmi svého potencionálního partnera.

Pan Zelený zmínil svoje odůvodnění, proč začal se vztahy v seniorském věku hned na úvod rozhovoru. „... *v rádiu jsem slyšel o etologovi, který měl krysy. Dvě skupiny úplně stejný, stejně krmený, no prostě všechno, ale tu jedmu z nich drbal na bříšku. A říkal jim šťastné krysy a říkal, že se usmívají. A hlavně ty krysy měly prokazatelně zvýšenou hladinu dopaminu, což je hormon, který parkinsonikům chybí. Takže jsem prohlásil, že chci být šťastnou krysou, to byla taková druhá motivace.*“ Skutečnost, že média ovlivňují náš život, není žádné ohromení. I u seniorů se projevuje tento vliv a možná to bude pro někoho překvapení, ale může působit i na nově utvořené vztahy. Možná motivace se mohla projevit také kvůli onemocnění respondenta, které si nový potencionální vztah tímto výrokiem obhájil. Tento důvod, který pan Zelený zmínil, přispěl k tomu, aby svou manželku opustil a vedl jiný život, s jinými ženami. V menším měřítku případů se stane, že člověk jednoho dne vstane a je zcela přesvědčen udělat zásadní životní krok. Zvláště ve stáří, kdy je jedinec ovlivněn zkušenostmi, přemýšlí nad následky a také jej může popohánět poznat ještě něco nového, dokud má tzv. čas.

Paní Červená dlouho přemýšlela, jestli si do života někoho pustí, když u ní bydlely ještě její děti, nepřipadalo to v úvahu. „*Nechtěla jsem jim přivést dalšího otce, protože já sama bych se asi nesrovnala s tím, že by někdo cizí vychovával moje děti. Asi by to tam narazilo. Jsem celkem autoritativní, což vím.*“ Nový partner, který přichází do již rozjetého vlaku rodiny, může přinést mnoho pozitivních, ale také negativních změn které nemusí všichni jedinci respektovat. Najít tento balanc je složité a je potřeba na něm pracovat dlouhé roky. Proto se paní Červená rozhodla nový vztah utvořit, až její děti opustí domov, což bylo až po 60. roku. „*Takže já jsem, jelikož jsem trávila velmi teplé léto v panelákovém bytě, tak jsem si říkala, že si najdu pána, který má domeček. Měla jsem už tehdy psa a říkala jsem si a půjdu za tím pánem do toho domečku. Tak jsem si ho našla. Cíleně jsem ho našla.*“ Vědět, co v životě člověk chce, a potřebuje, se řadí mezi životní výhry. Stáří sebou přináší také čas na dlouhé přemýšlení, o tom, co by jedinec chtěl a v tomto případě tedy i očekával od vztahu. Záměrné hledání partnera na stáří mi tedy dává smysl, avšak nemusí být vždy zárukou pravého štěstí.

Paní Žlutá nehledala partnera zcela účelně, avšak když ho uviděla, tak dle jeho vzhledu měla určitá očekávání. „*Tak on nosí brýle, tak mi přišel takovej vážnej. Tak jsem si říkala, konečně mě nějakej chlap, to bude takovej slušnej pán, on mě zklidní. Budeme chodit na koncerty, budu v klidu a tak.*“ Kouzlo prvního pohledu a prvních myšlenek, které člověku proběhnou hlavou je něčím naprosto normálním. Tyto pocity prožíváme při jakékoli

zamilovanosti. Jedinec přemýšlí, jaký by mohl být partner v nitru, jaký by mohl být jeho život a jak je vidět, není tomu jinak ani v seniorském věku. Avšak v mnoha případech se může stát, že očekávání nemusí být zcela naplněny podle představ. Paní Žlutá hned v zápětí s úsměvem dodává. „*No úplně zas tak to nebylo. To on někdy takhle klame tělem jo.*“ I v seniorském věku není člověk vševědoucí a nevidí druhému hned na prvním setkání do hlavy. Můžeme zde názorně vidět, že i vize o seznamování v seniorském věku jsou velmi podobné seznamování v jakémkoli věku života jedince.

V seniorském věku může být obtížné se s někým novým seznámit a prohloubit vztah. Mnohdy se tohoto procesu zapojí třetí osoba, kterou může být někdo z rodiny, nebo třeba přátelé. Paní Modrá se vyjádřila k tomu, jak na popud kamaráda si začala svého potencionálního partnera všímat. „*Přišel můj kamarád a říká, tak si najdi nějakýho chlapa a já říkám jojo najdi si. To mi bylo přes šedesát let, A já říkám no jo po šedesátce najdi si chlapa. To se ti to řekne. A on mi říká a nelíbí se ti náhodou tady ten Mojmir. Říkám, jo ten je jedinej, kterej se mi tady v té hospodě líbí (smích).*“ Jakmile jedinci padne magický věk šedesát, má pocit, že je spousta věcí nemožných, avšak opak je pravdou. Někdy stačí jen trochu popostrčit a říct nahlas, to co si člověk myslí v hlavě. Díky kamarádovi si paní Modrá uvědomila, že právě tento muž by mohl být jejím novým potencionálním partnerem. Avšak rozseknutí těchto dilemat může být zapříčiněno minulostí. Můžeme si představit například, výchovu, nebo jednoduše negativními zkušenostmi s předešlými partnery. Paní Modrá měla od začátku však jasno, jakého partnera si v žádném případě nepřeje. „*...Protože já už jsem měla hrozně špatný zkušenosti s vysokoškolačkama. Já jsem říkala. Já už nechci žádnýho vysokoškolačka. Ten vymyslí takový podrazy. A takový psychologický války. Já jsem v prvních dvou manželství měla opravdu velký chytrý lidi, ale to co vymyslí takovej vysokoškolskej mozek hajzlovskej. To já jsem musela vyvinout velkou sílu, abych se ubránila. Tenkrát jsem měla velikou sílu, tak jsem se ubránila. Ale nebylo to lehké. Tak od té doby jsem neměla žádného. Ale věděla jsem, že už nechci milovat žádného vysokoškolačka.*“ Kritéria při vybírání partnera mohou mít i takový atribut, jako je vzdělání. Dotazovaná byla ovlivněna svými exmanželky, se kterými měla těžký život. Nelehké situace připisovala dosaženému vzdělání, aby se těmto těžkostem vyhnula, měla jasno, že partnera s vyšším stupněm dosaženého vzdělání už hledat nebude.

Podobné pocity paní Modré a Červené zmiňuje také další respondentka paní Zlatá, která skutečnosti popisuje však z jiné perspektivy. Po dlouholetém vztahu si nemohla představit fungovat s dalším partnerem, dalším faktorem byla zloba a věk. „*Jako partnera jsem měla vlastně jen jednoho za celý život a to otce od mé dcery, s kterým jsem byla 21 let, a potom*

jsme se rozvedli a od té doby jsem žádného chlapa neměla. Dlouho jsem na ně měla i zlost. Pak to nějak přešlo. Ale je teda pravda, že jsem chvíli nemohla uvěřit, že v mých 60. letech mám nový vztah.“ Není nikterak zvláštní, že senioři jsou ovlivněni svou minulostí, kterou za sebou bezpochyby nemohou jen, tak nechat. S přibývajícím věkem se také zvyšuje určitá nejistota či zmenšující se sebevědomí. Proto mnohdy si mnohdy senioři na nový vztah nevěří. Pokládám za podstatné všechno špatné v dobré obrátit, jako to udělala paní Zlatá, která ke svým slovům dodala: *„Ale víte co, to moc člověk nemá čas o tom do hloubky přemýšlet. Čas prostě utíká jako voda a musíme si užívat už všech okamžiků.“* Být realistický a zachovat si optimismus i ve stáří může být kladnou cestou pro, co možná nejlepší fungování ve stáří. Jestli jedince ve stáří nejsou dostatečně motivující faktory, různé situace, ať kladné či negativní, názory či pohledy, tak dle mého názoru zmíněné poslední sousloví paní Zlaté by mohlo být to pravé. Pozitivní přístup nemusí vyřešit všechny situace, s kterými se jedinec ve stáří setká, avšak může zásadně pomoci při jeho řešení.

Proměna motivace na reálný vztah má zcela individuální trvání a průběh. V seniorském věku tyto situace mohou být jiné než v mládí, ale také nemusí.

8.3 Naše začátky

Následující kapitola se zabývá samotným počátkem nových seniorských párů. Jsou zde přiblíženy procesy i prostředky seznámení, reakce na nového partnera, ale také počáteční zamilovanost, příhody a i ohlednutí do minulosti za ex partnery, kde v některých případech vznikl prostor pro srovnání. Na počátku vztahu se také, někteří jedinci museli vyrovnat s novou rolí seniora, což ovlivnilo nový vztah.

Aby mohl vztah vůbec vzniknout, tak se nejprve musí dva seznámit. Paní Modrá popisuje, dobu, kdy svého potenciálního partnera viděla poprvé. *„Já jsem ho viděla poprvé v hospodě před skoro sedmi lety a to jsem měla jiného partnera a ten se tady taky zjevil. Jako ono to přišlo tak, že všechno na sebe navazovalo, tak jak to mělo přijít.“* Každý je svého štěstí strůjcem, vše je, tak jak má být to jsou přísloví, kterým lidé napříč generacemi připisují význam. Podle paní Modré její osudové seznámení přišlo přesně v takovou dobu, ve kterou přijít mělo. Mnohdy se dva lidé znají, avšak netuší v danou chvíli, že budou za pár let spojeni. Paní Modrá popisuje, jak se svým partnerem seznamovala. *„To bylo na konci roku. Já jsem si říkala, že se mi líbí, ale netroufla jsem si fakt ne, No a já jsem si říkala je ženatej, není ženatej. Je rozvedenej. No určite nemá žádnou ženskou. Chodí tady do hospody, no tak slovo dalo slovo. Tak celá hospoda začla zpracovávat Mojžíra.“* Laicky řečeno zmamování terénu

není nic neobvyklého při hledání partnera. Jedinec, si o svém potencionálním partnerovi zjišťují informace z různých zdrojů. V tomto případě může být takovým zdrojem i hospoda. Většinou se vyhledávání informací projevuje u mladší generace, ale i u seniorů se tento proces může objevit. I když si jedinec zprvu nemusí věřit, tak přátelé k seznamování mohou výrazně přispět.

Paní Žlutá zmiňuje seznamování, které proběhlo také ve společnosti dalších zúčastněných, avšak jiným způsobem, než předešlá dotazovaná. *„S partnerem jsme dlouho a seznámili jsme se, tak docela zvláště na plese politické strany, kde byl se svojí sestrou, kterou jsem už tak trochu znala předtím, ale domnívala jsem se, že on je její partner, ale pak mi přišlo divný, když pro mě přišel tančit. Tak jsem si říkala, co tím sleduje.“* Aktivní senioři navštěvují různé akce, mezi ně se řadí i kulturní akce, jako jsou plesy. Prostředníkem skrze seznamování nemusí být pouze přátelé, ale také rodinní příslušníci. Paní Žlutá přidává ke svému výroku vtipnou připomínku. *„Je fakt, že mi to potom prozradil, a když jsem se teda líp podívala, tak oni jsou si docela podobní. Je teda blbý, že mi to hned nedošlo (smích), že je to vlastně jeho sestra.“* Vtipné historky o seznamování nejsou spojovány pouze s mládím, ale jak je vidět, tak i senioři se mohou dopustit faux pas. I v tomto ohledu je seznamování seniorů podobné, a není na místě na něj nahlížet s odstupem.

Paní Červená zmiňuje jiný prostředek díky, kterému si našla partnera. *„No my jsme se seznámili přes inzerát a znali jsme se 4 roky. Inzerát byl v časopisu v tištěné podobě s telefonním číslem.“* Hledáním partnera prostřednictvím novin, či jiných tiskovin se může zdát v době internetu zastaralé, avšak pro seniory, kteří nemusí být příznivci počítačů, je právě takové seznámení vhodné. Paní Červená vzpomíná na okamžiky seznámení. *„No já vlastně ani nevím, jestli to přišlo ke mně, že jsem si to tak moc přála.“* Ohlednutí za minulostí, není u seniorů nic výjimečného. Radostné vzpomínky z blízké minulosti se většinou týkají však rodiny, a ne seznamování s novým partnerem. Zkušenosti s nalezením partnera přes podobný nástroj má i pan Zelený, který všechny své partnerky, které měl v seniorském věku, poznal přes stejný prostředek. Zmiňuje také otevřený dialekt na zmíněné téma s první partnerkou Zuzanou. *„No všechny svoje vztahy jsem našel na internetu. No se Zuzanou jsme o tom hodně mluvili, ona říkala, no ona toho měla za sebou hodně. A říkala tomu havárky. A říkala, že na tom internetu, co se týče chlapů a seznamování. Je strašně moc uchýlů a takových podobných, kdežto já teda nevím. Já jsem se neseťkal s tím, že bych poznal vyloženě havárku. Já kromě těchto vztahů, tak jsem byl před tím ještě snad na třech dalších rande, které byly tak jako neutrální, že jsem z toho. No nic dál nebylo. No možná pěti. Ale vyloženě na havárku jsem nenarazil.“* Seznamování přes internet je trendem dnešní doby, kdy je na síti

mnoho seznámek. Existuje však mnoho jedinců s odlišnými zkušenostmi, se seznamováním prostřednictvím internetu. Mezi tyto jedince se řadí i senioři. Pan Zelený má dobrou zkušenost, a přisuzuje tomu následující indicie. „*Vždycky jsem si dokázal velmi rychle vybrat. Vždycky z toho byl pěkný vztah. Takže nevím, jestli mám tak dobrý oko, nebo nevím. Nebo takový odhad.*“ Náhoda či štěstí v seznamování, těžko posuzovat. Být však rozhodný a vědět jaký typ partnera jedinec hledá, může dopomoci k naleznutí toho pravého.

Vyskytují si mezi námi i případy, kdy se vytvoří seniorské páry z jedinců, kteří se znají dlouhá léta. Paní Zlatá je přesně tímto případem. Objasňuje situaci, jak to s manželem a jejich seznámení bylo. „*No, s manželem se známe už 26 let a vlastně ve škole jsme se seznámili. On je učitel. No a bylo to takový srandovní. On si mě celou dobu moc nevšímal. Vždycky jsme se jen tak pozdravily, v jídelně pobavily a pak vždycky jen přišel vyřešit lejstra a jinak nic.*“ Pracovní prostředí je pro mnoho jedinců místo, kde tráví nejvíce času. Je to také prostředí, kde se tvoří vztahy a různá pouta, avšak může se stát, že se projeví až později. Paní Zlatá hovoří o lhostejnosti jejího nynějšího manžela, ke své osobě. Dodává s úsměvem svou myšlenku o postoji, který měl její manžel k ní v době, kdy měli oba dva jiné partnery. „*Myslím si, že mě nebral, ani jako kolegyni. Jen prostě nějaká baba, která mu řeší papíry jednou za rok.*“ Každý z nás má v hloubi duše myšlenky, které však nemusí mít ničím podložené, pouze domněnky a pocity. Paní Zlaté se však její hypotézy nepotvrdily, protože za pár let se tento muž stal jejím manželem.

Prvním krokem nového vztahu je bezesporu seznámení, ale poté nastane pomyslný mezník, kdy se vztah začne prohlubovat. Může se zdát, že u seniorů se láska bude proměňovat v jiném prostředí, nebo jinými projevy než u mladší generace. V tomto období jedince partnera více poznává a přemýšlí, kam vztah bude směřovat. Paní Modrá vzpomíná na průběh jejich bližšího seznamování. „*Takže půl roku od bližšího seznámení. My jsme spolu jeli na cyklo výlet a jezdili jsme spolu a on ze začátku víc semnou. Když oni mně ujížděli, tak on na mě počkal a tak jo. A zase jsem jela s ním autem, protože on auto nemá. Tak tam se to začlo měnit v to vážnější, tam jsme se poprvé chytili za ruce.*“ První sympatie, a první projevy náklonnosti jsou pro každého jedince v jakémkoli věku silným podnětem, pro přemýšlení nad vztahem či aférou. V seniorském věku se může ukázat forma gentlemanství projevována, například již zmiňovaným způsobem, kdy partner na paní Modrou čekal, a tím si získal její náklonnost. Také popisuje pocity, které při začátcích prožívala. „*Já jsem do Mojmíra byla zamilovaná jako opravdu. Ona už to byla taková jiná zamilovanost taková vyzrálejší.*“ Ve stáří mají jedinci možnost nad věcmi více přemýšlet, a ne jako mladší generace dělat některé

věci bezmyšlenkovitě. Lze takto uvažovat i v zamilovanosti. Proměna prožívání lásky, je prostý fakt, ale stále můžeme hovořit o zamilovanosti jako takové.

Nový vztah, nové zvyky je něco, s čím se musí vyrovnávat oba jedinci, kteří chtějí tvořit pár. Jinak to není ani u seniorů. Paní Žlutá popisuje náročné začátky vztahu. *„Ten začátek byl takovej obtížnej, on byl totiž dost spojený s jiným městem a chtěl, tam jezdit za svou dcerou, takže to bylo takový složitý a on si myslím, že se tady tomu vztahu, ze začátku hodně bránil.“* Závazky, které jedinec má nemůže najednou zrušit a nechat svůj předešlý život být. Je těžké najít počáteční balanc v potřebách obou z párů. Jedinci se může zdát naleznutí této rovnováhy mezi partnery složité, a z toho důvodu se může bránit novému vztahu. Paní Žlutá se zamyslela nad mezníkem jejich vztahu a líčí jejich situaci. *„Myslím si, že ten byt hodně. Taky tam bylo, že finančně pomohl mému synovi, že syn potřeboval zaplatit takovou zálohu na náš byt, ve kterém jsme původně bydleli, s tím, že si ho potom koupí, ale prostě tu zálohu, která byla čtvrt milionu, jsme neměli. Adolf mě to právě půjčil. A ještě navíc mi to půjčil, tak že si to vlastně odbydloval u mě. Takže se to vlastně z toho strhávalo. Tak vlastně naprosto bezúročná půjčka, ještě navíc takhle. A já jsem mu to vlastně tímto způsobem splatila během 5ti let. Tak to už vlastně začalo být takový vážnější...“* Zajištění a finanční pomoc dětem, je pro mnohé z rodičů důležitým krokem, i když už jsou dospělí. V případě, kdy rodič nemá na podporu dostatek prostředků a pomůže mu třetí osoba, tak jí je zavázán. Mezníkem pro vztah paní Žluté byla jistota, že její syn bude mít bydlení a urychlilo se společné bydlení seniorů. Domluvili se, jak splátka bude probíhat a jejich vztah mohl již v soukromí vzkvétat. Paní Žlutá se také vyjadřuje o pocitech, které pociťovala již na začátku vztahu vůči svému partnerovi. *„To už má člověk všechno srovnaný. Ale je fakt, že jsem ze začátku do něho byla docela dost jako zamilovaná, to jako neříkám, že ne. Právě proto... no byly to růžový brejle, takže jsem mu docela dost tolerovala, jako to co se mi nelíbilo.“* Člověk si může myslet, že růžové brýle nosí zamilovaní pouze v mladším věku, avšak není tomu tak. Čirá zamilovanost a touha po druhém člověk se probouzí i ve stáří, kdy je jedinec ochoten snášet různé nálady, výlevy a další věci, jen díky tomu, že prožívá tento pocit.

Paní Červená otevřeně hovoří svému mezníku vztahu, který byl dle jejího názoru rychlý. *„No ono, to šlo celkem velice rychle. Protože partner byl taky vdovec, takže jsme spolu vyjeli na jeho chalupu asi po měsíci, no a tam by se dalo říci, že jsme to jako zpečetili.“* Mnoho párů nečeká na dlouhodobé poznávání zvláště v seniorském věku, mají pocit, že už je kus života za nimi, nemají žádné jiné pevné závazky, tak na co čekat. Paní Červená však zpětně uvádí spoustu myšlenek, které se jí honí hlavou, a které by při bližším seznamování udělala jinak. *„Ale tam si taky myslím, že bohužel jsme zkrátali tu dobu toho namlouvání, tím,*

že vlastně já jsem se velice brzy k němu přestěhovala... což si myslím, že úplně nebylo dobře, že doba toho namlouvání, toho poznávání. Měla být mnohem delší. U nás to trvalo, co já vím, ani ne půl roku, což byla opravdu krátká doba, abychom se lépe poznali a zjistili, jestli budeme spolu fakt žít, ale potom nám to spolu vlastně fungovalo. ““ Brzké sestěhování vidí, jako jeden z aspektů, které by v seznamování neuspíšila a nechala si prostor pro dobývání ze strany partnera. Delší seznamování může být pro mnohé jedince důležité, skrze prohlubování jejich vztahu a zjišťování pro ně důležitých stránek jedince. V závěru však sama respondentka dodává, že pro ni urychlené namlouvání sice nesplnilo okouzlení, ale průběh vztahu hodnotí kladně. Paní Červená popisuje, co cítila při začátcích nového vztahu v seniorském věku. „*Z mé strany, když já to vlastně teď zpětně řeknu, nebylo tam takový to wau, kdy tam ta jiskra fakt je. Ale jako bylo to super, že najednou po tolika letech, že najednou k někomu patřím, že jsme jako pár. Že si vyhovíme ve všem, že máme společné přátele s ním. Cítila jsem se v bezpečí a bylo to pro mě opravdu pěkný. Ale nebyla to tak jiskra.*“ Při zamilovanosti člověk zažívá mnoho pocitů, z kterých jsme v mládí zmatení, avšak ve stáří tyto pocity umíme již přesně pojmenovat. I když se některé vjemy nedostaví, nemusí být pro jedince, tak důležité, jak pro jiné. Senior v novém páru se může radovat z jiných užitek, který jim může nový vztah nabídnout.

Vztah se může prohlubovat v různých situacích a prostředí paní Zlatá považuje za mezník vztahu její jízdy v tramvaji a pobyt v nemocnici, kdy se s manželem dali dohromady. „*No a jak jsme na sebe v šalině narazili jen zřídka, tak tyhle úterky nám vycházeli a jezdili jsme spolu. Začali jsme si povídat po cestě do práce a každý úterý jsme se začali vždycky těšit, že si zase hezky popovídáme a i tak se jako svěříme. Tak si vždycky na děcka postěžoval, jak jsou hloupý a vychytralý, a že se těší do důchodu.*“, *No tak jsme jezdili takhle asi 2 měsíce a povídali si.*“ I v prostředí jako je městská hromadná doprava, může vzniknout láska. Senioři víc, než jiné skupiny mají svoje stereotypy. Můžeme považovat za stereotyp, kdy se respondentka s potencionálním manželem potkávali v tramvaji. Kde vznikala určitá očekávání od obou jedinců. Tyto společné cesty byly však narušeny nástupem paní Zlaté do nemocnice, kdy ji manžel překvapil a chtěl nadále udržovat tento již zaběhlý kontakt. „*Neviděla jsem nic. Měla jsem zavázaný oči a jen jsem cítila, že mě pohladil po ruce a začali jsme si povídat. Dokonce mě i odvezl domu z nemocnice. To jsem ještě mžourala a skoro prd viděla, tak mi vždycky po škole zavolaal, jestli jsem v pořádku.*“ Zdravotní obtíže nejsou v seniorském věku ničím neobvyklým, kontakt s někým blízkým je pro seniora velmi důležitý. Mnoho můžu ze starší generace má jiné zvyky než generace mladší, proto pro ně není obtížné udělat různá gesta. Paní Zlatá tak popisuje, že hned jak se jí udělalo líp, začal se jejich vztah prohlubovat i

nadále. „*No a jak jsem se dala do pořádku. Tak jsme se začali scházet vždycky o víkendy na procházkách. Měli jsme si pořád o čem povídat. Hlavně si furt stěžujeme. To vlastně děláme pořád.*“ Společná témata a společné záliby jsou klíčem k dobrému vztahu v jakémkoli věku. Respondentka dále rozkrývá svoje pocity o zamilovanosti a také domněnky, jak to měl její manžel. „*Ted jsme měli opravdu čas se, jakože rozhodnout, jestli do toho chceme oba jít. Třeba Karel byl ten iniciátor. Já bych do toho sama od sebe nešla.*“ Čas na rozmyšlenou v seniorském věku je velkou výsadou. Některé vztahy a páry se tvoří kvůli dětem, nebo z jiných důvodů, ale senioři se opravdu mohou svobodně rozhodnout, zda do toho vztahu jít. V některých párech se objevuje jedinec, který je větším iniciátorem vztahu. Paní Zlatá objasňuje svoje obavy ze vztahu. „*Myslela jsem, že budeme jen kamarádi, asi jsem měla strach. Nebo ne strach, ale něco v hlavě mi říkalo, že vlastně okolo sebe nikoho takového neznám, kdo by se dal takhle pozdějším věku dohromady. No, a to jsem si ještě nemyslela, že se i vezmeme.*“ Není nic neobvyklého, že jedinec má strach z něčeho neznámého, pro něj neprozkoumaného. Společnost může mít na tyto myšlenky jedince vliv, a to z důvodu, že se o těchto skutečnostech opravdu moc nemluví. Člověk ve svém životě mnoho věcí neočekává, ale situace přichází, a každý se s nimi libovolně srovnává.

Pan Zelený proměnu vztahu na vážnější známost popisuje u dvou partnerek. První zmiňuje Zuzanu, kde vše mělo rychlý spád. „*U Zuzany to trvalo, tak dvě až tři rande, než se to proměnilo do vztahu sexuálního, přičemž ona mě varovala od začátku, že s nikým nebude, že se semnou brzo rozejde. Což byla pravda.*“ I když je jedinec předem postaven před hotovou věc, tak jej skutečnost nemusí odradit. Lze nad tím uvažovat i pozitivně, a to že dotazovaný věděl dopředu, do čeho jde. S paní Evou prohlubování vztahu trvalo déle a předcházely tomu zajímavé okolnosti. „*No a s Evou jsem si dva, nebo tři měsíce jenom psal na internetu. Protože jsem si říkal, že bydlí dost daleko. Mladší. Nevěděl jsem, jak to dopadne. Já jsem totiž měl na seznamce fotky, které byly zamčené a že si člověk může napsat, aby se odemčely. Takže ona si napsala o ty fotky a začali jsme se bavit a prostě čím dál tím víc byl ten rozhovor, takový jiskrný, takže jsem se pak za ní vydal a pak to šlo velice rychle. A s další to bylo taky na druhým, nebo třetím rande, kdy jsme skončili v posteli...*“ Prostřednictvím seznamek má jedinec možnost opravdu člověka hlouběji poznat a dozvědět se o něm mnoho informací. Seznamování a prohlubování může však zkomplikovat vzdálenost, která může být obtížná, avšak ne nepřekonatelná. Osobní setkání je však velmi důležité pro opravdové potvrzení vztahu. Pan Zelený s úsměvem vzpomíná na zmiňované období. „*...ona sama, když jsme se viděli, že jsme se na sebe vrhli, jak hladoví psi. Tak jak to charakterizovala, tak to*

bylo.“ Vzájemná přitažlivost a souznění je podstatné pro samotné prohlubování vztahu i u seniorů.

Nově založený vztah v seniorském věku se musí vypořádat s minulostí. I v případě, kdy se partner snaží nevytahovat věci z minulosti, tak může proběhnout určité srovnání. S těmito momenty se partneři většinou setkají již na začátku vztahu. Paní Žlutá nejprve objasňuje myšlenky, které měl ohledně své minulosti a nynějšího vztahu a přiznává, že se snaží vztahy nesrovnávat. *„Já asi moc nesrovnávám. Protože jediný s kým bych ho mohla ... A ne nesrovnávám. On každý člověk je jiný a to se nedá. Nejdýl jsem byla se svým exmanželem, tak to bylo úplně něco jiného.“* Každý jedinec je jiný a i vztahy jsou jiné. Mohou být podobné, ale ne stejné. Paní Modrá také nesrovnává a popisuje potřebu vztah stavět jiným způsobem. *„Je to jinej vztah...Je to prostě takový, že už vím, že ho nemůžu předělat k obrazu svému, což s tím se už musí počítat, musím počítat s tím, že i já ten vztah musím budovat aktivně. Jo, že to není jen láska a konec.“* Vztahy paní Modré, jsou ovlivněny výchovou. Ve stáří se však jedinec může poučit z mnoha chyb, a proto v seniorském věku člověk už může vědět, jak je vztahu přistupovat. Paní Červená považuje za srovnávání za normální lidskou vlastnost. *„No jako, dívejte se, pořád srovnáváte. Je to normální lidská vlastnost, ale vzhledem k tomu, že jsem byla tolik let tou vdovou a ne, že bych si to vyloženě zakázala, ale věděla jsem, že jako je to nesrovnatelný. Že je to něco úplně jiného. Že je to další životní etapa, tak jsem to nesrovnávala. Nechala jsem to plynout, tak jak to bylo.“* Každý jedinec může jinak přistupovat ve srovnávání s minulostí, pro některé je to zcela přirozená věc a někteří k tomuto kroku nechtějí dospět. Ponechat vztah se samovolně vyvíjet a nijak na něj netlačit může pomoci k tomu, aby jedinci nemuseli srovnávat.

Ve vztahu se mohou dva otevřeně bavit o svých bývalých vztazích. V domácnosti paní Zlaté proběhlo srovnání z obou stran, jak u paní, tak i u jejího partnera. *„Já skoro vůbec. Na začátku mi možná nějaký srovnání proběhlo hlavou, ale nikdy jsem ho neřikala moc nahlas. Spíš jsem srovnávala třeba názory, že můj bývalý mi do všeho kecal, ale lautr do všeho. Ať jsem skládala prádlo, nebo vařila tak pořád byl problém a to Karel nic.“* I když zprvu nemusí být porovnání s bývalým partnerem výrazné, později se mohou objevit místa, kde mohou být pocíťovány rozdíly. Mohou to být právě okamžiky, či úsudky, nebo činnosti, ke kterým nový partner může přistupovat jiným způsobem. Paní Zlatá rozkrývá manželovo, jak to bylo a je se srovnáním s jeho bývalými ženami. *„No, ale je teda pravda, že Karel se srovnáváním měl asi větší problém, protože měl přede mnou dvě ženy. S jednou byl skoro 10 let a s tou nemohl mít děti, a s druhou byl 18 let a stou má teda i dceru a ta mu vlastně umřela. S první ženou mě nesrovnává a o té skoro nemluví, nevím proč, ale to jako by těch 10 let nebylo a tu druhou*

jsem i vidávala, pracovala totiž dlouho v občerstvení naproti škole. To byla opravdu moc milá paní a myslím, že i šikovná. Protože občas Karel řekne no, to ona Iva říkávala, nebo Iva měla ráda, ale musím zase říct, že mi to nevadí.“ Minulost jedinec opravdu nezmění a zvláště nevymaže ani vzpomínky na dlouholetý vztah, který měl s předešlými partnery. Starému člověku lehce mohou utkvět v paměti okamžiky, které s danou osobou prožil. Nemusí to však zůstat pouze u okamžiků, ale mohou to být i každodenní činnosti, nebo výroky, které společně prožívaly. Paní Zlatá také popisuje rozdíly v proměně vztahu a zamilovanosti mezi exmanželem a partnerem. *„Je to úplně jiný. Podle mě bylo delší to ořukávání a poznávání, když se zamyslím, tak vlastně s prvním manželem jsme se poznali, hned do roka jsem byla těhotná a vdaná.“* V některých situacích lze hledat odlišnosti, jelikož jsou zapříčiněny například věkem. Důležité je, když jsou dva ve vztahu k sobě otevření a nepanuje mezi nimi nezdravá žárlivost, ba naopak mají vzájemný respekt a pochopení ke své minulosti. *„takže u nás doma o bývalých docela otevřeně mluvíme a necítíme jako ...žádnou zášť nebo tak.“* Paní Zlatá potvrzuje zmíněným výrokem, že tímto způsobem spolu s manželem fungují.

Pan Zelený procházel vztahy v seniorském věku, i když byl stále v manželství se svou ženou. Však dodal, že už řadu let s manželkou nežil a probíhal dlouhotrvající rozvod. Také zmiňuje krátce, jak to má se srovnáním se svými partnerkami a exmanželkou. *„Za prvé se snažím žít přítomností. Bohužel moje bývalá žena mě doposud z nevysvětlitelných důvodů dělala strašný scény kolem rozvodu. Ačkoli jsme se původně na rozvodu domluvili. A poslali jsme ho dohodu. No rozvedení jsme 4 roky, ale já jsem odešel před těma 12 letama.“* I senioři se mohou rozvádět a můžou projít i komplikacemi, přesto že zprvu byli manželé na všem dohodnuti. Dlouhé trvání rozvodu už vadilo i tehdejší přítelkyni Evě. *„No, nevím, co ji k tomu mělo. A potom se to strašně vleklo, protože semnou nekomunikovala. Až mě přítelkyně Eva a rodina donutily, abych s tím začal něco dělat.“* Rozvod má také neblahý vliv na vztah, který jeden zúčastněný může vést. Dlouhé rozpory a špatná komunikace a tlak způsobený celou situací může rodinu, druhá donutit samotného jedince podniknout výraznější kroky, pro vyřešení situace. Pan Zelený uvádí, proč to i on sám nechal takhle dlouho čekat. Důvodem byl jeho zdravotní stav. *„Parkinsonici mají tu nevýhodu, že neradi dokončují věci. A já jsem měl strašnou nechuť do toho.“* Zdravotní stav může jedince natolik ovlivnit, že situace může být vlivem jeho zdraví neřešena. Pan Zelený na závěr dodává, že jeho nemoc poté ovlivnila i samotné soudní řízení. *„Nešlo o peníze, nešlo o nic, ona měla velký extempore u soudu a já jsem řekl, že vzhledem k mé nemoci, že všechno, co jsem chtěl, jsem napsal a dále se nebudu vyjadřovat a hotovo.“* I rozvody v seniorském věku jsou stejně těžké a mohou být i vyhrocené.

Paní Modrá však nebyla ovlivněna ve vztazích, ani tak exmanželi, jak výchovou rodičů, tedy zejména otce ovlivnila výběr partnerů po celý její život. *„Naši to neudělaly schválně, ale když jsem o tom přemýšlela, že otec to říkal, z legrace, že jsem ošklivá po něm a blbá po mamince. Já jsem se nedokázala zamilovat z toho důvodu, že i když to otec neudělal schválně, tak mě opravdu...ale prostě to možná víte třeba z psychologie, že se to do vás tak nějak dostane...pro mě to bylo velký problém se zamilovat. S větším věkem to bylo lepší.“* Rodič si nemusí vždy uvědomit, jak jeho výroky může dítě vnímat a jaké může mít následky do jeho života. Může se zdát, že tato věta může být neškodná, avšak pro paní Modrou tyto slova velký význam u tvoření jejich vztahů. S postupem věku jedinec dostává více rozumu a nad činnostmi či významy slov více přemýšlí a možná i trochu odpouští. Vyjádřila se následovně: *„...prostě já už jsem se odprostila tady od toho co mě říkal táta. Fakt opravdu, kdyby tatík věděl. Přitom já jsme ho měla ráda, ale co mě tím udělal. Nebylo to jednoduchý.“* Těžké břímě v podobě vzpomínek si jedinec nese až do stáří. Paní Modrá se k těmto záležitostem, v průběhu rozhovoru opakovaně vracela. Minulost je široký pojem, každý jedinec si v životě prošel různými okamžiky, které mohli ovlivnit jeho vnímání, hodnoty a celkový způsob života.

Se vstupem do důchodu se objevuje nová role seniora, se kterou se každý jedinec smiřuje po svém. Přijímají také nový život, který je spojen například se změnou zdravotního stavu seniora či jeho partnera. Někteří také mění způsob svého života a trávení volného času. Může se také objevovat kladné přijetí stáří či pasivita s adaptací na novou roli seniora. Ve vztahu se mohou objevovat rozdíly mezi partnery, které mohou být pro nový vztah výzvou. Paní Zlatá popsala výhody, které přišly se stářím. *„To je fakt výhoda stáří, že člověk není nijak limitovanej.“* Pozitivní přijetí stáří je možné vnímat, tak že jedinec má v této nové roli najednou více času. Nemusí vstávat do práce v určitou hodinu, ani nijak se ohlížet na čas, pokud nebude sám chtít. Paní Červená vysvětluje skutečnost, kdy se její partner změnil s odchodem do důchodu. *„On jak šel do toho důchodu, tak nechtěl nikam chodit. Ani za kamarádama. Jen do té hospůdky. Alkohol démon.“* Zejména muži v této etapě života mnohem více inklinují k alkoholu a k volnému času stráveného v hospodském zařízení. Paní Modrá je smířená se zvyky svého partnera. *„No, on je bohužel zase hospodskej typ. Jo to už jsem měla, ale s tím se počítala, takže mu to nemůžu vyčítat.“* Je předmětné se srovnat se skutečností, jaký je partner. I když s tím jedinec vnitřně nemusí být zcela spokojen.

V seniorském věku nelze, tak snadno člověka formovat, tak jako v mladším věku. Senior už má za sebou zkušenosti, které mohou ovlivnit jeho chování a reakce na vzniklé situace. Paní Žlutá se dokonce několikrát zmiňuje o svém partnerovi a změně, která už není

možná, a s kterou už je smířená. „*Že toho člověka staršího už nikdo nezmění. A pořád jsem si říkala, že když to bude tak a takhle, že se to třeba zlepší. A ne v podstatě to nejde.*“ Také popisuje skutečnost, kdy očekávala, že partnera dokáže změnit v průběhu vztahu. „...*když jsem se seznámila se svým novým přítelem, do kterého jsem se zamilovala, tak jsem si myslela, že ho předělám, ale nepředělala jsem ho...*“. Očekávání u nového vztahu mají jedinci v jakémkoli věku a čekají, že jejich spřízněná duše se dokáže změnit. Ve stáří si však jednotlivec uvědomuje, že je tato fáze života závěrečná a proto jeho city prochází transformací, a také se zvyšuje samotná tolerance partnera. Pan Zelený charakterizuje prožívání zamilovanosti v seniorském věku následovně: „*Ono vždycky to, co člověk prožívá, cítí víc. Ale řekl bych, že je to snad ještě hlubší, protože si člověk uvědomuje, to že to třeba může být i poslední. Ale už to prožívá prostě jinak. A když je to dobrý. Tak je to prostě fajn.*“ Zmíněným vyjádřením můžeme blíže proniknout do vnímání seniora a jeho prožívání nově utvořeného vztahu

Nalezení partnera v seniorském věku nepatří k denním rituálům starších jedinců. Jedinci mohou partnera najít skrze různé prostředky, osoby v různých situacích, cíleně, nebo například náhodou. Dále se musí vyrovnat s novým statutem seniora, který každý přijme jinak. V lidech se mísí různé pocity a myšlenky. V páru však mohou této skutečnosti využít a svůj vztah prožívat naplno. Zakončila bych kapitolu následujícím výrokem paní Zlaté: „*Víme, že spolu stárneme a umřeme a to co bylo, tak bylo a člověk to moc nezmění, že jo.* Minulost nelze vymazat, pro některé respondenty je srovnání s novým partnerem holou skutečností, někteří se tomu však snaží vyvarovat. Nejde však zapomenout na vše, co senior zažil a udělat za svým minulým životem tlustou čáru. Avšak jde žít přítomností a porozumět skutečnosti, že čas nelze vrátit a věnovat se lidem a skutečností, které jsou aktuální.

Začátky jsou krásné snad ve všech vztazích výjimkou, nejsou ani ty seniorské, avšak po těchto krásných časech přijde i tvrdá realita a to každodenní život a jeho fungování. Je vše zalité sluncem i v každodenním životě a jakou podobu má jejich vztah?

8.4 Náš společný život

„My jsme spolu, protože je nám spolu dobře.“

Paní Žlutá

Každý vztah má svou určitou podobu. V seniorském věku se vztahy mohou zdát jiné, avšak je tomu, tak i u nově utvořených párů? Žijí svoje životy, na které byli celou dobu

zvyklí, nebo se přizpůsobují svému partnerovi. Lásky je však krásný pocit, který časem musí vypořádat s mnoha proměnami. Skutečnost, že se mají starší lidé rádi, je společnosti jasná, ale více do hloubky se o ni moc nezajímá. A už vůbec ne detaily o romantice či sexuálních praktik. Tzv. babička s dědečkem jsou už na tyto aktivity moc staří. Avšak opak může být pravdou, způsobů vyjádření lásky je několik. V této kategorii budou také rozkryty tabu témata dnešní společnosti o seniorech a přiblíženy skutečnosti, s kterými se starý člověk musí vypořádat vzhledem ke svému věku. Nástrahy na soužití dvou lidí čeká i v oblasti financí a majetku. Kdy jedinec v seniorském věku musí čelit mnoha skutečnostem. Jsou společné finance ve stáří nereálné, nebo je pro seniory naopak výhodné? Každodenní život starých lidí se může lišit oproti životu aktivních jedinců na trhu práce, či rodičů a výchovy dětí. Tohle vše však zahrnuje společný život ve vztahu či manželství i ve stáří.

Vztahy v seniorském věku mohou být trochu odlišné, co se týká samotného bydlení. Jelikož už má každý z partnerů svůj život nějakým způsobem rozjetý a jsou zvyklí žít ve svých zajetých kolejích, nemusí přistoupit na společné bydlení. Paní Modrá zmiňuje, jak to funguje v jejich vztahu. *„Žijeme každý sám, ale společnou domácnost máme tam na té chalupě. Je to takový vztyčný bod... On mi to pomohl dostavět. Takže spolu jako nebydlíme, ale teď je nemocný, tak je semnou u mě.“* Dva dospělí lidé mají naprostou volnost v rozhodování, jak spolu budou chtít trávit svůj čas. I když spolu nemusí bydlet, mohou však svoje fungování přizpůsobit různým okolnostem, kterým může být i zdravotní stav jedince. Paní Modrá také dodává, že dojíždění za partnerem do jejich hnízdečka lásky bylo někdy obtížné. *„Ve čtvrtek když už jsem to tady zavřela, tak jsem jela hned za ním. A ono to bylo taky dost vyčerpávání a vzalo mi to dost síly. Protože starat se o byt, o práci a ještě tam o chalupu a o mladšího chlapa. Takže to bylo dost náročný.“* Skloubit všechny povinnosti s láskou nemusí být vždy snadné, zvláště pro seniora, který i když se udržuje aktivní, tak síly odchází. Přesto paní Modrá se snaží svůj volný čas věnovat partnerovi a stýkají se následovně. *„Ano čtvrtek, pátek, sobota, neděle, pondělí, jak to vyjde.“* Mnoho lidí si myslí, že senioři mají dost volného času, ale nemusí tomu tak být. I pro ně samotné, je náročné najít si čas jeden na druhého, pokud se řadí mezi aktivní seniory a mají svoje povinnosti.

Bydlet spolu není povinností, avšak mohou se ve vztahu objevit také překážky, kvůli kterým nejde, tvořit společnou domácnost pan Zelený objasňuje, jak to měl se svými nově utvořenými vztahy v seniorském věku. První bariéru zmiňuje u partnerky Evy. *„Kdyby bydlela v Brně nebo někde blízko, tak já jsem si jist, že by ten vztah trval i nadále.“* Vztah na dálku je obtížný, záleží na obou zúčastněných, jak bariéru překonají, pro někoho se však vzdálenost může stát osudnou. Druhou překážku líčí u partnerky Zuzany, která bránila

sestěhování a poslední partnerku Leonu, kde bylo ke společnému bydlení velmi blízko. „Protože u toho prvního to byla její psychická záležitost. A u toho posledního. To vypadalo, že se tam i nastěhuju. My jsme byli každý večer spolu. Buď ona u mě, nebo já u ní. No a ona potom šlápla na brzdu, protože ona byla velmi pracovně úspěšná a musela hodně jezdit. A měla strach, že usne na volantem. Tak šlápla na brzdu. No a začali jsme se vidat vlastně dvakrát, nebo třikrát týdně.“ Psychické problémy mohou být problémem pro vztah a zvláště v tom, jej posunout o krok dál. Také pracovní vyčerpání pro seniory je velmi náročná, a z toho důvodu se může stát, že fungující vztah může skončit. Pan Zelený zmiňuje také výhody a nevýhody, které vnímá v odděleném soužití. „Protože já jsem v žádném tom vztahu vlastně nežil s partnerkami. Ale to právě z počátku toho vztahu ten člověk je vzácnější. Přes týden má svoje starosti a přes víkend je všechno v pohodě. Čili je to na začátku výhoda. No a potom k tomu konci už je to nevýhodné.“ Určité odloučení vztahu může opravdu pomoci, aby si dva nezačali být lhostejní, avšak čím více láska kvete, vzniká potřeba se vidět víc, což se vždy nedá splnit. Pan Zelený v této návaznosti vzpomíná na vztah s paní Evou a na jejich soužití, které se muselo vypořádat s bariérou vzdálenosti. „...dojížděl jsem za ní, což v počátku bylo skvělé. Ten vztah byl pořád pěkný, ale začaly se projevovat věci, co můžu udělat, nebo co. No jo ty tu nejsi přes týden. To bych potřebovala to a to.“ Sdílet domácnost s partnerem má svoje plusy i mínusy. Některé negativa však odcizení nevydrží a vzájemný nesoulad se může prohlubovat.

Společné soužití v seniorském věku se může projevit také, tak že jeden z nich opustí svůj domov, a přijme za svůj, ten partnerův. Tento krok nemusí být vždy lehký, záleží na samotných seniorech. Paní Červená hovoří o svém soužití s partnerem, „Ano, žijeme od začátku spolu v domečku. No já, když jsem tam přišla, tak ten domeček nebyl moc zařízený. Taková novostavba a v té zamilovanosti mi bylo řečeno, že by byl rád, kdybych tomu domu vtiskla ducha. Takže já jsem se snažila spoustu věcí dokoupit. A on má taky dobrý vkus, takže jsme se o tom radili, ale nějakým způsobem dozařizovali a pak se vlastně koupil i další dům vedle, takže to jsme zase představovali. Je tam velká zahrada a ta se vlastně taky zvětšila.“ Dát prostor partnerce v zařizování je velké gesto od muže, zvláště když dům je jeho. Společný vkus, zapálenost a témata jsou dobré pro zvelebování společného objektu. Avšak postupem času se mohou projevovat různá negativa, které zpočátku vztahu nejsou zřetelné. Paní Červená zmiňuje, jak se partnerova pasivita posléze projektovala do samotného zařizování. „Já třeba nemám skoro žádné fotky. Já mám čtyři obrázky, protože ono se to nehodí. Jako zaříd' mi to pěkně, ale nechci, abys mi do toho mluvila. Vdechni tomu něco, ale toto se mi nelíbí a toho tam nedávej.“ Zamilovanost a zejména ta prvotní občas dělá s lidmi divy. Jsou

mnohdy naklonění věcem, kterým by dříve nedělali, nebo ukazují snad jinou tvář? Čas však projeví všechny klady i záporny jedince, tudíž i seniora.

Společně spolu žije i Paní Zlatá, která se přestěhovala do manželovy nemovitosti. Otevřeně hovoří, o tom, že tento krok pro ni nebyl lehký. *„No, žijeme spolu. Vlastně v manželově domě, já jsem byla v pronájmu v bytě a nemělo cenu to držet, když muž má vlastní bydlení, že jo. Bylo to teda divný opustit všechno na, co jsem byla zvyklá a je pravda, že se tam už teď cítím, jako doma, ale dřív mi to prostě trvalo, než jsem si navykla na jiný prostředí.“* Senioři nemusí být tolik pružní v adaptaci na změnu, jako mladší generace, avšak ani tohle není zdaleka nemožné. Opustit vše, na co byl člověk zvyklý, však kvůli novému vztahu může být zdánlivě lepší vidina, než opouštět svůj dům, například kvůli odchodu do zařízení.

Paní Žlutá popisuje opačnou situaci, jak předešlé dvě respondentky. Partner se nastěhoval k ní a se společným bydlením ji výrazně pomohlo. *„...získala jsem po mé mamince byt a nějak, tak jsme se rozhodli, že ho zrekonstruujeme. Je fakt, že to bylo za moje finance, ale on mi s tím hrozně moc pomohl, protože je stavař. A vlastně boural zdi, a všechno dělal přesně, tak jak jsem si to vymyslela. Tak to v podstatě udělal. Jako na minimum práci jsem si platila jako řemeslníka. No a tam už, taky docela dlouho bydlíme.“* I v seniorském věku se projevují znalosti z celého svého života. I když je pravdou, že v seniorském věku ubývá sil, avšak nemusí ubývat chuť do práce. Vidina společného bydlení může být velkou motivací pro oba seniory. Partner od paní Žluté však se má v případě jakýchkoliv nesrovnalostí s partnerkou kam vrátit. *„Má nějaký menší byteček v Jihlavě, který si také zrekonstruoval, ale ten vlastně teď pronajímá.“* Udržování majetku není u seniorů ničím zvláštní, vědět, že člověk něco vlastní a má například, co předat svým potomkům může být uklidňující.

Žít život aktivně i ve stáří nemusí být pouze titulek na letáku, ale holý fakt. Senioři se věnují nejenom starým koníčkům, ale také rozvíjí nové. Někteří společně s partnerem a někteří nezávisle na něm. Všichni respondenti jsou činní v různých oblastech, což z nich dělá seniory, kteří chtějí svůj život žít aktivně. Nepochybně jednou z velkých aktivit je i chuť najít si nového partnera a sním život dále prožívat.

Abychom mohli více rozkrýt aktivity páru, je na místě nejprve na seniory nahlédnout jako na jednotlivce. Paní Žlutá hovoří o cvičení, kterému by se chtěla začít na stáří více věnovat. *„No tak chtěla bych se tady do toho víc pustit, do té jógy. Tak uvidíme, jak se to podaří. Protože, ta se dá dělat v každém věku.“* Najít si aktivitu, která lze provádět v jakémkoli věku je výhrou pro ducha i mysl seniora. Rozvrhnout si plány je však jedna z věcí, ale opravdu jim dodržet je věcí druhou, která záleží na každém jedinci zvlášť. Pan

Zelený zmiňuje několik koníčků, které rozvíjí ve stáří, a také ty co jej spojovali s partnerkami. „*No, tak první věc, která je nesporná, a spojovala mě s partnerkami, je cestování... Tak poté druhý velký koníček, který mě, ale tak nespojoval s partnerkami je genealogie, což je tvorba rodokmenů a tak dále.*“ Nové koníčky, které nejsou až tak typické pro seniory, jsou pro některé osoby možná překvapením, a to z důvodů, zažitých stereotypů, jak senioři tráví volný čas. Mezi první podoby aktivního stárnutí se projevují samotné záliby či koníčky, které však můžou, ale nemusí být sdíleny s partnerem. Paní Žlutá hovoří o zálibě cestování a vaření, kde se dočká ocenění od přítele. „*No, takže to cestování mě baví, třeba docela ráda vařím, to jsem právě docela ráda, že mám tady toho partnera, protože někdy si říkám, že sama sobě bych asi nevařila, ale když tam je ten partner, tak hrozně ráda jako uvařím, on je totiž vděčnej strážník a ještě to pochválí k tomu, tak to mě vždycky těší.*“ Partnerství i ve vyšším věku utváří určitou obětavost jedinců vůči sobě. I senioři dělají činnosti z lásky, které když se ocení, tak přináší pozitivní atmosféru do vztahu.

Součástí soužití je však také vztah jako celek a jeho veškeré fungování. Také, jak senioři v nově utvořených vztazích žijí a jak vztah například naplnil či nenaplnil jejich očekávání. Mezi hlavní složky patří také volný čas, činnosti, nebo zážitky, které společně tvoří jejich vztah. Paní Modrá popisuje, jak vypadají volné chvíle v jejich vztahu. „*No jezdíme na kola hodně, je to sranda. Nebo v té hospodě udržujeme, takový docela dobrý vztahy., Ale je teda pravda, že se mu nechce nijak extra cestovat. Má to rád tam. Chce se hýbat. Chodíme po lese, vycházky, jezdit na kole, sem tam si zajet do nějakého wellnes, ale k moři maximálně do Chorvatska dál ne. Prostě žádný velký cestování.*“ Trávení volného času obou jedinců vztah posiluje. Mnohé činnosti se mohou zdát pro seniory nedostupné, avšak není na škodu, když má senior spolu s partnerem širokou škálu aktivit, které mohou vykonávat a ještě k tomu společně. Paní Žlutá je aktivní ženou a představovala by si, aby její partner byl stejně aktivní jako ona. Otevřeně hovoří o nápadu, který měla, aby partnera pobídla k větší aktivitě. Jeho pasivita k činnostem jí samotnou pobuřuje. „*Já jsem si třeba koupila kolo a myslela jsem si, že ho to donutí taky, že semnou bude jezdit, protože za mlada jezdil aktivně a závodně na kole. No a nic. On mi vždycky na to řekne, že to už mám za sebou. (smích) Jo, že už se najezdil na kole dost. Což mě teda docela štve.*“ Motivovat partnera v seniorském věku může být obtížnější, než u mladších partnerů. Je to však individuální. Snaha, která je odměněna pasivitou se může také lehko změnit v rozhorčenost vůči partnerovi. Ve vztahu se mohou být rozdíly ve výkonnosti sportů, či aktivit.

Každodenní život či opakující se činnosti formují život a celkový vztah seniorů. Paní Žlutá popisuje svoje činnosti, které dělají či nedělají s partnerem v průběhu roku. „*No to je*

různý no. Snažíme se v podstatě být spolu, ale asi přes zimu jsme nejčastěji spolu doma. To až tak moc nikam nechodíme. Takže to. A potom spíš na jaře v létě, to jezdíme jako na chatu, kterou má společně se sestrou. Tak tam on moc dobře ví, že se mi tam líbí a je mu taky. Tak tam trávíme vždycky víkendy, jednou za čtrnáct dní, protože je to trochu dál. A někdy potom o prázdninách třeba delší čas...no a tam sbíráme houby. No on je blázen. Houby a my je všelijak zpracováváme. A tak no.“ Přizpůsobovat svoje aktivity ročním období je dobrý nápad. Je dobré v seniorském věku dělat činnosti, které jedince naplňují, to může přispět jeho pozitivní náladě. Každodenní fungování obou partnerů je na domluvě a na otevřenosti obou seniorů. Paní Žlutá objasňuje, jak to u nich doma většinou funguje. *„My jsme oba dva sovy, my jsme schopni, pokud je ještě nějaká detektivka, teda jeho to moc nezajímá jo, ale já se dívám na detektivky ještě v noci, tak to toleruje. On zase se dívá do notebooku, tak se snažíme... no a nedá se říct, že bychom spolu snídali, to ne, ale tak nějak se spolu respektujeme u té snídaně a tak a pokud to jde, tak když jsem doma, tak se snažíme třeba spolu i naobědvat, nebo on jde spolu odpoledne něco řešit. Těžko říct, tak jako snažím se ho vždycky zeptat, kdy se uvidíme, jako jestli bude večer doma, nebo jak to bude mít. Já mám zase pochopitelně na kalendáři napsané svoje směny, takže on zhruba ví, kdy já přijdu.“* Tolerance je ve vztahu velmi důležitá a její smysl se neztrácí, ani ve stáří. Všechny aktivity, které jedinec dělá, nemusí sdílet se svým partnerem, proto je na místě umět se vzájemně akceptovat a domluvit se. Partneri si ve vztahu vytvoří také určité rituály, není tomu jinak ani v seniorském věku, jak potvrzuje s úsměvem paní Žlutá. *„Náš takový rituál, že vždycky v neděli, pokud jsem doma teda, tak spolu snídáme a já dělám míchané vajíčka.“* Stereotypní chování je v seniorském věku zcela přirozené. Je hezké, že tento pozitivní zvyk dodržují právě se snídání.

Každodenní fungování seniora se bezesporu změní s nástupem do penze. Tuto změnu vnímá i paní Červená ve spojitosti se svým vztahem. *„... když jsme byli ještě aktivní pracovně, tak vlastně já jsem vstávala dřív, šla jsem se psem, on se probudil a šel do práce a jako odpoledne se vždycky potkali. Kávičku jsme si dali, on šel třeba do té hospůdky a já jsem si za ním třeba šla dát jedno pivo.“* Život před nástupem do důchodu je jiný, člověk je zvyklý na své zajaté rutiny, které denně vykonává. S penzí by však změna činnosti nemusela nastat, ale zaleží, jestli jedinec bude mít chuť tyto činnosti vykonávat. Paní Červená poznamenává, že se partnerův přístup změnil. *„Protože jako časem je pravda, že ta jeho spontanita šla bokem.“* Změnu partnerova chování pocítovala paní Červená nejen s odchodem do penze, ale také s přibývajícím časem stráveným s partnerem. *„Ze začátku jsme ho trávili hodně dohromady. Jezdili jsme jak sami, tak i s kamarády. Na lyže, na kola. Kamarádi měli menší*

děti, takže i rodiny. Posléze to začalo tak, že odmítal semnou jít do divadla, kam jsme dřív chodili, do kina... No a kultura je tabu. Se psem semnou nepůjde. Ted' maximálně kola a na tu chalupu, aby se to tam udržovalo. Ale jinak minimálně, že by semnou trávil čas. Mám pocit, že už to ani nevyhledává.“ Někteří jedinci vyhledávají společnost kamarádů, jelikož rádi tráví čas ve větším počtu lidí. Avšak nemusí to být pouze tento faktor pro ukončení společných aktivit. Odmítavý přístup, tak v seniorovi může vyvolat rozporuplné pocity. Paní Červená zmiňuje výše také chalupu, na které tráví společný čas a přidává také zahradu, na které rádi pracují oba partneři. Otevřeně hovoří také o povinnostech, které se musí udělat na prvním místě a poté může být zábava, ovšem nic není jisté. „Na zahradě třeba co dělá tu těžkou práci a já se starám o kytky třeba. No zahrada je náš společný mus. On má ještě chalupu, tak jsme tam vždycky dojeli a musela se posekat tráva, a pokácet dřevo. Nemohli jsme jet třeba na kola, protože tohle se ted' musí udělat. Ale jako zahrada mě baví a starám se o ni ráda.“ Mít společný koníček je příjemná věc, která do vztahu dodává mnoho pozitivní energie. Nabourávají ji však příkazy, kterým se člověk v seniorském věku chce většinou vyhnout. Nejprve se musí tohle, a poté tamto.

Paní Zlatá popisuje volný čas, který tráví s manželem. Je však dle jejího názoru omezen financemi. „Bydlíme v domečku u manžela a má tam velikou zahradu, která ho opravdu baví. Má to vyšperkovaný až do aleluja. No a já chodím takhle 3x do týdne do práce a jinak jsem taky na zahradě s manželem. Nikam na dovolenou nejezdíme, protože peníze na zbytek moc nemáme.“ Finance jsou sice podstatné pro určité formy trávení volného času, ale ne však pro všechny. Lze dělat mnoho činností, u kterých jedinec nemusí být zcela závislý na penězích. O těchto aktivitách, se následovně paní Zlatá zmiňuje. Některé věci dělá s manželem a některé každý sám „Řekla bych, že je to tak půl na půl. Půl času trávíme spolu třeba na té zahradě a pak já v práci a manžel si třeba čte, nebo jezdí nakupovat na druhou stranu města. Protože tam nakupoval vždycky, když jel z práce, tak tam chodí nakupovat i ted'. Na procházky teda už moc nechodíme, to je pravda, ale občas se jdeme podívat třeba na nějaký ty trhy, nebo akce co jsou po městě zadarmo.“ Čas strávený spolu s partnerem je důležité přizpůsobit nejenom časovým možnostem, ale také těm finančním. Některé činnosti dělají, protože je dělali stejným způsobem celý život. Senioři mají tohle privilegium, si opravdu čas naplánovat podle sebe paní Zlatá zmíněnou skutečnost potvrzuje svým výrokem. „...jinak si vlastně sami zvolíme co, chceme ten den dělat.“ Volný čas senioři mohou trávit nejen s rodinou, ale také s přáteli nebo sousedy. Paní Zlatá popisuje vřelý vztah, který mají s manželem se sousedy, kde tráví mnoho času. „Oni to jsou ještě mladoši oproti nám, ale jsou moc milí. Tam trávíme v létě dost času. Mají krásnou pergolu, tak něco ogrilujeme a pobavíme se. On jim manžel

totiž furt dává něco ze zahrady. Jablka, rajčata, na jaře zase kytky, nebo když dělá slivovici, tak taky.“ Dobré sousedské vztahy se musí pěstovat, společně strávený čas grilováním a společných chvil je možná typické pro mladší generaci, avšak i senioři rádi tráví čas s mladšími. Paní Zlatá blízkému sousedskému vztahu příkládá i jiné důvody. „*On totiž je soused takovej jakoby jeho syn, kterýho nikdy neměl a někdy doučuje jejich kluky z matiky, tak toho náramně baví. Vždycky říká: Oni jsou tak poslušní, takhle kdyby byli všechny děcka, tak učím do teď.*“ Ve stáří si jedinec uvědomuje mnoho věcí, kterých v životě dosáhl či nedosáhl, které měl anebo nikoli. Může se také stát, že tyto neproměněné sny si může plnit jiným způsobem, nebo na jiných lidech. Avšak není to k ničemu na škodu, pokud to tak všem zúčastněným vyhovuje.

Někteří senioři jsou také stále aktivní na trhu práce, čímž si mohou přilepšit ve fungování jejich života. Zaměstnávají seniorů je v naší společnosti ještě mnohdy bráno za něco nového. Paní Zlatá popisuje svoji situaci následovně. „*Sice беру důchod, ale ještě pracuji na částečný úvazek v jedné velké firmě jako pokladní... já jsem ráda, že mě na starý kolena někde vzali a že se můžu taky vydělat nějakou tu korunu že jo.*“ Jedinci v seniorském věku jsou vděční za práci, kde si vydělají finanční obnos a mohou získat pocit potřeby. Paní Žlutá pracuje na stejné pozici a přidává ke svému výroku také motivaci k práci. „*...pracuji jako pokladní, kam jsem nastoupila vlastně, když jsem nastupovala do důchodu... To co se snažím vydělat mimo důchod, tak se snažím hodně cestovat.*“ Senioři mají v zaměstnání možnost si přivydělat i na koníčky, na které ve stáří mají díky stářím více času. Cestování na důchod je příjemným trávením stáří. Někteří dotazovaní nyní pobírají pouze starobní důchod, ale mají v plánu si přivydělat. Avšak tyto respondenty si vybírají cíleně práci, která jim bude zcela vyhovovat i po časových možnostech. Paní Červená popisuje svou situaci následovně. „*...momentálně si nepřivydělávám. Ale budu o tom uvažovat... No já jsem si totiž říkala, že mám kamarádku, která dá se říci po telefonu i obchází lidi a nabízí bylinky, nebo bylinné preparáty, které jsou vyzkoušené. A tak jsem si říkala, že je spousta lidí, kteří by potřebovali pomoc, a že by to třeba nebylo špatné, že bych byla sama svou paní, že bych nešla dělat pokladní někam do obchodu, ale že bych se tímto způsobem mohla věnovat víc svým zálibám a svým vnoučkům. A po večer bych tohle mola třeba provozovat.*“ Možnost vybrat si jakékoliv zaměstnání je plusem pro jedince, kteří mají příjem, díky starobnímu důchodu. Díky této možnosti si mohou uzpůsobit svůj čas na aktivity či rodinu. Lidé jsou různí a také ve stáří všechny druhy práce nemusí vyhovovat všem. Pan Zelený momentálně nepracuje, ale má několik nápadů, jak si přivydělat. „*...ale chtěl bych tu genealogii dělat. Pravděpodobně se budu zabývat spekulací na burze, protože jsem to zatím dělal tréninkově bez peněz a zdá se, že*

jsem schopen vydělat peníze no a to sice není moje zásluha, ale prodávám část domu, takže ono je okolo toho spoustu starostí musím ho spravovat, abych ho právě mohl prodat, takže to mě zabírá taky hodně času, takže momentálně vlastně nevydělávám. Ale chci dělat něco z toho, co jsem zmínil.“ Proměna koníčků ve své budoucí zaměstnání je sen všech lidí. Pokud se tento jev povede i na stáří, je opravdu důvod k radosti. Jelikož vydělávat peníze za aktivity, které nás naplňují, mají pozitivní vliv po všech stránkách. Aktivní život seniora je skutečnost, o které se ve společnosti často hovoří. Všichni senioři ve výzkumném vzorku se řadí nějakým způsobem k aktivním seniorům a také každý z nich vstoupil do nového seniorského vztahu. Dotazovaní obohatili svoje odpovědi podrobnými popisy aktivit a koníčků, které dělají sami, nebo s partnerem.

Každodenní život přináší různé okamžiky a situace, vztah se proměňuje. Součástí vztahu je také láska, city, které i ve stáří jedinci přináší ovoce. Naše tělo však prochází v průběhu života několika změnami, které nelze přehlédnout. Paní Modrá se nejprve vyjadřuje k období, ke kterému každá žena dřív nebo později dojde a jak tohle nevyhnutelné stádium života ženy ovlivní její sexuální život. *„Ale pravda je ta, že po 50 ten přechod byl s nějakýma bolestma hlavy, ale v pohodě. Z mé strany úplně v pohodě. Myslím si, že chlap do 60 určitě a po té 60. To bylo něco šilenýho. Jak ten můj byl fyzicky zdatný. Já jsem z toho měla ujímaní. Mě už pomale odchází hormony. Ona ta zamilovanost, ale pomůže.*“ Žena nemůže ovlivnit svůj přechod a změny, které v jejím těle v průběhu tohoto období nastanou. Avšak nový vztah a prvotní zamilovanost dokážou udělat své. Paní Modrá také dodává doplňující skutečnosti, které mohou být ovlivněny dalšími vlivy. *„Jo už fakt člověk cítí, že ty hormony odcházejí. Že když je člověk občas vyčerpaný, tak ho to úplně tak nebaví, ale musí to vydržet. Cítím to, že to bude vadnout, ale zase nevím, jak to bude vypadat dál. Třeba to bylo jen teď tou nemocí.*“ Hormony ovlivňují také sexuální prožívání, které je žena schopna přizpůsobit potřebám partnera, avšak je závislá nejenom na sobě samé, ale také na zdraví, které může ovlivnit tyto nároky. Samozřejmě i jinak probíhají změny u mužů, a jinak u žen.

Pan Zelený, jako jediný mužský respondent výzkumu objasňuje situace ohledně změn v jeho sexuálním životě. *„Ono je potřeba říct, proč ten člověk skončil s tím. Protože většinou je to určitá, erektilní dysfunkce, která má nejružnější příčiny. Většinou je stres ze zaměstnání, nebo v tom vztahu to je jedno. A tímto skončí.*“ Tyto dysfunkce se u mužů objevují, avšak jsou řešitelné, jak pan Zelený dodává. *„No věk je věk čili dneska já se netajím, tím, že ne vždycky, ale občas si vezmu cialis, což je daleko lepší než viagra. No a pak to funguje.*“ Stárnutí svého těla nelze nikterak zmást, avšak existují léčiva, či pilulky, které mohou domoci k jeho funkcím.

Paní Červená se shodla, jak s tvrzením, ženským tak mužským i ona se zmiňovala o přechodu a o mužských obtížích, které se však dají překonat. Zmiňuje, jak na sexuální život nahlíží, jak to funguje u ní samotné a partnera. „*U nás to teda už skončilo, ale myslím si, že partnerovi to občas chybí, ... Ale myslím si, že když se dva mají rádi a vyhoví si, že nic není na překážku, jak to udělají a vyhoví si.*“ Ukončení sexuálního života by mělo být rozhodnutí dvou, ale vždy to nejde. Záleží také na ochotě o těchto věcech otevřeně spolu komunikovat.

Paní Žlutá popisuje svoje vyjádření lásky ve vztahu. „*No není to, co to bývalo (smích), ale když na to přijde a zrovna jsme tak nějak v pohodě, tak proč ne. A funguje to tak nějak oběma no. Ale to je těžký, už spíš je to, než vyloženě o nějakým takovým sexu, tak jako... Spíš je to o něžnostech o mazlení. Tak to jo, protože dennodenně usínáme a nejde usnout, aniž bysme si dali pusu... No, nebo aby mě nějak chytl, jo tak asi tak nějak.*“ Změny v přístupu k sexuálnímu aktu nastanou, avšak když jsou oba dva stejně nastavení, tak není třeba se tomu vyhýbat. Avšak proměna vyjádření lásky nastává právě ve stáří. Místo sexuálních aktivit se mnohem častěji objevují jiné projevy, mezi kterými jsou doteky, mazlení, nebo jen společné usínání. Paní Žlutá zmiňuje také její postoj a názor na sex v jejím věku. „*Tak už mi to přijde v tom starším věku takový jako zvláštní.*“ Někteří senioři mohou být opravdu ovlivnění společností, a nepřipadat si komfortně vykonávat dále svoje sexuální potřeby. Nechtějí se o těchto věcech veřejně bavit, protože by na ně okolí mohlo nahlížet, že dělají něco už dávno zakázaného.

Paní Zlatá popisuje, jak s manželem sexuálně fungovali předtím a jak to mají dnes. „*Je teda pravda, že celej ten akt je vlastně úplně o něčem jiném. My teda teď už aktivní moc nejsme, ale před tím jsme byli a bylo to jiné, ale hezké zase jinak, než jsme byli mladí. Jako teď jsme s manželem momentálně na úrovni, že se pohladíme, dáme si pusu, ale i to je pro mě vyjádřením lásky vlastně.*“ Ze začátku seniorského věku sexuální aktivita může být větší, postupem věku se může láska proměňovat v jiné projevy. Nutno podotknout, že tato proměna nemusí být pouze u seniorů, ale také v mnohem mladších párech, kde sice sex zcela nevymizí, ale vyjádření lásky probíhá také určitou proměnou. Paní Zlatá uvádí domněnku, kterou mělo její okolí, ohledně její sexuální aktivity. „*Je pravda, že mi některé možná i záviděly, že jsem ještě po 60 vedla milostný život.*“ Sexuální aktivita je bezesporu ve vztahu důležitá, avšak přístup k samotnému aktu mohou mít jiný jak ženy, tak muži. Paní Červená se vyjadřuje k této skutečnosti následovně. „*Láska má tedy spoustu podob, jako ale ten sex... no ženy, bez toho sexu vydrží jako déle, oproti mužům. Ženy si to něčím nahradí. Vnoučatama, rodinou, prostě něčím jiným. I když to ženám schází, ale myslím si, že tohle chlapi nedovedou, že ten*

sex hledají. “ Určité genderové rozdíly se v přístupu ke koitu mohou objevovat a projevovat výrazněji s přibývajícimi roky.

Společnost má mnoho tabu témat, o kterých hojně na veřejnosti nemluví. Mezi takové témata se řadí právě sexuální aktivita seniorů. Respondentům byla dána otázka, která se týkala tabu témat, a co si o celé situaci myslí oni, bez ohledu na to jestli jsou aktivní či nikoli. Paní Zlatá se vyjadřuje následovně. „*No...myslím si, že to takový tabu není, jak si dneska mladí myslí. Možná totiž všem přijde ta myšlenka, jakože odporná, když si představí svoje babičky a dědečky. Já jsem teda asi moderní babka nebo co, ale mě to nepřijde nic nenormálního.*“ Představa toho, jak se prarodiče, či rodiče odevzdávají své vášni, může být pro děti či vnoučata svým způsobem odporné, avšak každý z nás se dostane do této role, a bude chtít žít svůj život a plnit si svoje potřeby. Paní Zlatá dodává pochopení, které má k tomuto postoji společnost. „*Chápu, že pro spoustu lidí je to možná i odporný, ale dva lidi se mají rádi i když jsou starší.*“ Se zmíněným výrokem jsem ztotožněna. Když se dva mají rádi, tak nezáleží na věku, rase, pohlaví, vyznání ani dalších okolnostech. Záleží opravdu jen na přístupu dvou partnerů. Paní Červená zmiňuje svůj názor na základní myšlenku. „*No já na to nahlížím, tak že žádné tabu neexistuje, že záleží na lidech, jak si to udělají, že záleží, taky na tom, že pokud někoho potkám, tak mít sním ten milostný život.*“ Pro některé osoby neexistují žádné tabu, či věci, které by nemohly či je nějakým dalším způsobem omezovaly. Dávají důraz pouze na vnitřní pocity, a tím je potřeba někoho vedle sebe mít a vést s ním sexuální aktivity. Pan Zelený se k této potřebě vést sexuální život společnosti a seniorům, kteří chtějí stále pokračovat, vzkazuje jednoduchou a účelnou větu. „*Cíleně se zatím musí jít, zatím, že chci.*“ I paní Žlutá popírá smýšlení společnosti na problematiku. „*No já si myslím, že to vůbec není pravda. Já si myslím, že jsou některé páry, kde to probíhá dost bujaře, co tak slyším. Tak ten chlap je schopen si vzít já nevím. Půl viagry a myslí si, že je mistr světa (smích) Jo jako fakt záleží o fyzické kondici, je to jedno s druhým. A někteří chlapi fakt no, jsou takový páprdi, že o to třeba fakt už nemají zájem a zajímá je třeba víc to pivo...*“ Rozdíly v přístupu k milostnému životu mohou být různé, avšak jsou tu okolnosti, které ovlivňují sexuální aktivitu jedince. Pan Zelený již zmiňoval problémy, s kterými se muži musí vypořádat, pokud nechtějí se sexuální aktivitou přestat. Zmínil různé medikace, které staršímu muži pomáhají k jeho sexuální udržitelnosti, avšak pro společnost zmiňuje ještě jednu skutečnost, který dle jeho názoru může překonat tyto problémy. „*Jako erektilní dysfunkce, se dá překonat promiskuitou řekněme, to znamená nový vztahy. Když ta ženská je nová pro toho chlapa, tak je daleko víc stimulovanéj, motivovanéj, ale to není účel.*“ Čerstvé soužití dvou je mnohem více bujaré, co se týče milostného života, dle slov i v seniorském věku. Avšak tento stav netrvá věčně. Tuto

skutečnost potvrzuje i paní Modrá, která se přímo nevyjadřuje ke svému postoji k tabu myšlenky, ale zmiňuje následný posun ze vztahu sexuálního na vztah klasický, který je potřebné pečovat. *„A to je chemie, která je dána z vrchu, prostě zamilovanost a jde to všechno samo. Po dvou letech musí přijít něco jiného.“* Někteří zamilovanost, rozkoš, city a vše kolem lásky připustí něčemu magickému či nevysvětlitelnému. Paní Modrá tento jev ohraničila i časově, avšak je to velmi individuální v závislosti na dvou lidech

Dalším podstatným tématem ve vztahu je finanční situace obou partnerů. Hospodaření peněz je ve společnosti citlivé téma, o kterém jednotlivci nechtějí moc diskutovat. Jasně stanovená pravidla pro rozpočet páru má velký vliv na celkovou atmosféru vztahu. Senioři jsou závislí na státu, který poskytuje důchod, avšak ten nemusí vždy stačit pro zabezpečení potřeb, které jsou různé. Finance si mnohdy mladá rodina, či mladý pár nastavuje hned na začátku, avšak v průběhu života může projít mnoha proměnami, s kterými si jedinci musí vyrovnat. V nově utvořeném vztahu v seniorském věku se mohou jedinci podotýkat s mnoha faktory, které ovlivňují jejich finanční soudržnost či nikoliv.

Otázkou zůstává, jak senioři v nově utvořeném páru hospodaří. Existuje nějaký model, zda v nově utvořených vztazích se prolínají životní zkušenosti s penězi, nebo jednoduše přebírají svoje zvyklosti. Dávají peníze na hromadu, nebo fungují každý sám, co se týče financí. Paní Žlutá popsala, jak hospodaří v domácnosti s partnerem. *„...prostě já mám svoje peníze a on má svoje peníze. Já ani nevím kolik on má pořádně peněz a on možná tak trošku tuší, ale my si to nijak tak neříkáme.“* Mnoho párům nejenom v seniorském věku vyhovuje volnost, co se týče financí. Paní Zlatá popisuje obdobnou situaci. *„No, u nás doma, máme každý svoje. ... Jinak ani nemám moc přehled. Myslím, že něco šetří, ale je mi to jedno. Nějak vycházíme. Nic nám nechybí.“* Vše potřebné je zajištěné, ale existuje prostor, pro svou vlastní potřebu korigovat s penězi. Pan Zelený popsal situaci, kterou prožil s Evou ve svém nejdelším vztahu v seniorském věku. *„a s Evou jsme měli každý svoje finance. A vydělávali jsme si docela slušně. Já když jsem tam byl, tak jsem se většinou snažil si to platit já, protože to tak беру, že ten chlap by se měl postarat. Ale nikdy jsme neměli společné.“* I když společné hospodaření s financemi ve vztahu neprobíhá, tak se projevuje společensky uznané postavení muže, jako živitele rodiny, v tomto případě páru. Paní Červená popsala náhlou změnu v hospodaření financí po odchodu do důchodu. *„...když jsme byli, ještě pracovně činí, tak jsme platili pračku, nebo takové věci na půl. A co jsem v důchodě, tak už to vlastně celé platí on sám. Nevím, zda myslí na zadní vrátka, nebo jestli si říká, že je to jeho, tak to zafinancuje. My vlastně máme vyjasněný ten finanční vztah. V tom není problém.“* Odchod do starobního důchodu a úbytek financí může být důvod, proč změnit finanční rozpočet. Může se stát, že

jeden z páru, který je například lépe zajištěný přebere finanční odpovědnost za domácnost či jiné výdaje. Tato skutečnost může u druhého z páru vyvolat pocit nejistoty. Avšak důležité je si tyto dojmy vyjasnit s partnerem a mít jasno, jak to v domácnosti funguje.

Vztah k penězům mohou mít lidé různé. Každý také může přistupovat s jejich nakládáním odlišně. Tyto rozdíly se mohou poté ve vztahu projevit. Paní Modrá objasňuje situaci ve svém vztahu následovně. „...*já mám takový štěstí, nebo spíš smůlu. Nevím. Na docela dost úsporný chlapy. On je strašnej asketa, a to já jsem spíš taková rozhazovačná. Pro mě peníze zase tak moc neznamenají. Já jsem je dokázala vydělat. Sice ne lehce, ale dokázala...Ale prostě nebyl problém je utratit.*“ Odlišnosti v hospodaření s penězi mohou být problémem, ale nemusí. Záleží na tom, jak si to pár nastaví a i v seniorském věku, tento jev hraje důležitou roli. Paní Modrá se zmínila o svém rozřazení. „*Já jsem všechno nakupovala prostě, jídlo jsem tam vozila Fakt všechno. Ale on pracoval. Takhle jsme to měly rozdělený a on to měl odpracovaný.*“ Tento model se možná nejeví, jako typický pro hospodaření v páru, avšak tento pár našel souznění a společně jim tento způsob vyhovuje.

Rozdělení odpovědnosti, kdo co platí, nebo například, při jakých příležitostech může být například pevně stanovené, nebo se placení může přizpůsobit genderu, či dalším okolnostem. Otázka úhrady za bydlení, energie, jídla či dalších nezbytností pro fungování je zásadní pro objasnění společného žití ve vztahu. Paní Zlatá objasňuje, jak to mají doma s rozdělením rolí při platbách. „...*když jdu z práce koupím jídlo. No a můj muž vlastně platí sipo a potom si občas zajede na nákup...Spoustu jídla máme ze zahrady, což je super...*“ Předem domluvená pravidla a rozdělení plateb je v jakémkoli páru důležité. Další významným faktorem je přísun jídla ze zahrady, které mohou seniorům velmi ulehčit a ušetřit finance. Nejen, že zahradničení je výbornou aktivitou pro starší jedince, tak může také udělat úsporu v rodinném rozpočtu. Paní Žlutá odpovídá na rozdělení placení, co se týče nákladů na bydlení. „*Tim, že bydlíme v mém bytě, tak on mě přispívá. Když to tak řeknu. Dává mě 4000 měsíčně. No jako na všechno. Ale zase na druhou stranu platí internet, kterej má zbytečně drahej, ale to je jeho problém. Jo ale platí internet.*“ V této domácnosti jsou pevně stanovená pravidla podílení se na domácnosti. I když si jeden z páru může myslet, že rozhodnutí druhého je zbytečné, nechá mu prostor, pro jeho rozhodnutí. Paní Žlutá také dodává vyjádření, jaké se rozdělují s placením, když vyrazí do společnosti. „*No když spolu někam jdeme. No my vlastně zase tak často spolu nikam nechodíme. No tak se nějak domluvíme, nebo prostě sem tam koupí víno.*“ Nutno podotknout, že v tomto vztahu se nepotvrdila převaha muže, který má potřebu ženě vše platit. Zde funguje určitý balanc a domluva na úhradě jídla v restauraci či jiných volnočasových aktivitách. Paní Červená objasnila svou situaci ve

vztahu. „...jednou koupil něco on do lednice, něco já. On mě občas třeba pozval na večeři, a když jsme jeli na dovolenou, tak jsme to platili půl na půl. No přispívám poměrnou částkou na energie, a co se týče financí, tak jsme nikdy problém neměli.“ V některých situacích platí muž v některých žena, tato rovnováha se projevuje ve více vztazích. V situacích, kdy jedinci vyrazí do společnosti, například na večeři se projeví mužský element. Paní Modrá se s touto skutečností také svěřila a doplňuje jí dalšími běžnými situacemi, s kterými se páry mohou setkat. „Ale když jdeme do hospody, tak to zase jako platí on. To jo. On třeba nesnáší nakupování dárků. To všechno musím já. On ani svým holkám to ne. To musím já. Nebo jim dá radši prachy, ale to vnoučatům nevysvětlíte. Takže to taky kupuju já.“ Vycházet si vstříc je podstatné, o tom není třeba diskutovat a i v seniorském věku je to na prvních přičkách. Některé věci či činnosti nemusí mít rád jeden a druhému to nevadí. Takovou situaci popisuje i paní Žlutá. „No to je špatný. Dárky to je taky špatný. Když tak je maximálně schopný koupit kytku, ale dárky ne. K narozeninám to musím vyloženě říct a koupit si to a on mi to potom zaplatí. Není to takový ten. Jsou takový chlapy, kteří jsou schopní, tam ten svetřík a to.“ I starší lidé by se měli respektovat a vědět, kdo co má rád. I když muž nemá v lásce nakupování dárků, dokáže to vykompenzovat své družce jiným způsobem. Může se také zdát, že ženu nedokáže překvapit, avšak tento jev není pouze typický u mužů seniorů, ale je možné tento postoj vidět u mužů napříč generacemi. Pan Zelený si prošel v seniorském věku třemi vztahy, které spojovalo dobré finanční zajištění všech zúčastněných, s každou si však prošel různými situacemi a také odlišným způsobem placení. Zprvu zmiňuje svůj první vztah se Zuzanou. „Milionářka. Prodala firmu a dostala několik milionu. Ona na prvním nebo třetím rande, telefonicky odklepla dům, že kupuje za několik peněz. Já z toho domu mám nějaký nábytek. Takže když jsme jeli do té Barcelony, tak ona zaplatila, ten pobyt za oba. A říkala, že budu průvodce a budu se starat o jídlo, při čemž, ještě to jídlo mnohdy zaplatila. Takže byla opravdu velkorysá.“ Velké finanční zaopatření přináší také mnoho možností, které senioři mohou dělat. Dva jedinci si můžou protislužbou vyrovnat svoje hospodaření.

Lidé se také mohou dostat do obtížných stavů kvůli financím, To však není nemožné ani v seniorském věku. Paní Zlatá zmiňuje nelehkou situaci, s kterou se musí vypořádat. „No, protože moje matka před rokem zemřela a neměli jsme se sestrou dostatek peněz, abychom ji řádně vypravili na druhou cestu. Tak jsem si kráva vzala půjčku od jedné pochybné společnosti, kde jsou neskutečné úroky.“ Dluhová past je velkým strašákem pro lidi v seniorském věku. Některé společnosti mohou seniory lehce oklamat a špatná situace je hned na světě. Paní Zlatá rozkrývá svůj problém s dluhy, které dále gradovaly. „No, ono fakt člověk věkem stárne a hloupne. Nemyslela jsem si, že jako bývalá účetní udělám takový krok

vedle. Je to dokonce tak pochybná společnost, že mi jednou přišel email i ohledně exekuce a to se platba zpozdila pouze o jeden den. Ted už mám naštěstí trvalý příkaz...“ Obzvláště seniorové si musí myslet na negativní situace, které by mohly přinášet jejich činy. Některá jejich rozhodnutí mohou velmi ovlivnit jejich fungování i život v páru. Paní Zlatá si i s touto situací setkala. Její hlavní prioritou je zvládnutí dluhu a šetření peněz do rezervy. *„ale to se semnou tenkrát Karel nebavil skoro týden, když jsem si to vzala. On taky nemá. Ten učitelstevský důchod je ještě žalostnější než ten můj, což je hrozný, když chudák mnohem dýl studoval, než já. No takže tak. Už se modlí, ať to mám splacený a něco ještě našetřím na naše poslední rozloučení, aby s tím nemusel mít taky nikdo starosti. Protože i fakt na smrti se dneska vydělává, všechno stojí tolik peněz hrůza.“* Negativní reakce partnera či partnerky na zadluženost je zcela normální reakcí člověka. Je však důležité se ze vzniklé situace poučit, a v tomto případě našetřit peníze i na takové události jako je smuteční obřad, nad kterým senioři již začínají přemýšlet. Není nic nového, že poslední rozloučení není levnou záležitostí, a proto někteří senioři mají strach, aby nemuseli rodinu těmito záležitostmi zatěžovat. S další negativní zkušeností skrze finance se podělil pan Zelený. Tuto situaci zažil s poslední partnerkou Leonou. *„A ta poslední se tvářila, že je velkorysá. Tam vzniklo to, že mi neposlali dva lidé peníze za rodokmen a já sem s tím počítal. A najednou jsem byl s prázdnou kreditkartou. Ona měla peněz dost, ale strašně se rozčílila, jak to můžu udělat. A já se styděl samozřejmě. To byl takový rozpor.“* V životě může kdykoli nastat situace, kdy si jedinec nepohlídá stav svého účtu, či jej mohou ovlivnit další vlivy. V některých situacích, žena očekává, že muž zaplatí za ni úhradu například v restauraci, nebo v jiném zařízení, a když tato situace nenastane, tak z toho může být rozčarovaná. Zvláště starší generace mohou předpokládat, že muž svou tzv. úlohu splní. V tomto případě lze přijmout, že nedostatek financí, i když chvilkový může mít negativní vliv na vztah.

V nově utvořeném vztahu se dostává také na otázku majetku. Senior přemýšlí nad budoucností v mnoha případech častěji, než mladší generace Avšak v jiném měřítku. Mohou se řešit různé druhy smluv, nebo závěti. Může se však stát, že společné soužití seniorů nikterak neovlivní majetkové vypořádání. Paní Modrá se vyjádřila k této situaci jasně. *„Nene, to vůbec. Všechno to mám pod palcem já. A on říká, že je mu to pumpička. A když mu to je pumpička, tak ať mu to je pumpička.“* V tomto seniorském vztahu senioři neřeší, jak to s nimi bude dál. Žijí přítomností. Oba jsou zaopatření, proto je tato situace žádným způsobem neovlivňuje. Paní Zlatá je v jiné situaci, jelikož je vdanou paní. *„No, tak my to máme zařízený vlastně hned od začátku. Dělal se tenkrát předmanželská smlouva a to že dům je jeho dcery a my s manželem tam máme věčné břemeno. Takže tam oba dožijeme a potom ať si s tím dělají,*

co chtějí. “ Pro seniory je podstatné, aby měli jistotu, co se týče bydlení. Věcné břemeno bývá časté řešení této situace, i když jsou případy, kdy rodina tohoto řešení může zneužít. Paní Zlatá se také otevřeně vyjádřila nejen ke svému dluhu, ale také o dokumentech, které by mohly chránit jejího manžela. *„Já žádnou závět nemám, i když jsme se o tom bavili, že kdybych tu půjčku nestihla zaplatit, tak by připadla na manžela... ale zatím nic sepsaného nemám. Však to splatím coby dup a bude klid.“* Být zadlužen je velký závazek v jakémkoli věku. Dluh poté může přejít na blízkou osobu, kterou je manžel, či děti. Proto je potřebné dluh splatit, co nejdříve, aby zanikl nátlak, který senior pociťuje. Pan Zelený zmínil závazek, který má vůči jeho rodině jedna z jeho partnerek Eva. *„ ... se rozhodla, že koupí chalupu, jenomže jsme na to ani jeden neměli zase takovou rezervu, tak ji půjčil můj otec. Tak jsme sepsali smlouvu. On ji vždycky chválil. Ale ona měla trvalý příkaz, takže ty peníze vždycky přišly. Ted teprve otec zemřel před dvěma lety. A teď před půl rokem skončilo to splácení... “* Smlouva, kterou podepisují senioři, nemusí být pouze mezi orgány, partnery, ale také v rodině, které se může jevit také mnohem odpovědnější. Důležité je však splátkový kalendář řádně plnit, aby nevznikal stres, jak ze strany plátce, tak ze strany zprostředkovatele. Paní Žlutá líčí svou situaci, která se může jevit jako vyřešená, ale má svoje limity. *„Ne vůbec tady to spolu neřešíme. Finance a majetek naprosto. Tím, že já mám dvě děti on má dvě děti, tak to máme vyřešený...Jo a ji on podle mě respektuje, že ten byt je můj a případně pochopitelně mým dětem. Ale je fakt, že jsem nikdy zas tak moc o tom nemluvili, ale z toho jak spolu komunikujeme, tak je to víceméně jasný, že to takhle nějak je.“* Ve všech vztazích i v těch seniorských je důležité spolu komunikovat. Mnohdy se může jevit, že všechny situace jsou vyřešené, ale pokud lidé o něčem otevřeně nemluví, nemusí to tak být. Avšak toto citlivé téma se jedinci nechce vždy otevírat. Paní Červená ukázala, že má jasno o partnerovi a jeho majetku. *„Ze strany partnera tam ten majetek opravdu je. Prodal nějaké nemovitosti, takže není finance, že by neměl. Takže teď třeba řekl, že mi zaplatí opravu auta, nebo když si kupoval novější auto, tak to starší mi přenechal... “* Seniorka si je vědoma, že její druh je zaopatřený. Jeho velkorysost se může projevit také takovými velkými dary jako je například automobil. Avšak těžko říci, jak by se situace řešila, kdyby se pár rozešel, nebo se s jejím partnerem něco stalo. Paní Červená má však jasno, co má dělat například s bydlením, kdyby k této situaci došlo. *„ ... protože já jsem se tam přistěhovala jenom s oblečením. Zařízení jsme si společně dokoupili a věděla jsem, že jsem v jeho domečku. Že v momentě, kdy se s ním něco stane, budu muset odejít, protože to zdědí holky. Takže tohle jsme nikdy neřešili a měli jsme to od začátku stanovený. Já jsem si prostě byla vědoma toho, že odejdu s tím, s čím jsem přišla, takže tohle jsem prostě neřešila. Jestli jsem tam něco koupila, nebo něco vyzdobila, tak to*

byla moje dobrý vůle a bavilo mě to.“ Uvědomění si s čím senior do vztahu šel, a s čím z něj popřípadě bude odcházet, bych zařadila na vyšší stupeň seberealizace. Mít stanovené majetkové vypořádání, hned z počátku vztahu se může jevit jako správný klíč, pro situace s majetkem. Avšak nutno podotknout, že tento pozitivní postoj, který zaujala paní Červená je zřejmě podmíněn minimálně dobrým zajištěním. Nejsem si zcela jistá, zda by tímto způsobem mohla uvažovat seniorka, která například nemá kam jít.

Každodenní život přináší různé okamžiky a situace vztah se proměňuje. Společný čas, který se spolu senioři rozhodli trávit je přizpůsoben jejich koníčkům, či aktivitám. Také záleží na tom, zda sdílí spolu jednu domácnost či nikoli. To vše může ovlivnit způsob trávení volného času i činností, které se rozhodnou spolu provozovat. Součástí vztahu je také láska, city, které i ve stáří jedinci přináší ovoce. I senioři vedou sexuální život, i když mají ve svém životě již několik překážek, které musí překonat, pokud chtějí v těchto praktikách pokračovat. S postupem věku však přichází proměny ve vyjádření lásky, které však jsou součástí pocitů k druhému partnerovi. Staří lidé mohou být ovlivněni společností a s jejím přístupem, který je bohužel v této otevřené době stále negativní přijímán. Záleží však pouze na seniorském páru, jak svou lásky využijí a v co ji i v tomto věku promění. Součástí vztahu jsou také finance, které bezesporu k životu potřebujeme. Finanční zajištění seniorů je různé, záleží na tom, jestli jsou ještě aktivní na trhu práce, nebo také na tom, jak jsou oni, nebo partner zajištěni. Společné finance nejsou pro respondenty typické. Majetkové vypořádání je u většiny dotazovaných předem stanovené a někteří se, o této otázce odmítají s partnerem otevřeně bavit. Společné fungování jedinců ve vztahu je hlavním obsahem celého vztahu, na který však působí i ostatní aspekty. Mezi ty řadíme blízkou rodinu seniorů, které hrají důležitou roli v životě jedinců.

8.5 Rodinné vztahy

S novým vztahem přichází také seznámení rodin a přijetí dětí, vnoučat, ale také sourozenců. Jedinci se musí rozhodnout, jestli svou radostnou novinu sdělí či nesdělí svým rodinám. Rodinní příslušníci si zase naopak musí rozmyslet, jestli skutečnost, že jejich rodiče, babičky či dědečci si našli nového partnera, přijmou nebo ne.

Paní Červená s partnerem na nic nečekali a podělily se s novým vztahem. „...*my jsme to hned ohlásili a vlastně naše děti se stýkají... Reakce byla pozitivní a myslím si, že nám ty děti přáli, abychom si někoho našli. Takže to bylo bez problému.*“ Někteří senioři se neostýchají a nemají problém se podělit o novinkách v jejich životě rodině. O to lepší je, když jedinci

setkají s kladnou zpětnou vazbou na jejich vztah. Paní Zlatá zmiňuje nejpozitivnější přijetí ze strany sestry, s kterou se stýká častěji. Před svou vlastní dcerou tajila, oznámila ji, že má partnera zvláštní formou. „...*tak sestra to věděla hned, protože s tou se z mé rodiny stýkám nejvíc a ta byla docela ráda. Karla má ráda a chodí občas za náma, takže ta byla s touhle novinou v pořádku. No a moje dcera se to vlastně dozvěděla, až jsme ji poslali pozvání na svatbu.*“ Součástí rodiny jsou také sourozenci a sourozenecké vztahy se budují celý život. Oznámení vztahu dětem záleží na seniorovi s ohledem na okolnosti, které v rodině jsou. Avšak dozvědět se o vztahu své matky v seniorském věku a o její svatbě může být šok. Paní Zlatá dodává s úsměvem také reakci potomků a jejich rodiny ze strany partnera. „...*a manžel jelikož má s dcerou docela blízký vztah, tak té to řekl hned a ona je Sandra moc milá. Její manžel to vzal o něco hůř než ona (smích). Je takový zvláštní Karel ho nemá moc rád, ale nikdy to nedal najevo. On je totiž takový povýšený a na začátku nám dával pořád divné otázky, jak kdybych byla snad sňatková podvodnice, nebo tak něco (smích)*“. Vztahy v rodinách jsou opravdu různé a proměnlivé. Nikdo nedokáže ovlivnit, tudíž ani senior do jakých rodinných vztahů přijde a mnohdy neovlivní, ani to jaký si familiární členové udělají na něj obrázek. Paní Žlutá zmiňuje reakci jejich dětí na nový vztah. „*No řekla bych, že moje děti na to reagovaly docela v pohodě. Můj syn trochu hůř. Vzhledem k tomu, že s náma, ze začátku bydlel, než jsme se odstěhovali a než jsme zrekonstruovali, ten náš byt. A on mu teda Čenda hodně pomohl, teda v tom kde, teď ten byt. Je zvláštní, že Čenda mu tyká, a on mu pořád vyká. No dešto s mou dcerou si rozumí. To jako vůbec, tam problém vůbec nebyl.*“ Může být složitější přijetí partnera, když je jedno z dětí stále členem domácnosti. To se mohou potkat v různých situacích, které by na návštěvě například nezažili. Oslovování nového partnera ze strany dětí může a nemusí být oříškem. Paní Žlutá se podělila také s informací, zda její partner nabídl jejímu synovi vůbec možnost tykání. „*Já vám ani nevím. Jako možná mu to nabídl. Ale fakt nevím. Jemu to nějak nejde. On je takovej trošku introvert, tak mu to nejde. Nevím.*“ Záleží na osobnosti, jak partnera, tak dětí, jak budou chtít s partnerem, nebo on s nimi komunikovat. Co se týče pana Zeleného, tak ten zmínil reakci rodiny pouze dvou partnerek a to Evy a Leony. Jeho první přítelkyni Zuzanu své rodině nepředstavil. Zajímavá zmínka o důvodu seznámení poslední partnerky Leony, kde pan Zelený předem předpokládal, že se od rodiny nedočká zrovna ovací. „*Tu poslední jsem představil, protože jsem znal i její otce, tak jsem si říkal... No ale předem jsem věděl, že bude problém. Ona třeba měla nehty na každém prstu nějakýho motýlka, nebo něco a vlasy barevný, tak to jsem věděl, že moji rodiče s tím budou mít problém, ale přesto jsem ji přivedl. Tak jsou natolik tolerantní, že když je to moje přítelkyně, tak to braly. A já jsem jim hned na*

začátku řekl, že to nebude na věky. “ Někdy má člověk pocit, že některé věci dělat musí, protože se to sluší a patří. V tomto případě i pan Zelený jednal tímto způsobem. Vzhled člověka o něm leccos vypovídá a je pravdou, že starší generace módní na výstřelky, výrazné barvy vlasů, nemusí brát ohledy. I když jako každý rodič, který své dítě má rádo, a i když už může mít také nějaký ten věk, tak dokáže jeho výběr respektovat. Tento postoj rodičů však nemusí být vždy pravidlem a je výhrou pro samotného potomka.

Paní Červená hovořila o soudržnosti své rodiny a i nově přijaté, s kterými se snaží vidat. Popsala také jejich zvyklosti. *„On tu jednu dceru má v cizině, takže ta sem přijíždí s dvěma dětmi, vnoučátkama na Vánoce a na prázdniny. Takže ten vztah je intenzivní. Vlastně vždycky spolu bydlíme. Já to vždycky nachystám, potom zase poklidím. A jako jsme takhle v každodenním kontaktu. No a s druhou jeho dcerou, tak s tou se vidáme, když přijede její sestra, anebo jednou za čtvrt roku, když přijede za tatínkem, nebo když jedeme společně na chalupu.“* I když odloučení dcer partnera je zřejmé, seniorka popisuje aktivní scházení, do kterého se zapojuje. Kladně zhodnotila také společné časy, které společně rodiny trávily. *„No třeba bylo super, že jsme ze začátku jezdili společně na dovolenou. Tak to bylo super. Bylo to teda dvakrát, ale pak se to nějak rozešlo, protože každý měl jiné zájmy a začali vlastně pracovat, nebo už měli dovolenou jinak no. Ale ono vlastně i díky tomu, že i když jsme se s rodinama jako vidali, tak moje snacha učila partnerovu dceru jazyk, pořád tam jsou vazby. Děti chodí do jedné školy.“* Společně strávený čas rodin může vzájemně obohatit všechny členy. I když postupem času si rodiny našly čas spíše pro sebe, nebo chtěly rodinu rozvíjet zase jiným směrem, není na místě jim to mít za zlé. Je hezké, když si členové rodiny mohou poskytnout vědomosti či jiné dovednosti a vzájemně se podporovat. Nemusí však být pravidlem, že se rodiny vzájemně stýkají. Paní Zlatá objasňuje, jak to má se svou dcerou, a jak probíhá jejich setkání. *„My se totiž moc nevidáme, něco se v pubertě mezi námi pokazilo a už to nejde napravit a možná ani nechceme. Ona totiž vždycky byla tatínkova a mamincina, vždycky když potřebovala. ... přijede opravdu jednou za rok, většinou každý rok si dělají výlet, tak se zastaví. Většinou to ohlásí tak jako ze dne na den, že mám potom obtížné si přeměnit šichty, ale tak víte co. Člověk se snaží je uvítat.“* Některé rodinné rozepře si člověk do vztahu přináší, avšak nechce již změnit. I když pouto dcera a matka má být silné, nelze je za každou cenu udržet, když některá ze stran o zachování nestojí. Paní Zlatá také zmínila, že některé návštěvy dcery jsou náročné a očekává reakci od partnera, která však nepřichází. *„Dcera ta občas na návštěvě vytáhne z nepochopitelných důvodů, nějaké vyčítání, tak to je pak hodně nepříjemné a já očekávám o Karla nějaké zastání, které pak nepřijde a je z toho zbytečné mlčení několikadenní. Takže to se mi moc nelíbí.“* Nevyřešené konflikty z minulosti mohou

gradovat, a poté se změni návštěva na noční můru s odrazy minulosti. I když partnerka čeká zastání od partnera, to však nemusí nastat. Muži se často do těchto hádek nepouštějí, zvláště do věcí, které jsou z minulosti a u nichž nemohli být. Je těžké soudit a zastávat se, avšak to jakýkoliv partner od svého druhu předpokládá. Tato nenaplněná očekávání mohou vyústit až v nepříjemné hádky či mlčení. V některých případech člověk jedná, tak jak si myslí, že má a snaží se flexibilně přizpůsobovat i ve stáří. U paní Modré funguje oslavování například narozeninových oslav zvláště. „*To jdeme spolu většinou do hospody. Nebo ne, jako že by celý naše rodiny se spolu vidaly. To zase ne dohromady. On s mou rodinou a já s jeho to jo. My jsme taky rozestrkaní. Nejsme na jednom místě.*“ Podstatné je neopomínat kvůli partnerovi důležité okamžiky v rodině, což u paní Modré funguje. Pro lidi v seniorském věku nemusí být důležité, aby se rodiny obou partnerů sdružovaly dohromady. Paní Žlutá se zmínila o nelehkém přijetí ze strany dcery partnera, kde je ve vztazích napjatá atmosféra i k partnerovi. „*Spíš jsem narazila u jeho dcery a ta mě ze začátku vůbec nebrala a v postatě, abych pravdu řekla, tak nevím, jestli mě to mrzí. Tam jsem se akorát doslechla, že ten její manžel. Od té dcery, že se nějak spolu nemusí. Takže jestli je to tak nějak kvůli tomu.*“ V rodinách se objevuje v průběhu života spousta konfliktů, které nemusí být vždy řešené, nebo řešitelné. Vstup do nového vztahu tomu někdy nepomůže. S touto situací se i člověk ve stáří musí smířit, že některé věci nejde spravit. Paní Modrá se otevřeně podělila o tom, jak reagovala její rodina na radostnou zprávu, že má v seniorském věku nového partnera. „*Jojo, reagovaly moc dobře. Moje holky ho mají rády, otec taky. ... třeba moje vnoučata Mojmíra milujou. Jo fakt oni ho milujou. Ten prostřední vnouček mu vleze na klín a leze mu na krk. Nebo mu vleze na nohy, aby s něma chodil jako se závažím.*“ Pozitivní přijetí rodiny je šťastný moment v životě každého rodiče, který si do úzkého kruhu přivede nového partnera.

Dětské přijetí bývá jednodušší, avšak za předpokladu, že je mu i dospělý jedince otevřený. Nemusí to být však pravidlem, i když vnoučata přináší do života seniorů zcela jiný rozměr. Paní Modrá dodává reakci vnoučat partnera na její osobu. „*...i jeho vnoučata mě mají rádi. Teda až na toho nejmladšího, ten má teď malého chlapečka, tak ten si na mě ještě nezvykl, protože mě ještě moc nezná, ale to proto, že mě viděl jenom párkrát. Ale jeho vnoučata. No on má tři vnoučata jako já. Tak ty jeho starší ty mě taky milujou. Tak mi říkají i babi klidně.*“ Kladný vztah s vnoučaty a s rodinami je bezpochyby více utužován častějšími návštěvy rodiny. Čím více se vidají, tím více si děti zvykají na novou osobu v rodině. Vztah se časem může prohlubovat a vzniká otázka, jak vnoučata mají nového člena rodiny oslovovat. Teto? Paní? Jménem? Nebo Babi? Je hezké, když dítě přijme jedince, jako součást rodiny a přidělí mu i oslovení babi, o to příjemnější může být, když i senior toto oslovování

přijme. Paní Červená se zmínil o její zkušenosti s oslovováním, které využívá vnoučata její a partnera. „*Moje vnoučata mu říkají dědo, a jeho vnoučata mi říkají babi a od té dcery, která bydlí v cizině této.*“ Oslovování jsou různá, záleží na rodině, jak novou osobu také svému potomkovi popíše. Avšak nutno podotknout, že jak dítě říká novému partnerovi, nemusí být vždy pozitivně přijato partnerem. Partner paní Červené je toho příkladem. „*On když mu vnoučata začaly říkat dědo, tak on zuřil. Že prý se ho nikdo neptal, jestli on chce, aby byl pro někoho děda.*“ Se zmíněnou skutečností je obtížné se vyrovnat a obzvláště vysvětlit tento postoj malým dětem. I když se zpočátku paní Červená vyjadřovala pozitivně k přijetí a stýkání se s rodinou postupem rozhovoru začala rozkrývat problémy, s kterými se musí vyrovnávat. Nelehké situace nastaly s adaptací na její rodinu ze strany partnera. „*Vzpomínám si jen na jeden problém a to z důvodu toho, že můj partner nechce, abych si vodila k nám moje děti. Jednou jedinkrát jsem je měla pozvané na oběd, jinak si je sem nemůžu vodit a vnoučata už vůbec ne. Já to dělám tak, že je sem беру a snažila jsem se vždycky všechno uklidit, tak jako by tu nebyli.*“ Nestýkat se s vlastními dětmi a vnoučaty v domě, kde seniorka žije, musí být velmi obtížné. Respektovat přání partnera na úkor svých dětí se může jevit nepochopitelně, avšak každý jedná dle svého uvážení. Zvláště v případě, kdy se seniorka přistěhovala k partnerovi, tudíž se snaží ctít jeho pravidla. I však tyto omezení lze obejít. Se smutným oddechem dotazovaná dodává otázky vnoučat, které musí snášet po těchto zkušenostech. „*Děcka třeba kolikrát... Babi pojedem k tobě. A já říkám děcka nemůžeme každé týden. A oni se mě ptají: A babi proč za tebou nemůžeme jet každý týden? No a to mě mrzí. Že on je takhle sám nikdy nevezal.*“ Vysvětlit těžkou situaci malým dětem je náročné hlavně po psychické stránce. V tomto případě jsou to otázky, na které, i kdybyste znali odpověď, tak není lehké ji říct nahlas, natož vnoučatům. Paní Červená tyto velmi soukromé informace říkala velmi těžce, což je zcela pochopitelné. Rozkryla také události, kdy její děti přijdou a charakterizovala rozdíly, které vnímá, když přijdou děti partnera. „*Musejí chodit nahoru, nemohou jíst dole a partner kouká nahoře na televizi. Někdy jim ani neodpoví, když přijdou. Přitom jeho vnoučata tam můžou být. To jako je jeho, to je normální. Když přijdou moje děti, tak se k nim chová normálně, ale já vím, že nejsou vítané.*“ Tvrdá pravidla domácnosti, které partner paní Červené zaujal, negativně působí na jejich vztah. Dělaní rozdílů, tomu zcela určitě nepřispívá. Také neochota komunikace s rodinou se může negativně projektovat na samotnou seniorku. Respondentka také otevřeně sdělila svůj názor na jednu z již zmíněných dcer partnera, které je ovlivněno chováním jejich dětí, tudíž vnoučat partnera. „*Je pravda, že ona má takové děti, nebo má jinou výchovu než mám já a i můj partner, tak jako s tím... no já její společnost moc nevyhledávám, jako s tou co je v cizině v pohodě. Jako*

já s ní vycházím všechno, ale není to můj šálek kávy.“ Ne zcela pozitivní vnímání partnerovým vnoučat, nebo lépe řečeno jejich výchovy však s partnerem sdílí. Možnost kompromisu a jakási akceptace i jejich vnoučat by mohla být nápomocná k lepšímu zvládnutí situace. Dotazovaná také zmiňuje, že se partnera na jeho nevhodné chování několikrát ptala a dostalo se jí několik vyjádření, však pokaždé se stejným významem. *„Ptala jsem se ho, proč to tak je a on mě řekl, že chce mít svůj klid. Že se chce dívat, kdy chce na televizi a jak chce a přitom to bylo jednou za týden. Jedno odpoledne... On nechtěl, ale nevím vlastně, z čeho měl strach, on nechtěl být rušený ve svých zajetých kolejí.* Lidé ve starším věku jsou zvyklí na mnoho věcí, které dělají stereotypně, aniž by za nimi byl hlubší důvod. Některé změny pro ně mohou být omezující, i když se mohou projevat až postupem času. Senioři se s tímto postojem u nového partnera mohou setkat, je však předmětné přemýšlet, zda budou ochotni tuto pózu přijmout. Paní Žlutá se připojuje s jinou zkušeností s přístupem k vnoučatům partnera. *„ No vlastně on už má dvě vnoučata a skoro se s něma nevidá. Já jsem je v podstatě vůbec neviděla. Takže je to takový dost zvláštní no.... On říká, že až budou větší. Což nevím, jak si představuje větší. Já nevím. Já právě jsem na vázkách, protože by to bylo ve spojení semnou, nebo on by byl s něma sám.*“ Přijít již do rozjetého vlaku, je obtížné, zvláště když partner nechce změnit cestu, kterou jeho vlak jede. Je to však jeho volba, kdy chce svou rodinu vidět nebo ne. Starší jedinec si za některými svými názory stojí ještě tvrději než dříve a hledá si důvody, proč by to nešlo. Nejistota, kterou může tímto postojem v partnerce probudit, nemusí být příjemná. Paní Žlutá potvrzuje, že někdy jí tzv. prasknou saze a cítí potřebu partnerovi říct, co má na srdci. *„Kolikrát mu, zase řeknu, když mě naštvě. Vidíš, jakej seš, ani se svýma vnoučatama se nevidáš. Jo tak to je spíš, taková výčitka, ale zas vlastně co. Nevím, jestli by ta dcera chtěla, abych tam třeba jezdila, nebo tak, abych v tom figurovala, to si nedokážu představit. A on fakt to je zvláštní, ale asi o to nestojí.*“ Uvolnění emocí je mnohdy lepší variantou, než aby stály negativní emoce ve vzduchu, i když slyšet některá slova od člověka může bolet v jakémkoli věku. Ve většině seniorských životů, které měli to štěstí a mají děti a také vnoučata, se mohou potýkat s tím, že vnoučata jim nemusí být dávana, tak často, jak by možná chtěli. Nebo může nastat také situace, že není zájem ze strany seniorů. Někteří zkrátka nechtějí být dalším elementem ve výchově vnoučat. Paní Zlatá se často nevidá ani se svými vnoučaty, ani s partnerovými. Zmiňuje, jak to u nich v rodině probíhá. *„Vnoučata mě prakticky neznají, jenom občas, když přijedou. A to jsou takové napjaté návštěvy no....“* Vztahy s dětmi bezesporu ovlivňují i vztahy s vnoučaty. Potvrzuje se i případy, že i když partner má s dětmi dobrý vztah, nemusí vyžadovat vnoučata. Paní Zlatá říká, že je otevřená tomu, aby partnerovi vnoučata trávily s nimi více času. *„Ale o vnoučata si*

třeba Karel nikdy neřekl. Já ho do toho nechci tlačit, ale to by mi nevadilo, je tady občas mít, protože zachvilu budou v pubertě a to za babičkou a dědem asi nebudou chtít. Možná pro prachy (smích).“ Čas utíká jako voda, a nejvíce to jedinec vnímá na dětech. Senioři si stárnutí uvědomují víc, než kdy před tím, proto trávení času s blízkými, kteří jsou setkání otevřeni, je pro ně přínosné. Můžeme vidět kontrast ve vztahu dětí partnerů paní Žluté a Zlaté, avšak oba partneri žen nevyhledávají kontakt se svými vnoučaty. Pan Zelený se moc nerozpovídal o svých vnoučatech a o setkávání se s nimi. Sděluje však informaci, jak to má se svými dětmi. „Se syny to mám tak mladší syn všechno akceptuje, to je kluk, kterej jak já říkám, ty jablka, který padnou pod strom, tak jsou vždycky víc zakutáli pod jeden, nebo pod druhéj. Takže ten je spíš pod mým stromem a ten starší je spíš pod manželčíným. A já dodnes nevím. Tam ten vztah je takový zvláštní. On má teď syna. A byli u mě po Vánocích a zdá se, že i s tou snachou se to tak nějak spravuje, oni oba dva jezdili na dovolenou s manželkou atd. Takže mám dojem, že byli hodně na její straně i tak psychicky. Já ho mám stejně rád. Ale není ten vztah úplně.“

Rozvedená manželství se bohužel musí podotýkat s hrozbou toho, že jeden z partnerů si některé dítě bude tzv. víc nárokovat. A není to jiné i u rozvodů v seniorském věku. I když větší náklonnost k jednomu z rodičů může být již od narození, nebo vlivem některých situací, které se konaly v průběhu dospívání. Podstatné je chtít ze strany rodičů i dětí se vídat a udržovat rodinné vztahy.

Paní Modrá přinesla do našeho rozhovoru zajímavou skutečnost, kterou si uvědomila o své rodině, až díky novému partnerovi. Někdy jsou situace v rodině, které člověk nějakým způsobem prožívá a chybí mu jiný pohled na věc. Respondentka si vzpomněla na tento pozitivní nadhled na rodinnou situaci, který ji poskytl její partner. „*Vše se mění každou minutu. To je i s máma holkama, tak i s Mojmírovýma. Nic není daný. A Mojmír na to má takovej zdravěj nadhled. To je jeho hláška. My se na něčem domluvíme a zachvilku je to zase jinak. Nebo za další ještě jinak. A to mě naučil on, že prostě nemám trvat na nějakých dohodách. Nebo dohodnutých věcech. Zkrátka děcka mají svůj život, a když jsem jim něco přihodí do cesty, tak z toho nebudu dělat žádný závěry. Takže jo. Tuhle věc mě naučil. Naučil mě mít takový nadhled. On se nesype ze všeho. Za to já jsem takový dost emotivní člověk.*“

Možná se může zdát, že člověk ve stáří se může velmi těžce naučit novým věcem, zejména pokud jde o postoje k rodině. Člověk si svoje děti nějakým způsobem vychoval, jak nejlépe dovedl a očekává od nich, že vše bude probíhat, jak on sám by chtěl. I v tomto okamžiku může nový partner, který má odlišené postoje na výchovu, může seniora naučit novým schopnostem, které dříve, z nějakého důvodu nepřijal. I paní Žlutá se podělila o pozitivní příhody s dětmi a reakcí na jejich vztah. „*Zrovna včera odpoledne přišli na oběd a pak tam*

zůstali a tak jo, docela jsme se zasmáli. No oni z nás totiž mají srandu, protože nemají televizi. Dnešní mladí lidé že. A tak vždycky úplně zírají a vždycky, když vidí přibližně reklamy, tak se tomu hrozně řehtají. Nebo vůbec na to na co my se díváme v té televizi. Takže vždycky z nás mají docela srandu. No a dcera taky. No ta je oprsklá, ta hned kdykoliv přijedou, tak hned polibek s Čendou, no ten zase no neparuje.“ Rozdíly v trávení času seniorů a mladých je nesporný, avšak i zde se mohou bořit stereotypy. Mnoho lidí by řeklo, že s televizí by měli mít větší zkušenosti mladší generace, avšak nemusí tomu vždy, tak být. I tyto situace mohou přinášet vtipné příhody do rodinného soužití. Pozvednout náladu také může pozdrav či polibek, který obzvláště muže od mladé ženy těší. Ale i mince má dvě strany. Také se dotazovaná podělila o situaci, která ji nebyla nijak příjemná. Nesouvisí zcela s jejím novým partnerem, ale je to spíše důsledek minulosti, které se ani senioři nevyhnou. *„To je právě hodně těžký, tady v těch vztazích, co nejsou spolu. Co se najednou takhle rozdělí. To stejný by bylo najednou, když se vdávala moje dcera, tak to bylo takový jakože. Tam byl můj exmanžel se svou novou rodinou, A to nejsou příjemný situace.“* Hovorně řečeno: co bylo, to bylo. Nikdy není prospěšné se za minulostí dlouho ohlížet. S předešlými partnery se senior může potkat na různých rodinných sešlostech a mohou se probudit staré rány. S touto skutečností se musí rozdělené páry vyrovnat. S nelehkými situacemi se podělila i paní Zlatá, která s povzdechem vypráví historku a reakce dětí na jejich svatební den. *„vzpomněla jsem si na historku z naší svatby, kdy jsme měli svatbu jen na úřadě, nic velikého a chtěli jsme se vzít sami a potom si jít jen sednout do hospody. Prostě v klidu bez stresu a naši mladí už jsou zmagoření, tady z těch moderních svateb, co je teď, tak byli strašně pobouřeni, že to takhle chceme udělat. A na hostinu přišli vlastně obě naše dcery s rodinami až skoro ke konci, že si udělají vlastní program, když jsme je na obřadu nechtěli. Tak to jsme na ně tenkrát koukali jak vyjevení.“* Mladší generace vnímá některá rozhodnutí starší generace, jako nesprávná. Jedním z důvodů může být, že si nedokážou představit jaké důvody, k tomu starší jedinci, mohou mít. Svatební slib v seniorském věku má stejně silný význam, avšak pro některé, již v minulosti tento slib splnily a zažily si plnohodnotnou svatbu se všemi tradicemi. Z toho důvodu je možné, že v seniorském věku tolik nezáleží na věcech kolem, jako jsou okázalosti, velká hostina apod. Je však smutné, že mladší generace svůj nesouhlas vyjádří způsobem bojkotu. Tento postoj vztahy v rodině zcela jistě nezlepší. Jak kladné, tak i záporné situace zakončím vtipnou historkou od pana Zeleného, který zmiňuje vzpomínku na narození vnuka bývalé partnerky Evy. *„My jsme byli v Jeseníkách na dovolené. A říkal, jsem, že jsem usínal vedle ženy a probouzel jsem se vedle báby. Ve dvě ráno nám telefonovali, že se narodil, takže my jsme z těch hor jeli přímo do porodnice.“* Krásné životní okamžiky jako je narození vnuka

seniora velmi obohatí a nový partner tyto okamžiky může díky vztahu také sdílet. Je krásné uvědomit si skutečnost, že člověk jde spát s jedním statusem a probouzí se s nově získaným. Všechny tyto chvíle mohou jedince ve stáří obohatit a to díky novému vztahu.

Přijetí partnera rodinou je pro jedince podstatné, ale stejně tak mu záleží na přijetí jeho samého. Rodina je složitý, ale blízký systém jedince, ve kterém se dějí mnohdy věci, které jedinec nemůže ovlivnit. Existují však situace, ve kterých by si partneři měli být vzájemně oporou a zvládnout všechny rodinné okamžiky. Vzájemně se od sebe mohou, jak partneři, tak i rodinní příslušníci leccos naučit. V nově utvořeném partnerském vztahu se také objevují světlé a tmavé místa, na které se jedinci musí připravit.

8.6 Naše strasti a radosti

Ve vztahu jedinec prožívá mnoho situací, které mohou atmosféru ve vztahu velmi ovlivnit. Tyto momenty mohou být kladné, ale i záporné. Nově utvořené partnerské vztahy nejsou odlišné od vztahů, které byly utvořeny dříve i ve stáří seniori musí řešit různé problémy ve vztahu. Ale také se mohou radovat a vzpomínat na různé vtipné příhody, které s novým partnerem zažili. Mezi šťastné momenty můžeme bezesporu řadit i vstup do manželského svazku, který však není zcela typický pro seniorský věk. Jak přistupují k tomuto posunu vztahu samotní dotazovaní?

Rozdíly mezi povahami jedinců se projevují v různých prostředích a také v různém věku. Když se dva ve stáří dají dohromady, musí si na sebe také zvykat a přizpůsobovat se svým osobnostem a nacházet kompromis. Paní Žlutá zmiňuje negativní situace, které přecházely adaptováním na partnera. „*On je ještě navíc docela flegmatik, já jsem spíš, takovej hrr člověk. Možná se to právě doplňuje, že on.. No to už jsem na to taky přišla, ale až po delší době, když jsem strašně zuřila, tak jsem na něho ječela, ale tím to bylo horší. Prostě on na to potom přijde sám. On má radši věci, když se to řeší v klidu, než když já to mám vyřvaný.*“ Uzpůsobení se navzájem zabere čas a je možné, že se vztah vystaví zprvu různým situacím, které musí zdolat. Podstatné je však pozitivní výsledek, ke kterému se dostala i Paní Žlutá. „*...že musím říct, že on vždycky na to, co jsem po něm v podstatě chtěla, tak vždycky svým způsobem na to vlastně došel. A já jsem na to potom došla, že už je to v podstatě, tak jak já jsem to chtěla.*“ V některých případech se dva jedinci musí svým způsobem popudit, aby na závěr došly k tomu, co chtěly. I když tato cesta nemusí být vždy lehká. Paní Žlutá popisuje skutečnost, co si otevřeně myslí o svém partnerovi. „*On není úplně člověk, kterého bych si představovala. Mohl by být trochu aktivnější, co se týče toho cestování, nebo co se týká*

nějakých výletů, nebo tak aby on něco vymyslel. Ale to je obecný u chlapů, že spíš všechno vymýšlí ženská.“ Představy, které má jedinec o svém partnerovi, nemusí být vždy naplněny, jak už bylo zmíněno, avšak je důležité brát na zřetel to, že nikdo z nás není bezchybný a umět vyzdvihnout klady, který senior má. Paní Žlutá si je vědoma, jakého má partnera, a čeho si na něm cení. *„Mně se na něm líbí, že máme takový svůj společný humor, že máme takový společný jazyk, jo že, děláme takový voloviny. Jakože něco řekneme a už zhruba víme, co tím myslíme. Jo a líbí se mi na něm, že pořád jako, že to není takovej ten protivnej starej dědek, ale že furt je na něm vidět, že projevuje o mě jako zájem, jako o ženskou. Že si dovedu představit fakt nějaký ty chlapy, jako protivný.*“ Ocenit klady partnera není samozřejmé a i v seniorském věku na sobě mohou partneři uznávat vlastnosti, které nemusí být zcela typické pro stáří. V tomhle případě je respondentka ráda, že partner se snaží být otevřený vyjadřováním lásky a nechce být považován v těchto ohledech, jako starý muž. Paní Žlutá se také s úsměvem svěřuje se zajímavou skutečností, kterou s partnerem mají stejně. Tento výrok také vyvrací předsudky spojené se stářím. *„No docela rádi si pospíme jo, což je úplně zvláštní, že naopak se říká, že staří lidi vstávají brzo, ale my to máme přesně obráceně.*“ Vše nemusí být přesně, tak jak si lidé myslí. Nemusí být pravidlem, že jedinec ve stáří brzo vstává a je první u nákupního střediska, jsou i tací senioři, kteří si rádi přispí. Je hezké, když tento zvyk mají oba dva senioři v páru.

Senior se bohužel musí vyrovnat také se ztrátou partnera, která je bolestivá a vyrovnání se s touto újmou trvá individuálně. Když si začne jedinec hledat nového partnera a není zcela smířen se skutečností, která nejde vrátit, může to mít na nový vztah v seniorském věku neblahý vliv. Paní Červená se svěřuje, že měla pochopení pro svého partnera, ale je ztráta jeho ženy dělala v jejich vztahu problémy. *„... já už jsem byla dlouho vdova a on byl vdovec teprve rok. A on vlastně zažíval, to co já jsem už dávno měla za sebou. A on stále do teď, hledal svoji ženu, nebo teď už možná ne, ale byl hodně psychicky závislý. Jako on se nedovedl... nebo on vnitřně chtěl, ale v té hlavě to nešlo. Takže já jsem ho hodně hájila no. Ze začátku to bylo všechno hezké sex, ale věděla jsem, že se zcela nedokáže uvolnit, že to není, co to mělo být. Já jsem si to uvědomila, že on teprve prožívá tady toto a věděla jsem, že za dva roky to bude lepší, že už to bude mít za sebou. Ale je pravda, že každý člověk je jiný, ale určité indicie vám napovídají, že to tak asi bude.*“ Minulost nemůže nový partner nijak ovlivnit, jediné co mu zbývá, pokud chce, aby vztah pokračoval, je pochopení. Se ztrátou životního partnera se také jinak vyrovnávají muži a jiným způsobem ženy. Avšak existují různé fáze, kterými si jedince musí projít, ale vztah i sexuální život může být ovlivněn. Paní Červená se snažila s partnerem tuto situaci řešit, avšak sama dodává, že jim něco chybělo, že ztráta nelze

překonat. „*Takže jsem se snažila s ním o tom mluvit a on mi několikrát řekl, že prostě mu to nic neříká. Že mu ten sex nic neříká. Takže tam asi opravdu ta jiskra nebyla, nedovedl z té hlavy tu svou ženu nějakým způsobem jako dostat.*“ Otevřená komunikace je ve vztahu velmi důležitá, avšak nemusí vždy stačit pro vyřešení některých situací. Paní Červená také objasňuje svoje výroky a zmiňuje pro ni důležitý aspekt vztahu. „*Tak to nějak plyne. Ale nemůžu zase říct, že je to špatný. Je to postavený na té důvěře, na tom, že si vyhovíme.*“ Jedinec může být šťastný, když dokáže ve svém vztahu racionálně popsat, dobré, ale i špatné chvíle a udělat pozitivní tečku za ohlednutím fungování svého vztahu.

Konflikty se objevují ve všech vztazích. Tudiž i v těch seniorských. Paní Zlatá zmiňuje neshody s partnerem, které často vznikají kvůli zásadním věcem a mnohdy kvůli banalitám. „*No, ono totiž manžela dost štve, že chodím do práce, když na tom nejsem s těma očima dobře. A jak si vždycky stěžuju, jak mě ty lidi štvou, jak jsou protivní a prostě celkově úspěšní, tak ho to rozčílí. A já jsem taky blbá, vždycky zapomenu, že ho to naštvu a udělám to zase. Jako kdyby mi to z hlavy normálně vypadlo, nevím. A pak se naštvu, a protože jsem tvrdohlavec, tvrdohlavá, tak prostě nemluvíme a on taky ne. Potom to třeba nějak vyhasne, když se mě zeptá, třeba jestli chci čaj nebo tak něco. Tak pak jakoby se nechumelilo a najednou je všechno zase zapomenuté a pak za dva týdny zase znova.*“ Tiché domácnosti se nevyhnou ani senioři. Rozpory se mohou stále opakovat, když se vyvolávají aspekty, které to všechno začínají. Některé neshody se však libovolně ukončí, záleží na přístupu obou seniorů. Paní Zlatá však dodává, že i přes občasné neshody je ráda, že tento vztah má a považuje za významné i jiná fakta. „*Já si myslím, že se máme dobře. Máme jeden druhého a to je nejdůležitější.*“ Zažívat lásku a mít někoho vedle sebe v seniorském věku je krásná věc, která jedinci pomůže k pozitivnímu prožití stáří.

Paní Modrá se zmiňuje o pozitivním přijetí svého partnera, kterého i kladně popisuje. „*No, on je bohužel zase hospodskéj typ. Jo to už jsem měla, ale s tím se počítala, takže mu to nemůžu vyčítat. Je to v podstatě hodnej, krásnej člověk. Mladší. Plnej síly.*“ Smířit se a přijmout jedince, takový jaký je nemusí být vždy lehké. Je možné, že v seniorském věku je jedinec také srovnán s myšlenkou, že je obtížné jedince změnit, a proto si váží všech jedinečností osobnosti. Pan Zelený přidává vtipnou historku s partnerkou Leonou, o kterém otevřené hovoří, že byli spolu velmi sexuálně aktivní. Tento apetit se později projevil na společném výletě s přáteli. „*Právě to bylo velice náročné sexuálně. Když vyličím jednu storku, kdy ona měla partii, s kterou jezdila téměř každý víkend na kole, a my jsme jeli a zastavili a ona si lehla a usnula. Všichni z toho měli velkej prezír, protože ona zas byla velmi otevřená. A její kámošky věděly vlastně skoro všechno. Takže všichni se smáli.*“ Sexuální

vyčerpanost může nastat i ve vyšším věku a může se objevit i v různých situacích. Poté není o vtipné historky nouze. I tyto veselosti mohou bořit určité tabu zážitky v seniorském věku díky novým vztahům ve stáří.

Přemýšlí však také jedinci ve stáří v těchto vztazích i na další posun vztahu, tedy svatbou? Nebo je tato myšlenka, pro ně velkou neznámou. Kvůli obavám z nelehkých situací, nebo poučením se z minulých vztahů, či dalších chyb senioři se může stát, že nebudou chtít posouvat svůj vztah dál. Jednoduše nepřemýšlí nad svatebním slibem. Někteří dotazovaní se k svatbě přesto vyjádřili. Paní Modrá objasňuje, proč svatbu s partnerem nezvažují, i když jejich okolí by to zřejmě uvítalo. *„Pravda je ta, že to společenství hospodský se pořád ptá, kdy bude ta svatba. No jenže já už se vdávat nechci no.“* I když přátelé a známí by svatební hostinu uvítali, tak paní Modrá s partnerem nevidí v této veselce význam. *„No jako... proč bych to dělala? No já už jsem fakt asi tak poučená, že ne, fakt ne. Mě to prostě tak vyhovuje. No a Mojžířovi vlastně taky. Ten neříká nic.“* Chybami se člověk údajně učí, a v tomto případě paní Modrá nechce žádné chyby opakovat. Vyhovuje jim tento partnerský vztah.

I paní Žlutá se vyjadřuje svůj nesouhlas se svatbou v seniorském věku. *„My nejsme sezdaní pochopitelně a ani jednoho z nás to nenapadlo...“* Některým seniorům může připadat vstoupit do stavu manželského v seniorském věku natolik zvláštní, že je o tom samotné, ani nenapadlo uvažovat. Paní Žlutá hovoří, také možný důvod, proč se nechtějí s přítelem znovu brát. Jejich finance a majetek je, jak už bylo zmíněno vyřešený, tenhle závazek by mohl situaci narušit. *„Možná taky proto se nechcem brát. Protože by se to zbytečně všechno zkomplikovalo.“* Pro některé jedince může být myšlenka společného majetku a společných závazků komplikací. Paní Žlutá také zmiňuje svou úvahu o manželském životě v seniorském věku. *„Počkejte. Je fakt, že jsem slyšela i o tom, jak dokážou ty lidi fakt být jako manželé a všechno a my to spolu asi neumím. My to spíš máme ten náš vztah, takovej jakože, to už bylo holt v pozdějším věku a máme každéj něco za sebou v podstatě asi ty děti a tak.“* Někteří lidé neumí či nechtějí vztah posunout dál, i když vědí, že nějaký způsob existuje a může jedincům i vycházet. Odůvodňují svůj odmítavý přístup například věkem.

Zárným příkladem ve výzkumném vzorku je paní Zlatá, která s partnerem do svatby šla. Nyní se ohlíží, za ubývajícími léty manželství. *„No, už to budou 4 roky. Ten čas letí, to je hrozný co?“* Čas je neúprosný a zvláště čím je člověk starší tím víc si tuto skutečnost uvědomuje. Jak už bylo řečeno, jejich svatba si prošla nelehkými rodinnými momenty, ale přesto jejich rozhodnutí dotazovaná považuje za správné. Paní Zlatá ničeho nelituje, a hovoří o svatebním dni v seniorském věku pozitivně. *„Stejně bych do toho šla znovu. Bylo to moc hezký ... no hlavně naše.“* Říci si své „ano“ v seniorském věku může někomu přijít zvláštní,

ale tento okamžik může být stejně tak hezký a výrazný, jako v mladších letech. Svatební den je důležitý pro každého jedince, kterého se týká bez ohledu na jeho věk, pohlaví, barvu pleti, náboženství či dalších diferenciací.

Zážitky nasbírané v novém seniorském vztahu nejsou zcela typické pro stáří. Je to však ovlivněno respondenty, kteří žijí aktivní život. To však jak dotazování žijí a přistupují ke vzniklým situacím je otázka jejich osobnosti, zkušeností a také hodnot, které zastávají. Někteří jedinci jsou také ovlivněni minulostí, která je provází vztahem. A jsou taci, kteří ji projektují i do budoucnosti a to může ovlivnit posun vztahu. I když se respondenti vyjádřili ke svatebnímu slibu odmítavě, nutno podotknout, že jsou ovlivněni špatnými zkušenostmi, či nevyřešením jejich situace. I přesto jedna dotazovaná do manželského svazku šla a nelituje svého rozhodnutí. Senioři, kteří žijí v nově utvořených vztazích, se podělili o svůj život a na závěr mají radu pro seniory, kteří uvažují nad seznámením, či novým vztahem.

8.7 Můžeme radit?

Na závěr interpretace mi vyvstala poslední kapitola, která pojednává o poznacích a pocitech seniorů, kteří si novým partnerským vztahem prochází nebo už jej mají za sebou. Dotazování ve svých výročí zmiňují skutečnosti spojené s jejich seznámením, sexuálním životem či samotným životem.

Paní Modrá zanechala vzkaz seniorům, kteří mají obavy začínat vztah ve starším věku. *„Určitě. Ať se nevzdávají svého mládí. Ať ho neopouští. I když už ho třeba nemají. Tak té hlavě ho mohou mít pořád. A dokud se budou cítit mladý, tak opravdu budou mladý.“* I když ve fázi stáří jedinec prochází mnoha změnami, jak fyzickými, tak psychickými, nutno podotknout, že i v tomto věku svoje myšlení může tě pod kontrolou. Při hledání nového partnera i při celkovém budování vztahu je důležitá psychická pohoda a zdraví, které si však zachovává každý jedinec individuálně. Avšak bezesporu tato strategie může mít pozitivní vliv nejen na partnerský život, ale také na každodenní seniorův svět. Paní Červená povzbuzuje seniory tímto poselstvím. *„Ale každému kdo najde tu lásku v tom vyšším věku, tak fandím. Že je to bezva..., vzkázala bych jim, ať se nebojí, ať využijí každé příležitosti, kdy se můžou seznámit, protože je to může obohatit.“* Pozitivní přijetí nejen od rodiny, přátel, ale i vrstevníků jedince může motivovat k utvoření nového pouta ve vyšším věku. Aktivně se zapojovat do seznamování s novými lidmi, má dobrý vliv na starší jedince, kteří například netráví tolik času společenským životem. I tato zkušenost může být přínosem pro duši seniora. Dotazovaná také dodává skutečnost, která platí nejenom pro páry v seniorském věku,

ale i pro partnerské či manželské páry. *„Napadá mě, že v momentě, kdy spolu partneři nemluví a nekomunikují, tak to je konec vztahu. Je to založené na komunikaci, pojďme všechno probrat. Takže tady je zakopaný pes. Musíte o čemkoli.“* Komunikace je a byla velmi důležitou součástí všech vztahů, nejenom partnerských, ale i kamarádských, nebo například kolegiálních. Otevřeně umět probrat všechny strasti i radosti je důležité, to ano, ale ne všichni lidé na světě tento potřebný prostředek umějí využít. Existují věci, či situace, o kterých se nemluví lehce a někteří jedinci neumí tuto hranici překonat. Je to však klíče k dobrému vztahu v jakémkoli věku, prostředí, pohlaví a dalších skupin. Paní Červená k tomuto příznivému výroku dodává také rady, čemu se věnovat při výběru partnera. *„...Každý by měl trochu rozeznat, protože už má nějaké životné zkušenosti a jsou určité indicie, aby mohl člověk poznat, jaký ten protějšek je. Aby ho třeba déle poznával, než si ho připustí k tělu. Protože to si myslím, že někdy dá člověk jen na tu intuici, ale je potřeba toho člověka lépe poznat. Dívat se taky na to z jaké rodiny pochází, to je i u mladých, že jo, anebo na ty koničky. Protože, když se s tím seniorem setkáte a přeskočíte, tam ta jiskra, a bude třeba ten sex, ale jde i o to jakým způsobem, budou trávit ten společný čas. A právě zvážít, jestli není lepší trávit spolu, jen ty pěkné chvílky od určitého věku, ale mít to svoje zázemí a ty pěkné chvílky trávit s tím člověkem.“* Je možné spekulovat o tom, jestli ve vyšším věku si mohu partnera opravdu vybírat, podle různých kritérií, které mi vyhovují. Avšak proč by tomu, tak nemohlo být. Právě člověk vyžralý plný zkušeností už by mohl vědět, koho vedle sebe snese, a koho zase nikoli. Mohu se dívat na jeho záliby, rodinu, a však je podstatné si zvolit způsob trávení času, a celkovou podobu vztahu. V seniorském věku tato priorita může být výhodou. Nic starého člověka netlačí, jestli si bude chtít užívat jen radostí, bez toho aniž by vznikaly pevné závazky, tak je to reálnější, než kdy předtím.

Součástí vztahu je také milostné vyjádření lásky, která již byla zmíněna výše. Pan Zelený zmiňuje způsoby sexuálního života, které jedinci ve vyšším věku mají. *„teď jsem před časem objevil záležitost, která se nazývá pomalý sex, nebo vědomé milování. K tomu jsou i organizované kurzy, takže to jsou všechny možnosti, které ti starší lidé mají. Jenom je chtít a využít. To musí být dohoda obou dvou, že nechtějí skončit a jde to.“* Období objevování svých sexuálních možností se většinou přisuzuje období ranní dospělosti. Avšak jak je zde vidět opak, může být pravdou. Senioři mají v dnešní době mnoho možností k nalezení sexuální praktik, které by jim opravdu vyhovovali. Podstatné však zůstává, aby při této cestě za objevy byli rozhodnutí oba partneři.

Otázku, jestli mohou dotazovaní radit, pokládám, za otázku řečnickou. Avšak kdo jiný by mohl radit lépe než lidé, kteří si partnerskými vztahy v seniorském věku prošli či prochází.

Některé pohledy či výroky mohou být vodítkem, pro jedince, kteří se již v seniorském věku ocitli či pro jedince, které zmíněné období za pár let čeká. Všichni respondenti však neposkytli radu či poznámku, avšak většina skutečností z rozhovoru, lze chápat jako jakési vodítko k fungování nového poměru dvou seniorů.

Všichni dotazovaní však žijí, nebo žili v novém partnerském vztahu šťastně a prožívaly klasické hezké i ty méně hezké chvíle, se kterými si museli poradit. Na závěr mohu jen podotknout, že i ve stáří kvete láska.

9. Shrnutí empirické části a diskuze

Hlavní prioritou v empirické části diplomové práce je najít odpověď na hlavní výzkumnou otázku „**Jak senioři prožívají nový vztah?**“, která byla rozdělena do dílčích otázek. Pomocí hloubkového polostrukturovaného rozhovoru proběhlo výzkumné šetření s dotazovanými, kteří spadali do výzkumného vzorku. Účastníci výzkumu byli osoby starší šedesáti let, které utvořili nový vztah v seniorském věku. Výzkum byl proveden na mnoha místech, které byly přizpůsobeny přáním respondentům. Z provedeného výzkumu vyplynulo několik zajímavých skutečností, které jsou interpretovány v souladu s výzkumnými otázkami. Vzniklo celkem šest kategorií, které představují výsledky výzkumu. Zní následovně: **Půjdu do toho?, Naše začátky, Náš společný život, Rodinné vztahy, Naše strasti a radosti, Můžeme radit?**. V této kapitole budou rozkryty a zároveň shrnuty výsledky výzkumného šetření, které zároveň diskutují s již uvedenou teorií.

Než přejdu k samotnému zodpovězení jednotlivých specifických otázek, podívejme se na motivaci seniorů, která je vedla k rozhodnutí jít do nového vztahu v pokročilém věku. První kapitola interpretace, kterou jsem považovalo za stěžejní, jelikož rozhodnout se jít do vztahu je začátkem všeho. Již při samotném rozhodnutí jít do vztahu v seniorském věku jsem shledala stanoviska seniorů. Jediný muž v mém výzkumném vzorku byl motivován výzkumem, o kterém slyšel, a který vypovídal o dodání látky, která chybí jeho osobě. Tuto motivaci lze chápat, jako určitou potřebu, která jak dotazovaný zmínil, nebyla naplňována. Příbyl (2015) zmiňuje potřeby seniorů mezi, které řadí také potřebu bezpečí a jistoty, do které řadí blízkou citovou vazbu, porozumění a důvěru. Tyto důležitosti panu Zelenému může poskytovat právě pocit lásky a potřeby, které mu v minulém vztahu nebylo dopřáváno. Avšak zmíněná potřeba byla vyvolána také problémy v manželství po odchodu dětí, o této situaci se zmiňuje Vágnerová (2000), která potvrzuje, že ve starším věku, mohou vyvstat rozdíly mezi partnery a manželství skončit. U paní Červené i Zlaté nastal zvrat právě v seniorském věku. Paní Červená se rozhodla, že je právě ten čas najít si partnera, dle svých preferencí, které si ve stáří stanovila. Paní Zlatá zprvu nemohla uvěřit, že opravdu partnera hledá a následně jej má, avšak rozhodný bod přikládá právě stáří. Obě nechtěly partnera před seniorským věkem např. špatné zkušenosti, nebo výchově dětí. Duffková & Urban & Dubský (2008) objasňují funkčnost hodnotové orientace, kterou si senior stanovuje dle svých kritérií. Zmiňují, že právě přechod do seniorského věku, nebo odchod do důchodu mění jeho motivace a rozhodování. Paní Žlutá ukazuje jiný pohled na věc. Když svého potenciálního partnera uviděla, měla

určité očekávání, které vypovídali ze vzhledu partnera. Jiné předpoklady měla paní Modrá, která věděla, že bude chtít partnera s jiným než vysokoškolským vzděláním. Obě dotazované mají nastavené určité hodnoty, které byly spojovány s jejich zkušenostmi, či potřebami. Hartl & Hartlová (2000) korespondují s výrokem obou dotazovaných, které výběr partnera přizpůsobily svým hodnotám.

Nyní, se zaměřím na první specifickou otázku, která zní následovně. „**Jak nově utvořené vztahy v seniorském věku fungují?**“ V průběhu výzkumu se ukázalo, že každý respondent je opravdový unikát a od počátku vztahu jsem neshledávala skoro žádné podobnosti. Nově utvořené vztahy vznikaly odlišnými způsoby a některé byly ovlivněny různými faktory. Možným velkým otazníkem je, kde se senioři mohou seznámit a jak tento nový pár vznikl. Respondenti na nové partnery narazili například na společenských akcích, jako jsou plesy, nebo hospoda. Další se seznámili prostřednictvím seznamek, které se lišily v podobě internetové a klasické inzerce. Dále vztah může vzniknout ze starých známostí, které se postupem času změny v lásku. Z výzkumu však vyplynuly i obavy ze vztahu ve vyšším věku. Tento strach zmiňuje i Watson, Bell & Stelle (2010), kteří hovoří o nejistotě vést romantický vztah v seniorském věku. Mezníkem vztahu bylo mnoha situací. Nejen samotný sexuální akt, ale také první držení se za ruce, i přestěhování. Vztahy si zpočátku i v průběhu vztahu prošli mnoha zkouškami i z minulosti, kdy vztah ovlivnila například výchova rodičů, nebo partnerův zármutek, ze ztráty životní partnerky, či psychické problémy. Z výsledků vyplynulo, že partner dotazované měl větší problém vyrovnat se se ztrátou manželky, než ona samotná. Avšak je nutné zmínit, že časové rozpětí od úmrtí ex partnerů bylo diametrálně odlišné. Data však korespondují se zmínkou od Vágnerové (2007), která potvrzuje skutečnost, že muži se vyrovnávají hůře se ztrátou životního partnera.

Vztah a jeho fungování je ovlivněno vývojem vztahu, ale hlavně jeho každodenním životem a společnými aktivitami. Z výzkumu vyplynulo, že společné fungování seniorů není zcela ovlivněn společným bydlením. Každodenní činnosti se mění a nejsou až tak stereotypní, jak by se mohlo zdát. Senioři společně cestují, jezdí na chalupu, starají se o zahradu, navštěvují hospody, nebo občasné společenské akce. Doma společně či jednotlivě čtou, vaří, chodí do práce, nebo se věnují zvláštním koníčkům, jako je například obchodování na burze, nebo tvorba rodokmenů. Všichni senioři z výzkumného šetření se považují za aktivní seniory. Haškovcová (1990) potvrzuje výroky respondentů a zmiňuje zodpovědnost každého jednotlivce za svůj život a svoje aktivity, které ovlivňuje, to jaký jedinec je. Z výzkumu plyne, že každý respondent i jeho partner je nějak ovlivněn a působí na něj různé faktory, které

zapřičiňují jeho rozhodnutí, jak chce jednotlivec trávit volný čas. Pak už záleží na domluvě páru a na toleranci a přizpůsobení se, které nebylo ve všech případech ve výzkumu potvrzeno.

V každodenním fungování seniorů a v celkovém vývoji vztahu se proměňují také romantické chvíle a projevy lásky. Zprvu, než senioři svůj sexuální a citový život s druhem popsali, pokládali za potřebné zmínit změny, které v seniorském věku pociťují. Jiné změny a potřeby vnímá muž a jiné žena. Tyto výsledky korespondují s Tošnerovou (2002), která potvrzuje, že proměny ženy i muže jsou odlišné. Z výzkumu vyplynulo, že pro pány existují přípravky, které mohou dopomoci k lepšímu výkonu, avšak obě strany se shodly, že je velmi důležitá psychická stránka. Mezi účastníky výzkumu jsou stále sexuálně aktivní páry, a ty které momentálně už nejsou, tak nutno podotknout, že zpočátku vztahu byli. Tedy i po šedesátce. Zmiňují však proměny vyjádření lásky, jako jsou polibky, či hlazení. Tento výrok koresponduje s Vigué (2007), který popisoval zmíněné změny v projevu lásky. Někteří zmínili také, že přesto, že už nejsou aktivní, kdyby na situaci došlo, nebránili by se tomu. Z výzkumu také vyplynulo, že sexuální akt mezi partnery narušovalo partnerovo vzpomínání na zesnulou ženu. Tato skutečnost se shoduje s poznámkou George & Caine (2003), kteří o zmíněném problému hovořili. Jedna z dotazovaných se také zmínila, že jí občas přijde představa starého člověka při sexu zvláštní, avšak poté její následující výroky hovořili jinak. Lze polemizovat o skutečnosti, že může být ovlivněna společností a jejím pohledem na danou problematiku. Tento přístup zmiňuje Hartl & Hartlová (2000). Senioři se také vyjádřili, jak hodnotí postoj společnosti k tomuto neprobíranému tématu o sexu ve vyšším věku. Všichni se shodli, že tohle téma nepovažují za tolik zvláštní. Tabu tématem je právě proto, že se o něm nemluví. Tyto výroky korespondují s Butler & Lewis (1987). Skončit však se sexuálním životem ve stáří by měla být společná volba obou seniorů.

Ve výzkumu se někteří respondenti také dostali k otázce dalšího kroku jejich vztahu, čímž je svatba. Dva dotazování svatbu razantně odmítli z důvodu zbytečných komplikací. Nesezdané soužití je pro respondenty přijatelnější, což koresponduje s výrokiem Singly (1999), který potvrzuje, že pro jednotlivce je tento způsob života vyhovující z důvodu jeho neklidu z tohoto závazku. Dva další se ke sňatku se s partnery nevyjádřili a poslední účastnice výzkumu již ve svazku manželském je.

Koren (2014) zmiňuje typologii vztahů v seniorském věku a jejich soužití, všichni respondenti mohu zařadit, podle fungování, bydlení i sexuálních aktivity do určitého druhu. Paní Červenou jsem přiřadila typ C, který pojednává o určitých problémech v domácnosti, která se prohlubuje nedostatečnou sexuální aktivitou, domácnost je však sdílená. Paní Žlutou a paní Zlatou jsem zařadila do typu A, kde partneri sdílí společnou domácnost, navzájem se

respektují i přes svoje problémy a v rámci možností udržují sexuální a jiné vyjádření lásky. Pana Zeleného s paní Modrou jsem přiřadila do typu B, kteří nesdílejí společnou domácnost, avšak emoční blízkost a sexuální aktivita byla nebo je ve vztahu. Nutno podotknout, že žádný ze vztahu není zcela stejný jako v typologii, ale přiřazení byli na základě hlavní analogie.

Fungování vztahu je ovlivněno mnoha aspekty, které působí na jednotlivce a pak dále na celý průběh vztahu. Působit na ně mohou samotné začátky vztahu, společné či nespolečné bydlení, projevy lásky. Zvenčí na vztah může působit rodina, a z minulosti naučené finanční návyky, či předešlé získané majetky a další.

Následující specifická otázka je zaměřená na rodinu seniora. **„Jaké jsou kontakty se svými rodinami v nově utvořených vztazích ve stáří?“** Rodina je důležitým aspektem v životě člověka, a i ve stáří má svou vysokou důležitost. Zmíněnou skutečnost uvádí i Hrozenská & Dvořáčková (2013). Ukázalo si všech rozdílnosti v komunikaci seniorů s rodinami, s celkovým přijetím nového partnera maminky či tatínka a odlišné přístupy k vnoučatům. Reakce rodiny na skutečnost, že mají nového partnera, byli pozitivní i rozporuplné. Projevily se mezery ve vztazích, kdy dotazovaní, šťastnou novinu zprvu tajily kvůli nepříliš dobrým vztahům. Jediný muž výzkumu se s novinou například podělil, jen z jakéhosi přesvědčení, že musí, avšak dopředu už věděl, že vztah nebude mít dlouhé trvání, a že reakce na družku bude negativní. Jirásková (2005) uvádí, že mezigenerační problémy jsou zcela typické v životě jednotlivce, avšak vzniklé nesrovnalosti mohou mít negativní vliv na seniora, a také mohou ovlivnit jejich jednání.

Objevují se také velmi otevřené vztahy, kdy se rodiny seniorů dohromady schází a nemají mezi sebou problémy. V tomto případě se rodiny dokonce mezi sebou našly vztah a vazby, které prohlubovaly. U další respondentky se otevřený a pozitivní vztah s rodinami projevil, avšak s tím rozdílem, že vzájemné vztahy více neprohlubovaly. Může se však objevit také negativní přijetí. Kdy jsou vztahy v rodině natolik porušené, že ani nový partner neutilizuje tyto přetřhané pouta. Z výzkumu také vyplynulo, že záporné přijetí se dotazované dostaly ze strany partnera, kdy se do názoru na jejich vztah promítly negativní vztahy s dceřiným manželem a partnerem dotazované. Vyšší potřeba svých potomků ze strany seniora se zcela nepotvrdila s výrokem Říčana (2004). Z výzkumu plyne, že někteří respondenti se stýkají se svými rodinami a někteří méně, avšak žádný respondent zcela nepotvrdil vyšší potřebu rodiny na tzv. stará kolena.

Důležitým aspektem pro seniora jsou vnoučata. To potvrzuje Vágnerová (2000), která popisuje, že vnoučata seniorům dodávají určitou citovou jistotu. Avšak v mém výzkumu byly rozkryty zajímavé skutečnosti v přístupu ke vnoučatům. Někteří respondenti se vyjádřily

kladně k přijetí partnera i jich samých vnoučátka, avšak vyvstala otázka, jak je mají děti oslovovat. Ve výzkumu se objevilo klasické pojmenování, dědo, babi, nebo této. Avšak objevilo se také negativní přijetí tohoto pojmenování, kdy partner dotazované zcela nesouhlasil s tímto označením. V tomto vztahu se také projevíly velké problémy, které se týkaly rozdílného přístupu k vnoučatům a celkově k rodině. Seniorka byla postavená do těžké situace, kdy v domě partnera byla nucená velmi omezeným návštěvám svých dětí a vnoučat. Velmi obtížné, také bylo pochopení přístupu partnera a vysvětlování vzniklé situace dětem a rodině. Z výzkumu také vyplynula touha seniora po vlastních vnoučatech, která je zatím nenaplněna, i když by mohla být díky novému partnerovi. Ten však nemá zájem se zatím vídat se svými vnoučaty. Tato situace někdy vyvolává v jejich vztahu rozpory. Další skutečností je, že i když senior vnoučata má, tak z důvodů neshod v rodině jej ani jejího nového partnera nemusí vůbec znát.

I přes všechny životní nástrahy, vztahy a komunikace v rodině však vznikly skutečně pozoruhodné situace, které si senioři uvědomují. Na některé vzpomínají rádi a na některé méně radostně. Nový partner seniorku naučil novému přístupu ke svým dětem a určitému nadhledu, který si uvědomila právě díky němu. Další dotazovaná uvádí vtipné historky, které zažívají v kontrastu mladého páru a seniorského páru. Avšak očekávání jsou zcela opačná, senioři se lépe vyznají v televizních relacích, a to z důvodu, že televizi nemají a nechtějí. Další protikladem byla i samotná svatba. Kdy mladší generace je ovlivněna novým uchopením svateb a tento trend senioři nevyžadovaly. V tomto případě jediná provdaná respondentka čelila tlaku své rodiny i nově získané a setkali se s manželem nepochopení jejich svobodného rozhodnutí. Pichaud & Thareau (1998) se zmiňují o generačních odlišnostech, které mohou vést k rozporům mezi jednotlivci. Avšak z mého výzkumu vyplynulo, že tuto skutečnost jeden dotazovaný potvrdil a druhý vyvrátil. Tudíž dovoluji si konstatovat, že opravdu záleží na okolnostech a povaze jednotlivce. Radostné okamžiky však vystřídávají také ty negativní, se kterými se bohužel musí počítat. Těmito situacemi jsou například setkání s bývalými partnery či manželka rodinných událostí, které nemusí být pro seniora lehké.

Komunikace v rodině je ovlivněna mnoha faktory. Nejenom prvotním přijetím nového partnera seniora, ale také celkovou soudržností rodiny, vztahy s jednotlivci, nebo například situacemi, které společně zažijí. Vztahy rodin s dotazovanými je pozitivní, ale v některých případech proměnlivá v závislosti na situaci. Avšak nutno podotknout, že i přes některé neshody senioři s rodinami komunikují a žádný dotazovaný nemá nulové spojení se svou rodinou.

Poslední specifická otázka je: „**Jak řeší nově vzniklé páry majetkovou a finanční situaci?**“ Finance patří mezi velmi citlivá témata každého z nás. V seniorském věku je příjem omezený na pobírání starobního důchodu, nebo drobného přivýdělku. Z výzkumu vyplynulo, že tři dotazovaní z pěti si při důchodu přivydělávají a ostatní dva o tom uvažují, nebo svoje plány pro výdělek již realizují. Senioři se zapojili do pracovního koloběhu z důvodu většího ušetření peněz na cestování, aktivity, dluhy či rekonstrukci. Potencionální zaměstnání dvou respondentů se odráží od jejich koníčků, nebo od požadavků na volný čas.

Svoje finance však všichni senioři mají oddělené a většina z nich nemá přehled, kolik má jeho partner peněz. Projevil se však rozdíl s financemi před nástupem do důchodu, kdy byli rozdělené náklady na bydlení tzv. na půl, avšak nyní partner platí náklady sám, bez udání důvodu. I ve stáří se projevují rozdíly s nakládáním financí, kdy jeden z partnerů spíše peníze spoří a druhý je nemá problém utratit. S rozdělením plateb si však tento seniorský pár poradil po svém. Dotazovaná vše platí, a její partner dělá veškerou práci. V jiném páru dotazovaná platí jídlo a její manžel platí složenky. Podobné roztřídění mají i v dalším páru, kde však partner nechává většinu záležitosti na partnerce a on ji pouze zasílá určitý obnos. Předpoklady mužského jednání se projevují i v seniorském věku, kdy senioři popsali, že je partner pozve na večeři, víno nebo jinam a nemá problém za něj zaplatit. Co se týče dáreků pro rodinu nebo pro ně samotné partneri spíše nechají partnerky dárek vybrat a poté jej zaplatí, než aby dárek nakupovaly. Mužský element však do výzkumu přispěl i opačnou zkušeností s partnerkou, kdy potkal velmi zajištěnou seniorku, která jej pozvala na dovolenou do Evropy, kde vše hradila. Ani jeden z páru však nevedl, že se cítí být ekonomickou zátěží společnosti, jak uvádí Tošnerová (2002). Naopak zvládají finanční situaci a snaží si poradit i v potencionálních problémech.

S financemi však mohou být spojeny i negativní zkušenosti a mohou člověka dostat do nelehkých situací, jako jsou dluhy. Seniorka byla nucena vzít si finanční obnos na splátky, aby mohla vypravit pohřeb, na který neměla finanční prostředky. Tento dluh si však vzala u pochybné společnosti, kde musela čelit i hrozbou exekuce. Aby zvládla tíhu peněžitého závazku, musela se znovu zapojit do pracovního procesu. Avšak projevil se neshody s manželem, který není nadšený z toho, že seniorka chodí do práce i přes své zdravotní problémy. S negativní zkušeností skrze finance se setkal i jediný muž výzkumu, který výzkum obohatil o zkušenost, která se kdykoliv může stát každému z nás. Nedostatek peněz na účtu mu přivedlo zahanbující scénu před svou nynější družkou, kterou nastalá situací velmi pobouřila. Stáří neznamená konec nepříjemným situacím s penězi i ty mohou nastat v jakémkoliv věku.

Nově utvořené vztahy v seniorském věku se musí také vypořádat s otázkou majetku. I tato problematika je velmi citlivá, jelikož si senior více uvědomuje, co jeho i jeho partnera čeká. Avšak takto si to možná myslí společnost či knihy. Z výzkumu vyplynulo, že dvě respondentky, jsou již předem domluveni, jak to bude, a obě strany to vzájemně respektují a situaci nijak více nediskutují. Kvůli majetku nechtějí například svatbu. Jelikož mají vše pevně stanovené a tento závazek by mohl vše zbytečně narušit. O tomhle důvodu hovoří i Hamplová (2010), která potvrzuje zmíněné důvod rozhodnutí seniorů. Například jedna z dotazovaných přidala zajímavý vhled na potencionální situaci rozchodu, či úmrtí, že nemovitost je pouze partnera a ona odejde s oblečením a vše co do domu zainvestovala, dělala z dobré vůle a nadšení. Další dotazovaná dokonce zmínila, že i když to pevně stanovené nemají, tak majetek mezi sebou neřeší, jelikož se od partnera dočkala úplné lhostejnosti k tomuto tématu. Jediná vdaná respondentka do výzkumu přinesla skutečnost, kdy před vstupem do manželství byla vytvořena předmanželská smlouva, kde si veškeré vyrovnání pevně stanovily. Zatím si však seniorka žádnou závěť kvůli svému dluhu neudělala a doufá, že vše brzy splatí. V nově utvořeném vztahu se senioři také mohou dostat do situace, kdy si partner půjčí od někoho z rodiny. U respondenta tomu, tak bylo, avšak jedna z jeho partnerek si půjčila finance od jeho rodičů. Vše však bylo ohraničeno smlouvou, kterou i po jejich rozchodu splácela.

Všichni účastníci výzkumu mají finance rozdělené, a náklady na bydlení a na živobytí si hradí různými způsoby. Někteří z respondentů jsou zaměstnaní, a ti co nejsou, však o tom velmi vážně uvažují. Senioři se také mohou skrze finance dostat do obtížných situací, jako jsou dluhy, nebo například prázdná kreditní karta. S vyšším věkem také přichází myšlenky na majetek, závěti, či jiné smlouvy. Tato myšlenka však nebyla zcela potvrzena. Všichni senioři se o své situaci podělili, avšak mezi sebou situaci moc neřeší. Buď mají svoje majetkové vztahy vypořádané a jsou s tím smířeni, nebo jim je to lhostejné.

V neposlední řadě je na místě odpovědět na hlavní výzkumnou otázku. „**Jak senioři prožívají nový vztah?**“ Každý respondent prožíval svůj nový vztah jiným způsobem. Ale lze říci, že přes všechny strasti i radosti, které prožili, jsou ve vztahu vlastně šťastní. Cesta ke štěstí byla však vykoupena problémy z počátku vztahu, kdy např. respondentka nepociťovala tzv. wau efekt při zamilování, avšak snažili se s partnerem spolu fungovat jako normální pár. Jejich chod však narušil odchod do důchodu a přítelova častá návštěva hospod. Seniorka cítila, že se jí partner začíná oddalovat a vyvstávali skutečnosti, se kterou není sama spokojená. Další respondentka si svého partnera velmi váží i a je za něj vděčná, společně se učí novým přístupům k věci, i když spolu nebydlí a ženu dojíždění k partnerovi vysiluje. Následující prožívání vztahů je pestré, jelikož respondent ve výzkumu uvedl tři partnerky, které měl

v seniorském věku. S každou byl šťastný, ale jen určitý čas. Vztahy skončily buď kvůli povaze, či dálce. Avšak nutno podotknout, že sám respondent o vztazích mluvil velmi otevřeně a hezky i přes jejich překážky. Další vhléd, přinesla jediná vdaná respondentka, která i přes hádky s manželem, které jsou časté, ale mají svůj stejný stereotypní vývoj, přináší spokojenost ve vztahu. Vnímá, že její dluh a navštěvování zaměstnání přináší do manželství negativní okamžiky, avšak doufá, že se vše zlepší. Nespokojenost s partnerem přináší poslední respondentka, která v průběhu rozhovoru pokládala svou spokojenost s partnerem na misku váh. Zásadní problém je v nedostatku společných aktivit a přítelovu nechuť k cestování. Avšak vzápětí seniorka uvádí také vlastnosti, kterých si na partnerovi cení a ve shrnutí je vlastně spokojená, za to jaký vztah má. Kratochvíl (2009) objasňuje jiná očekávání a prožívání od vztahu u mužů i u žen i v seniorském věku. Z výzkumu vyplynulo, že ženy i muži vnímají vztahy odlišně. I když ve výzkumu byl pouze jeden mužský respondent, lze i tady vnímat rozdíly, avšak difference, lze pozorovat i u každé ženy. Tudíž záleží na hodnotách i potřebě každého jedince.

Soužití seniorů v novém vztahu je ovlivněno mnoha faktory, nejenom celkovou motivací seniora, proč do vztahu šel, ale také jejich vzpomínky na začátek na stanovených pravidlech, denním fungováním, aktivitách, ale také na projevech jejich lásky. Její život je také ovlivněn jejich rodinami a společnými kladnými i zápornými zkušenostmi. Na prožívání vztahu také působí jejich společná domluva na financích či majetku. A jsem si jistá, že i mnoha dalších faktorů, které z výzkumu nevyplynuly, ale byly by získány například s jinými respondenty.

Na závěr výsledků bych se ráda podělila o výsledky vzniklé kapitoly, která se sice zcela nepojí k výzkumným otázkám, avšak tuto část také pokládám za přínos v badání této problematiky. U některých respondentů vyvstal prostor pro otázku týkající se určité rady pro seniory, kteří například váhají, zda do vztahu ve stáří jít či nikoli. Všichni, co otázku zodpověděli, radí nebát se a využít šance jít do nového vztahu i ve vyšším věku. Není důležité, jak se seniorovi změnilo jeho tělo, vlasy nebo přibyla léta, ale podstatné je chtít a mít to tzv. v hlavě srovnané. Podstatné je také nevyhýbat se příležitostem k seznámení, kterých může být několik. Samotní respondenti se seznámili několika způsoby. Další pohled přidává další dotazovaná, která hovoří o důležitosti si tento krok rozmyslet a promyslet si, co od vztahu bude senior očekávat a jakým stylem, tento vztah chce vést. Mužský element výzkumu radí pánům, aby se nebáli ve stáří objevovat a zkoušet nové věci i v sexuální oblasti. Důležité je však chtít a ne pouze jednostranně, je důležité, aby se na těchto aktivitách domluvili oba senioři. Kratochvíl (2002) zmiňuje v této spojitosti, že je důležité nenechat se ovlivnit stářím a

přesvědčováním, že je senior na sexuální akt starý, záleží pouze na jednotlivci, jak svůj život povede. Negativní přístup může pouze pasivně ovlivnit přístup k samotné touze a sexuálním aktivitám.

Závěr

Diplomová práce se zabývá novými partnerskými vztahy v seniorském věku. Téma se věnuje stárnutím, které je více specifikováno v oblasti demografického stárnutí. Tento jev je ve společnosti fenoménem dnešní doby. Hovoří se o vysokém indexu stáří, kdy se snižuje porodnost a jedinci se přitom dožívají vyššího věku. To znamená, že populace stárne a už nyní můžeme pozorovat zvýšené procento seniorů. Staří lidé však mají v dnešní době velké možnosti jak svůj život obohatit. Mohou chodit déle do práce, provozovat volnočasové aktivity, prohlubovat svoje koníčky, učit se novým věcem, nebo také založit nový vztah. Může se seznámit a prožívat znovu krásné okamžiky, city a lásku. I když společnost může vnímat tzv. „novodobého seniora“ za něco zvláštního či dokonce nepřipustného. A to jen z důvodu, že veřejnost o těchto možnostech ve větším měřítku nemluví. Cílem práce bylo dát společnosti důvody, proč je potřebné problematiku, otevřít a otevřeně o ní mluvit. Seniori mají i ve vyšším věku stále možnosti svůj život prožívat aktivně a v páru zažívat věci jako každý jiný zamilovaný.

V teoretické části proto byla představena všechna témata, která jsou potřebná k pochopení celistvé problematiky. Nejprve jsem se zaměřila na demografické stárnutí, které dělá z celé diplomové práce téma aktuální. Vymezila jsem důležité pojmy a poté dále pokračovala na demografické stárnutí v České republice, kde predikce hovoří za vše, proč je potřebné dále problematiku stárnutí zkoumat a objevovat další možnosti, kteří seniori v dnešní společnosti mohou mít. Následně jsem se zabývala samotným procesem stáří a stárnutí, které pokládám za nezbytné, při uchopení tématu. Plynule jsem navázala na adaptaci jednotlivce na stáří a na jeho přijetí. Dále jsem považovala za potřebné popsat i samotný status seniora, s čímž se dále vážou jeho hodnoty a potřeby, které v této fázi prochází určitou transformací. Jelikož téma pokládám za aktuální, v dnešní době se také velmi hovoří o aktivním seniorovi a jeho činnostech, proto jsem zařadila následně tuto zmínku, se kterou se také váže senior na trhu práce. Staří lidí mají opravdu mnoho možností, avšak pro některé by starý člověk měl zůstat pouze „starým“ a nijak se nerozvíjet. Proto jsem neopomenula problematiku mýtu, předsudků spojených se stářím. Nezbytné bylo také zmínit rodinu a její aspekty a vlivy na samotného jednotlivce v seniorském věku. V návaznosti na zmíněné téma jsem také psala o ztrátě životního partnera, která je silnou zkušeností v životě seniora. Avšak senior, který nechce svůj sklonek života prožít sám, může přemýšlet nad novým vztahem. Proto jsem dále objasnila partnerské vztahy, jejich charakteristiky a následně jejich vývoj v seniorském věku. Blíže jsem se zaměřila na kohabitaci a poté pokračovala v samotném vyjádření lásky a citů

v seniorském věku. Na závěr není opomenuto shrnutí teoretické části, které dodává čtenáři lepší orientaci v textu.

Abych všechny nasbírané znalosti mohla zúročit, zpracovala jsem empirickou část diplomové práce. V této části je představená celá metodologie výzkumu od samotného počátku až po výsledky výzkumného šetření. Z počátku je představeno téma výzkumu, následně výzkumný cíl, který jsem si pro lepší orientaci rozčlenila. Následuje volba výzkumného designu, kde zdůvodňuji výběr kvalitativního výzkumu. Poté jsou zmíněny všechny postupy a techniky sběru dat, které jsem provedla, plynule navazují na vstup do terénu a výzkumným vzorek s popisem všech účastníků výzkumu. Neopomenula jsem také etické aspekty výzkumu a limity, kterých jsem si v průběhu svého bádání vědoma. Následně je představena samotná analýza dat a poté interpretace získaných výsledků z terénu. Výsledky jsou představeny v šesti kapitolách a následně shrnuty a prodiskutovány.

Výzkumným šetřením prošlo pět respondentů, které poskytly bohatá data, ke zpracování a následné interpretaci. Výsledky výzkumu zmiňují, že vztahy v seniorském věku jsou reálné a zcela normálně fungují, jako vztahy v mladších letech. Někteří však i přesto váhali, zda do vztahu jít. Byli ovlivněni zkušeností z minulosti. I přes to se senioři mohou seznamovat na mnoha místech. Nejen společenských, ale i přes internet, nebo se mohou prohloubit vztahy z minulosti. Láska kvete v každém věku a i v seniorském věku senioři udržují aktivní sexuální život, objevili se však i tací, kteří vnímají s přibývajícím věkem určitou proměnu lásky. Z výzkumu vyplynulo, že někteří senioři žijí s novým partnerem a jiní nikoli, avšak svůj volný čas se snaží trávit společně různými aktivitami. Aktivita seniorů se projevuje také v touze pracovat a být aktivní i na trhu práce, čímž si chtějí také usnadnit svoji finanční situaci. Všichni senioři z výzkumného šetření mají finance oddělené, někteří se musí vyrovnávat taky s nelehkou situací dluhové propasti, kterou však řeší. Výsledky výzkumu přináší také poutavé skutečnosti o rodinách seniorů a jejich partnerů, kde se mísí pozitivní reakce a negativní situace, které však pramení jak z minulosti, tak z rozhodnutí nového partnera. Seniorové zažívají jako každý jednotlivec šťastné i nešťastné chvíle, ať v rodině či, mezi sebou, a i oni se s nimi vypořádávají po svém. V závěru výzkumu jsou představeny rady a pohledy některých dotazovaných, které by mohli dopomoci v rozhodování starším ročníkům, zda do vztahu jít a co od něj mohou očekávat.

Diplomovou práci, se však dá uchopit i z jiných úhlů pohledu či zaměření. Za předmětné považuji výzkumy rozšířit a prohloubit genderové změny v seniorském věku a jejich působení na vztah. Za zajímavé pokládám také zaměření na kohabitaci v seniorském věku, její výhody a nevýhody, nebo hlubší rozkrytí seniorových motivací pro nový vztah.

Nutno podotknout, že samotné téma i navržené výzkumy jsou velmi citlivé a možným limitem je skutečnost, že některá data mohou být zatajena či pozměněna.

Dovoluji si říci, že by práce mohla přispět nejenom samotným seniorům, kteří uvažují jít do nového vztahu ve stáří, ale také mladší generaci a lidem ve středním věku. Aby změnili nahlížení na svoje babičky a dědečky, jako na lidi, kteří v dnešní společnosti mají široké spektrum šancí, aktivit a možností, jak svůj život dožít a prožít a více respektovat vývoj stárnoucí společnosti. Možná zbořit některé tabu témata a donutit se přemýšlet, nad tím, že jednou i my budeme na jejich místě.

Seznam použité literatury:

- Alan, J. (1989). *Etapy života očima sociologie*. Praha: Panorama.
- BERA. (2004). *Revised Ethical Guidelines for Educational Research*. Notts: British Educational Research Association.
- Bočková, L.; Hastrmanová, Š.; Havrdová, E. (2011). *50+ Aktivně: Fakta, inspirace a rady do druhé poloviny života*. Praha: Respekt institut.
- Bortz, W. M. (1995). *Zdravě a úspěšně až do přirozené stovky* ([1. vyd.]). Praha: Alternativa.
- Borneman, E. ([1993]). *Encyklopedie sexuality*. Praha: Victoria Publishing.
- Butler, R. & Lewis M. (1987). *Myths and Realities of Sex in the Later Years*. Provider:, Octobers.
- Čevela, R., Kalvach, Z., & Čeledová, L. (2012). *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada.
- De Jong Gierveld, J. (2004). *Remarriage, unmarried cohabitation, living apart together: Partner relationships following bereavement or divorce*. *Journal of marriage and family*, 66(1), 236-243.
- DeLamater, J., Moorman, S. (2007). *Sexual behavior in later life*. 19(6), 921–945.
- Disman, M. (2000). *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum
- Dvořáčková, D. (2012). *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada.
- Dufek, J., & Míňařík, B. (2008). *Stárnutí obyvatel České republiky a vývoj zatížení produktivní populace*. Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita.
- Duffková, J., Urban, L., & Dubský, J. (2008). *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Farková, M. (2009). *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada.
- Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši* (Vyd. 2). Praha: Portál.
- Fiala, T., Langhamrová, J. (2011): *Změny demografického vývoje a struktury obyvatelstva od roku 1989 v České republice*. In: *Dvacet let sociodemografické transformace: Sborník příspěvků XL. konference České demografické společnosti*. Český statistický úřad, Praha, s. 44-57
- Francová, H., & Novotný, A. (2008). *Sociální politika v základech*. Praha: Triton.
- Gavora, P. (2000). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido.
- George, C. S. & Caine, W. K. (2003). *Sex na celý život*. Praha: Columbus.

- Georgi, H., Höschl, C., & Vidovičová, L. (2014). *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum.
- Glass, T., Mendes de Leon, C., Marottoli, R. A, Berkman, L. F. (1999). *Population based study of social and productive activities as predictor of survival among elderly Americans*. British Medical Journal, 319(7208), 478 - 483
- Gray, E. D. (2009). *Doing research in the real world*. London: Sage.
- Grün, A. (2010). *Život je teď: umění stárnout*. Praha: Portál
- Hamplová, D., Mitchell, E., & Vitečková, M. Klímová Chaloupková, J. (Ed.). (2010). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.
- Hanson, V. (2004). *Promoting successful aging among older adults*. Journal The gerontologist 44(1), 491.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Haškovcová, H. (1990). *Fenomén stáří*. Praha: Panorama.
- Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání). Praha: Portál.
- Hofstede, G., & Hofstede, G. J. (2007). *Kultury a organizace: software lidské mysli: spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde.
- Hrozenská, M., & Dvořáčková, D. (2013). *Sociální péče o seniory*. Praha: Grada Publishing.
- Jandourek, J. (2012). *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada.
- Janiš, K., & Skopalová, J. (2016). *Volný čas seniorů*. Praha: Grada.
- Jarošová, D. (2006). *Péče o seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- Jirák, R. (2013). *Gerontopsychiatrie*. Praha: Galén.
- Jirásková, V. (2005). *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Kalibová, K., Pavlík, Z., & Vodáková, A. (Eds.). (1993). *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Kalvach, Z., Zadák, Z., Jirák, R., Zavázalová, H., Sucharda, P., a kol. (2004). *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada.
- Kelley, H. H. (2010). *Personalrelationships: their structures and processes*. New York: Psychology Press.
- Klevetová, D., & Dlabalová, I. (2008). *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada.
- Klimeš, L. (1983). *Slovník cizích slov* (Vyd. 2., upr). V Praze: Státní pedagogické nakladatelství.

- Klufová, R., & Poláková, Z. (2010). *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. Praha: WoltersKluwer Česká republika.
- Koren, C. (2014). *Together and apart: a typology of re-partnering in oldage*. *International psychogeriatrics*, 26(8), 1327-1350.
- Kratochvíl, S. (2002). *Sexuální starosti a radosti*. Praha: Portál.
- Kratochvíl, S. (2009). *Manželská a párová terapie*. Praha: Portál.
- Kratochvíl, Z. (2009). *Filosofie mezi mýtem a vědou: od Homéra po Descarta*. Praha: Academia.
- Křivohlavý, J. (2002). *Psychologie nemoci*. Praha: Grada.
- Kubátová, H. (2006). *Metodologie sociologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kutnohorská, J. (2013). *Multikulturní ošetrovatelství pro praxi*. Praha: Grada.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2., aktualizované vydání). Praha: Grada.
- Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť* (3., rozš. a přeprac. vyd). Sociologické nakladatelství.
- Matoušek, O. a kol. (2005). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál.
- Mc Cubbin, H. I., & Dahl, B. B. (1985). *Marriage and family: individuals and lifecycles*. New York: Macmillan.
- Mikšík, O. (2001). *Psychologická charakteristika osobnosti*. Praha: Karolinum.
- Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Mlýnková, J. (2011). *Péče o staré občany*. Grada.
- Montoussé, M., & Renouard, G. (2005). *Přehled sociologie*. Praha: Portál.
- Nešporová, O., Svobodová, K., & Vidovičová, L. (2008). *Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru*. Praha: VÚPSV.
- Pacovský, V. (1990). *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum.
- Pichaud, C., & Thareau, I. (1998). *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Praha: Portál.
- Polachová E. (2007). *Adaptace a příprava na stáří*. *Sestra*, 17(5), 49.
- Prudký, L. (2009). *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia.
- Příbyl, H. ([2015]). *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf.
- Rabušic, L. (2001). *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- Rabušic, L. (2002). *Stárnutí populace jako pohroma nebo sociální výzva?*. Praha: VUPS, 24 s.
- Reis, H. T. (1995). *Close relationships*. In: A. S. R. Manstead, & M. Hewstone (Eds.). *The Blackwell Encyclopedia of Social Psychology*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Rychtaříková, J. (2002). *Úspěšné stárnutí – leitmotiv 21. století*. Demografie 44, s. 43-46
- Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
- Sak, P., & Kolesárová, K. (2012). *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada.
- Schirmacher, F. (2005). *Spiknutí metuzalémů: stáří má zelenou!*. V Praze: Knižní klub.
- Singly, F. de. (1999). *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál.
- Strauss, A., & Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: ALBERT.
- Stuart-Hamilton, I. (1999). *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál.
- Šamánková, M. (2011). *Lidské potřeby ve zdraví a nemoci aplikované v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada.
- Švaříček, R., & Šedřová, K., et al., (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Tomeš, I. (2011). *Obory sociální politiky*. Praha: Portál.
- Tomeš I., & Šámalová K. (2017). *Sociální souvislosti aktivního stáří*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.
- Tošnerová, T. (2002). *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti.
- Toušek, V., Kunc, J., & Vystoupil, J. (2008). *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum.
- Walker, L. B. (1997). *Sexuality and elderly: A Research Guide*. USA: Greenwood Press.
- Watson, W. K., Bell, N. J., & Stelle, C. (2010). *Women narrate later life remarriage: Negotiating the cultural to create the personal*. Journal of Aging Studies, 24(4), 302-312.
- Vigué, J. (Ed.). (2007). *Zdraví pro třetí věk*. Dobřejšovice: ReboProductions CZ.
- Výrost, J. (2008). *Osobní vztahy*. In: J. Výrost, & I. Slaměník (Eds.). *Sociální psychologie*. (pp. 233-248). Praha: Grada.
- Zacharová, E., & Šimíčková-Čížková, J. (2011). *Základy psychologie pro zdravotnické obory*. Praha: Grada.

Elektronické zdroje:

Baker, R. (2006). *Regionální strategie a demografické stárnutí*. [Webside]. Age ProofingToolkit – Příručka ke strategii pro demografické stárnutí, Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/4276/ageing_toolkit_czech.pdf

Lovasová, L. (2010). *Rodinné vztahy*. [Webside]. Brno: Masarykova univerzita. Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky. Dostupné z: <https://www.teiresias.muni.cz/knihovna/lovrodvz.zip>

Štyglerová, Němečková & Šimek (2014) *Stárnutí se nevyhneme* [Webside]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ea002b5947>

United Nations (2002): *Madrid International Plan of Action on Ageing*, United Nations, [Webside]. Dostupné z: <http://undesadspd.org/Portals/0/ageing/documents/Fulltext-E.pdf>

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Tazatelské schéma

Příloha č. 2: Ukázka rozhovoru paní Modrá

Příloha č. 3: Ukázka rozhovoru paní Červená

Příloha č. 4: Ukázka rozhovoru paní Žlutá

Příloha č. 5: Ukázka rozhovoru paní Zlatá

Příloha č. 6: Ukázka rozhovoru pan Zelený

Příloha č. 1 : Tazatelské schéma

Úvod do rozhovoru.

Dobrý den, Jmenuji se Tereza Packová. Momentálně studuji na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně obor Sociální pedagogika a poradenství v magisterském programu. Nyní vypracovávám diplomovou práci na téma: **Nové partnerské vztahy v seniorském věku**. Cílem mého bádání bude zjistit, jak nové páry v seniorském věku vznikají a jak se jim v nově utvořeném vztahu žije. Proto bych ráda poprosila o Váš čas. Rozhovor a jeho záznam bude určený pouze pro studijní účely. Veškeré údaje, které by Vás mohly identifikovat, budou vymazány a nebudou uvedeny v textu analýzy ani jinak zveřejněny.

Ještě před tím je tedy mojí povinností upozornit vás na nahrávání rozhovoru. Proto se vás ptám, zda s tím souhlasíte? A můžeme se tedy pustit do samotného rozhovoru?

Otázka na úvod:

Řekla byste mi o sobě na úvod nějaké základní informace? Co Vás baví? Kolik Vám je let? Jaké máte koníčky ?

Tazatelské otázky:

TO1: Jak se dlouho s partnerem/manželem znáte? Kde jste se seznámili?

TO2: Vzpomenete si, kde se Váš vztah proměnil v něco vážnějšího?

TO3: Jak jste se cítil/a, když jste si řekli, že jste partneři? Je to srovnatelná zamilovanost, jako v předešlých životních etapách?

TO4: Jak byste popsali Váš vztah? Jak každodenně funguje?

TO5: Srovnáváte Váš vztah s předešlými vztahy? V čem je jiný?

TO6: Jak trávíte Váš volný čas? Trávíte jej dohromady, nebo každý sám?

TO7: Žijete ve společné domácnosti nebo každý sám? Jak se popřípadě domlouváte?

TO8: Co si myslíte o milostném životě ve vyšším věku? Ve společnosti se hovoří o tom, že tohle téma je tabu. Jak to máte vy?

TO9: Jak na Váš vztah reagovaly Vaše rodiny? Tajili jste, že máte partnera, nebo jste novinu hned ohlásili?

TO10: Jak se vidáte s „novými“ rodinami?

TO11: Vzpomenete si na nějaké situace, ať kladné, nebo záporné, které jste mezi rodinami museli řešit?

TO12: Jak u Vás doma fungují finance? Dáváte peníze na hromadu, nebo každý fungujete sám? Co kdo platí?

TO13: Řešili jste někdy otázku majetku? Předmanželské smlouvy, majetkové vypořádání, nebo závěti?

Závěr rozhovoru

Napadá vás ještě něco důležitého k tomuto tématu, o čem jsme ještě nehovořili?

Pokud ne, moc vám děkuji za váš čas a poskytnuté informace. Pokud byste měl/a zájem, mohu vás po analýze dat a sepsání zprávy seznámit se samotnými výsledky výzkumu.

Tímto bych se s vámi rozloučila. Děkuji a na shledanou.

Příloha č. 2: Ukázka rozhovoru paní Modrá

TO9: Jak na Váš vztah reagovaly Vaše rodiny? Tajili jste, že máte partnera, nebo jste novinu hned ohlásili?

Ne ne, nic jsme netajili. Stýkáme se s celýma rodinama, třeba moje vnoučata Mojmíra milujou. Jo fakt oni ho milujou. Za to bývalýho partnera nesnášeli. Ten prostřední vnouček mu vleze na klín a leze mu na krk. Nebo mu vleze na nohy, aby s něma chodil jako se závažím.

Takže reakce byla pozitivní?

Jojo, reagovaly moc dobře. Moje holky ho mají rády, otec taky. A to on je většinou odrazoval. On byl bohužel taková žába na mém prameni. Bohužel, ale je to tak.

TO10: Jak se vidáte s „novými“ rodinami?

Ano, i jeho vnoučata mě mají rádi. Teda až na toho nejmladšího, ten má teď malého chlapečka, tak ten si na mě ještě nezvykl, protože mě ještě moc nezná, ale to proto, že mě viděl jenom párkrát. Ale jeho vnoučata. No on má tři vnoučata jako já. Tak ty jeho starší ty mě taky milujou. Tak mi říkají i babi klidně.

Slavíte spolu i třeba narozeniny Vánoce, nebo tak?

Narozeniny ano. To jdeme spolu většinou do hospody. Nebo ne, jako že by celý naše rodiny se spolu vídaly. To zase ne dohromady. On s mou rodinou a já s jeho to jo. My jsme taky rozestrkaní. Nejsme na jednom místě.

TO11: Vzpomenete si na nějaké situace, ať kladné, nebo záporné, které jste mezi rodinami museli řešit?

No je to tak, že prostě. Vše se mění každou minutu. To je i s mýma holkama, tak i s Mojmírovýma. Nic není daný. A Mojmír na to má takovej zdravej nadhled. To je jeho hláška. My se na něčem domluvíme a zachvilku je to zase jinak. Nebo za další ještě jinak. A to mě naučil on, že prostě nemám trvat na nějakých dohodách. Nebo dohodnutých věcech. Zkrátka děcka mají svůj život, a když jsem jim něco přihodí do cesty, tak z toho nebudu dělat žádný závěry. Takže jo. Tuhle věc mě naučil. Naučil mě mít takový nadhled. On se nesype ze všeho. Za to já jsem takový dost emotivní člověk.

Příloha č. 3: Ukázka rozhovoru paní Červená

TO13: Řešili jste někdy otázku majetku? Předmanželské smlouvy, majetkové vypořádání, nebo závěti?

Vůbec ne, protože já jsem se tam přistěhovala jenom s oblečením. Zařízení jsme si společně dokoupili a věděla jsem, že jsem v jeho domečku. Že v momentě, kdy se s ním něco stane, budu muset odejít, protože to zdědí holky. Takže tohle jsme nikdy neřešili a měli jsme to od začátku stanovený. Já jsem si prostě byla vědoma toho, že odejdu s tím, s čím jsem přišla, takže tohle jsem prostě neřešila. Jestli jsem tam něco koupila, nebo něco vyzdobila, tak to byla moje dobrý vůle a bavilo mě to.

Napadá vás ještě něco důležitého k tomuto tématu, o čem jsme ještě nehovořili?

Napadá mě, že v momentě, kdy spolu partneři nemluví a nekomunikují, tak to je konec vztahu. Je to založené na komunikaci, pojďme všechno probrat. Takže tady je zakopaný pes. Musíte o čemkoliv.

Vzkázala byste něco seniorům, kteří se třeba bojí jít do toho vztahu po 60 roku?

No vzkázala bych jim, ať se nebojí, ať využijí každé příležitosti, kdy se můžou seznámit, protože je to může obohatit. Každý by měl trochu rozeznat, protože už má nějaké životné zkušenosti a jsou určité indicie, aby mohl člověk poznat, jaký ten protějšek je. Aby ho třeba déle poznával, než si ho připustí k tělu. Protože to si myslím, že někdy dá člověk jen na tu intuici, ale je potřeba toho člověka lépe poznat. Dívat se taky na to z jaké rodiny pochází, to je i u mladých, že jo a nebo na ty koníčky. Protože, když se s tím seniorem setkáte a přeskočí, tam ta jiskra, a bude třeba ten sex, ale jde i o to jakým způsobem, budou trávit ten společný čas. A právě zvážit, jestli není lepší trávit spolu, jen ty pěkné chvílky od určitého věku, ale mít to svoje zázemí a ty pěkné chvílky trávit s tím člověkem.

Příloha č. 4: Ukázka rozhovoru paní Žlutá

TO1: Jak se dlouho s partnerem/manželem znáte? Kde jste se seznámili?

S partnerem jsme dlouho a seznámili jsme se, tak docela zvláště na plese politické strany, kde byl se svojí sestrou, kterou jsem už tak trochu znala předtím, ale domnívala jsem se, že on je její partner, ale pak mi přišlo divný, když pro mě přišel tančit. Tak jsem si říkala, co tím sleduje. (smích) Je fakt, že mi to potom prozradil, a když jsem se teda líp podívala, tak oni jsou si docela podobní. Je teda blbý, že mi to hned nedošlo (smích), že je to vlastně jeho sestra. Ten začátek byl takovej obtížnej, on byl totiž dost spojený s jiným městem a chtěl, tam jezdit za svou dcerou, takže to bylo takový složitý a on si myslím, že se tady tomu vztahu, ze začátku hodně bránil. Že se nějak nechtěl vázat. To už je to, no prostě nevím, přitom byl rozvedený všechno. Ale bohužel. Ale no tak přece jenom se podařilo, že jsem potom získala po mé mamince byt a nějak, tak jsme se rozhodli, že ho zrekonstruujeme. Je fakt, že to bylo za moje finance, ale on mi s tím hrozně moc pomohl, protože je stavař. A vlastně boural zdi, a všechno dělal přesně, tak jak jsem si to vymyslela. Tak to v podstatě udělal. Jako na minimum prací jsem si platila jako řemeslníka. No a tam už, taky docela dlouho bydlíme. A on sám v podstatě nemá bydlení. Má nějaký menší byteček v Jihlavě, který si také zrekonstruoval, ale ten vlastně teď pronajímá. A bydlíme teda spolu.

TO2: Vzpomenete si, kde se Váš vztah proměnil v něco vážnějšího? Byl tímto mezníkem byt?

Myslím si, že ten byt hodně. Taky tam bylo, že finančně pomohl mému synovi, že syn potřeboval zaplatit takovou zálohu na náš byt, ve kterém jsme původně bydleli, s tím, že si ho potom koupí, ale prostě tu zálohu, která byla čtvrt milionu jsme neměli. Pavel mě to právě půjčil. A ještě navíc mi to půjčil, tak že si to vlastně odbydloval u mě. Takže se to vlastně z toho strhávalo. Tak vlastně naprosto bezúročná půjčka, ještě navíc takhle. A já jsem mu to vlastně tímto způsobem splatila během 5ti let. Tak to už vlastně začalo být takový vážnější, ale mám někdy u něho takový pocit, že on je takovej typ, že někdy vůbec není pro rodinný život, někdy že zase jo, že je to takový... No s těma chlapama je to takový... On hrozně má rád svý kamarády, a tak no, ale jo. Ale musím říct, že poslední dobou, ježiš to musím zaklepat, je hodnej.

Tak to je dobře.

Příloha č. 5: Ukázka rozhovoru paní Zlatá

TO3: Jak jste se cítil/a, když jste si řekli, že jste partneri? Je to srovnatelná zamilovanost, jako v předešlých životních etapách?

R:(smích) No, jak jsem se cítila. No dobře jsem se cítila. Jako partnera jsem měla vlastně jen jednoho za celý život a to otce od mé dcery, s kterým jsem byla 21 let, a potom jsme se rozvedli a od té doby jsem žádného chlapa neměla. Dlouho jsem na ně měla i zlost. Pak to nějak přešlo. Ale je teda pravda, že jsem chvilku nemohla uvěřit, že v mých 60 ti letech mám nový vztah. Ale víte co, to moc člověk nemá čas o tom do hloubky přemýšlet. Čas prostě utíká jako voda a musíme si užívat už všech okamžiků

T: Je to tedy srovnatelná zamilovanost, jako v předešlých životních etapách?

R: No, to bych zase neřekla. Je to úplně jiný. Podle mě bylo delší to oťukávání a poznávání, když se zamyslím, tak vlastně s prvním manželem jsme se poznali, hned do roka jsem byla těhotná a vdaná. Ted jsme měli opravdu čas se, jakože rozhodnout, jestli do toho chceme oba jít. Třeba Karel byl ten iniciátor. Já bych do toho sama od sebe nešla.

T: Proč byste do toho nešla?

R: No jako teďka myslím do vztahu. Myslela jsem, že budeme jen kamarádi, asi jsem měla strach. Nebo ne strach, ale něco v hlavě mi říkalo, že vlastně okolo sebe nikoho takového neznám, kdo by se dal takhle pozdějším věku dohromady. No, a to jsem si ještě nemyslela, že se i vezmeme. (smích)

TO4: Jak byste popsali Váš vztah? Jak každodenně funguje?

R: Já si myslím, že se máme dobře. Máme jeden druhého a to je nejdůležitější. Ale jak bych ho popsala, to nevím. (smích).

T: A jak každodenně spolu fungujete?

R: Dobře. Manžel je také v důchodu a už nebere ani žádný suply, tak ten tráví čas víceméně pořád doma. Bydlíme v domečku u manžela a má tam velikou zahradu, která ho opravdu baví. Má to vyšperkovaný až do aleluja. No a já chodím takhle 3x do týdne do práce a jinak jsem taky na zahradě s manželem. Nikam na dovolenou nejezdíme, protože peníze na zbytek moc nemáme a občas přijede manželovi dcera s rodinou a jednou za rok i moje dcera. Je teda pravda (smích) no, že občas se spolu nebavíme. Někdy i třeba 3 dny. Tak to je u nás doma

úplně ticho a pak zapomeneme vlastně, proč jsme se přestali bavit a zase je klid. To je takové občas zvláštní, když přijede moje sestra, tak si z nás vždycky dělá srandu, že to není normální (smích).

Příloha č. 6: Ukázka rozhovoru pan Zelený

TO8: Co si myslíte o milostném životě ve vyšším věku? Ve společnosti se hovoří o tom, že tohle téma je tabu. Jak to máte vy?

No, jsem v těchto věcech čím dál tím otevřenější naopak. Je to částečně díky partnerkám, které prostě jsou otevřenější. No věk je věk Čili dneska já se netajím, tím, že ne vždycky, ale občas si vezmu cialis, což je daleko lepší než viagra. No a pak to funguje.

Co byste společnosti vzkázal, proč si myslí, že je to tabu?

Ono je potřeba říct, proč ten člověk skončil s tím. Protože většinou je to určitá, erektilní dysfunkce, která má nejrůznější příčiny. Většinou je stres ze zaměstnání, nebo v tom vztahu to je jedno. A tímto skončí. Takže ten vztah je za prvé otevřenost ve vztahu a použití například toho cyalisu. A on má látku, která podporuje zadržení krve a za druhé má složku, která uklidňuje nervy a tak. Což je mnohdy občas důležitější než ta složka první. No a potom je spousta možností, teď jsem před časem objevil záležitost, která se nazývá pomalý sex, nebo vědomé milování. K tomu jsou i organizované kurzy, takže to jsou všechny možnosti, které ti starší lidé mají. Jenom je chtít a využít. To musí být dohoda obou dvou, že nechtějí skončit a jde to.

Myslíte, že jsou lidé, kteří jsou ve vztahu novém v seniorském věku aktivnější, než třeba manželé, kteří jsou spolu dlouhá léta?

Jako erektilní dysfunkce, se dá překonat promiskuitou řekněme, to znamená nový vztahy. Když ta ženská je nová pro toho chlapa, tak je daleko víc stimulovanější, motivovanější, ale to není účel. Cíleně se zatím musí jít, zatím, že chci.